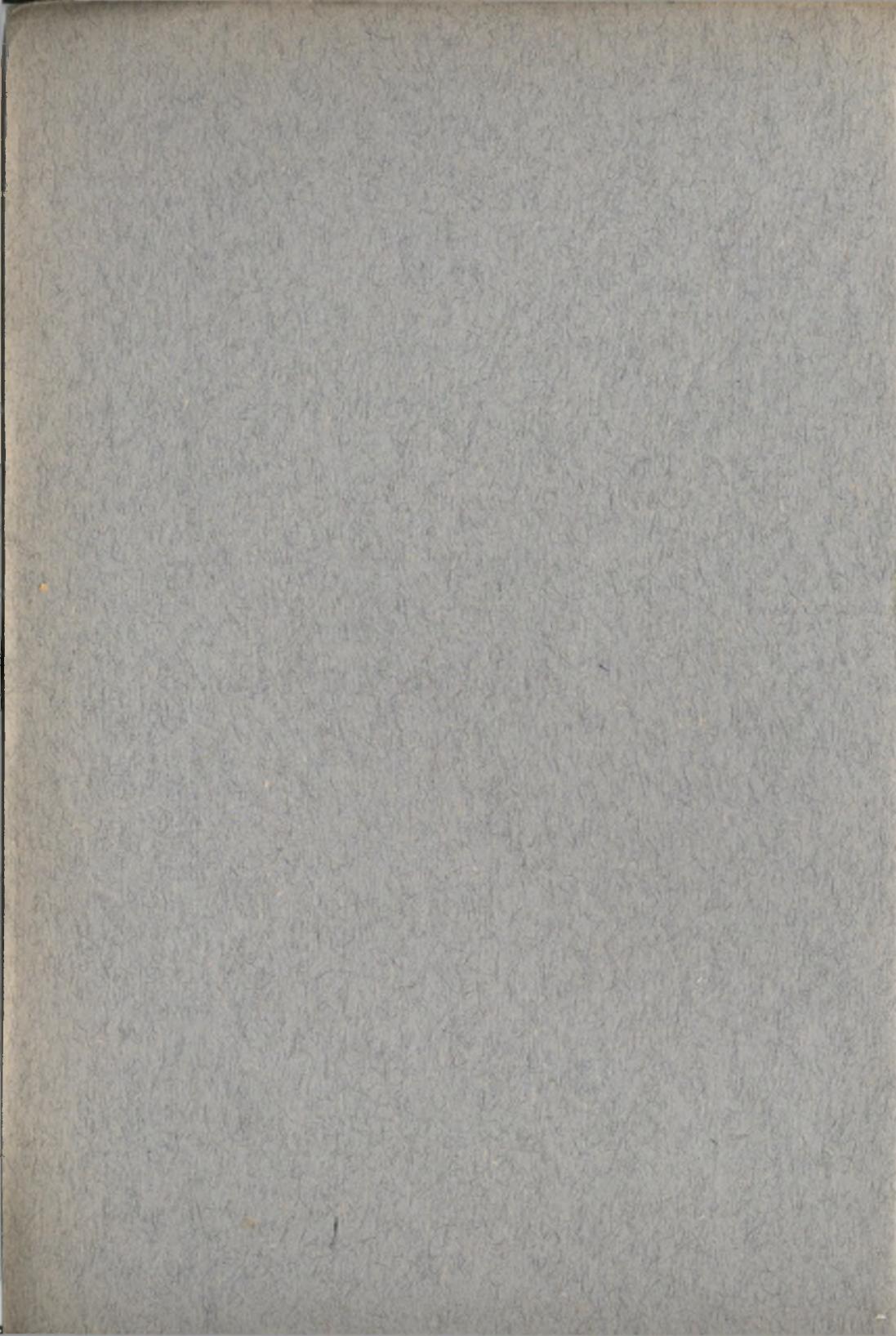

ZVONO U VODI

I DRUGI ZAPISI

R.F. Magier

Pohodu:

Vaše Gospodstvo !

Prigodom svojega 30-godišnjega književnikovanja izdao sam svoje najljepše novele, skice i pripovijesti, pod naslovom: „Zvono u vodi i drugi zapisi“. Cijena je knjizi 25 Dinara.

Budući da nijesam dosele izdavao u vlastitoj nakladi, pouzdano se nadam, da će me pomoći u mojoju nastojanju, te priloženu knjigu zadržati i pretplatiti.

Od eventualnih pretplata, razdijelit će se stanoviti broj primjeraka besplatno siromašnima učenicima i ustanovama.

Molim, da se novac šalje poštom ili prilikom uruči u tiskari F. Kittera, Osijek I. Kapucinska 23 (u dvorištu), gdje posebna namještenica dnevno od 8 do 12 prije podne i od 2 do 6 poslije podne vodi za tu stvar posebnu blagajničku knjigu i ovlaštena je izdavati potvrdu primitka.

Sa štovanjem

R. F. Magjer

(R. F. Magjer)

Väärä Gobiotsia!

Субботой в ночь 30-го декабря тут же выяснилось
что в ту же ночь на горе Кодын спасибо Гитлеру
был уничтожен. Наши и я горю с горем. Ещё
не прошло 25-ти минут.

Бегущий из города генерал Симонов в телефоне
заявил, что спасены все граждане, но что мы должны в
моменте застопорить дальнейшую турбину ходят по приказанию
ОГНС единственную бомбу для уничтожения гидроэлектрической
станции, расположенной в окрестности Кодына.

Мы сидим, как в воде сапоги под ногами и вспоминаем

о генерале Ф. Кирхе, Офицеере Красной армии (о чём выше)
богатые боевые заслуги которых до 8 до 12 бывших
боецов 1-го Сибирского батальона боялись как огня боевиков
представляя опасность для жизни политических преступников.

26.12.1941 г.

dar

29.00

172

Pobuda:

... Koliko se energije kod nas, u tome našem blatu i kalu, uludo utroši . . . Eto napriličku mene. Sav sam svoj imetak potrošio za koje-kakove „svrhe“ . . . A da sam skupio i uređio rastepenu i uparloženu djedovinu, što li sam sve mogao učiniti! Mogao sam uistinu biti sō zemlji i svjetlost svijetu barem jednoga kraja ili makar samo jednoga sela. Svakako više, nego ovako. Jer sve je zaludu: u selu je naše narodno korijenje, koje nam je još jedino ostalo zdravo. Tome svijetu treba samo odanih, bistrih i smjelih lučonoša . . . I samo iz tih gustih redova dići će se možda jednom novi svijet — mora da se digne, ako nam zbilja nije suđeno, da propanemo. I tek onda, kad se to mrtvo, stoljećima patnja i neznanja uspavano more probudi, kad se njegovi moćni i svesilni valovi dignu, uzburkaju, razbjesne — onda . . .

Iz knjige: Andre Kovačevića „Posljednji Nenadić“, strana 29, u izdanju Matice Hrvatske u Zagrebu od godine 1913

NOVIJA IZDANJA OD ISTOGA AUTORA

IZ 'PROŠLOSTI i SADAŠNOSTI. Izabrane pjesme iz „Poriva“ i pripovijesti iz „Zapisaka sa sela“. 50 Din.

IZNAD SVIJETA. Iz „Zapisaka sa sela“, „Poriva“, „Bilježaka običnih i neobičnih“ te „Aforizama“. 10 Din.

ĐURĐICE. Sabrane pjesme i pripovijesti za mladež. 40 Dinara.

ZLATNA RIBICA. Fantastične priče. — 30 Dinara.

BILJEŠKE OBIČNE I NEOBIČNE. Crtice. 10 Dinara.

OSTALA MAGJEROVA DJELA VEĆIM DIJELOM SU RASPRODANA

a dobivaju se tek djelomično u ovim knjižarama: S. Kugli u Zagrebu (Ilica 30), Gustav Neuberg (Križevci), V. Vošicki (Koprivnica), u Osijeku: Ljudevit Sekler (Desatičina 7), „Akademija“ (Kapucinska 23) i Štamparski Zavod Krbabac i Pavlović (Desatičina 35) te u tiskari F. Kittera (Kapucinska 23)

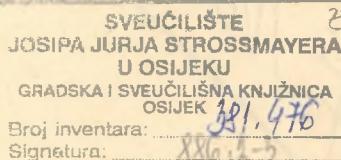
ZVONO U VODI

I DRUGI ZAPISCI SA SELA

R. F. Maurer

VLASTITA NAKLADA
TISAK FERDE KITTERA U OSIJEKU
MCMXXXI

Prva knjiga „Zapisci sa sela“ štampana je 1907. sa predgovorom dra F. Ilešića, a zatim pod imenom: „Sa slavonske ravni“, „Iz naših sela“, „Kolosijek i Staroputine“, „Bez ljubavi“, „Crveni Križ“, „Poezija i Proza“ itd., a što je prevedeno u cijelosti ili djelomično na česki (Jan Koch, dr F. Pata), poljski (dr Jan Magiera), njemački (Marija Horvath-Pethő), slovački (V. Mičatek), slovenački (dr I. Lach, I. Vuk-Starogorski) i druge jezike.

GRADSKA I SVEUČILIŠNA KNJIZNICA
OSIJEK

871330887

ZVONO U VODI

Njegova kuća nije bila ni prva, a ni zadnja. Živilo se. Iz dana u dan skucao je toliko, da nijesu oskudijevali ni na čemu, ali zato o višku nije bilo ni govora.

— Bolje t' ovako, jal nikako. Sad samo da nam je . . .

Pa i Marena mislila tako isto baš na dlaku.

— Šta ćemo, ne da Bog, pa eto.

Isprrva bilo i svađe i natezanja, a onda se oboje smirilo, pa onako „trbuom za kruom“ i život je išao svojim tijekom.

Poslije petnaestgodišnjega braka rodila Marena Tajice Đurokovog jedroga dječarca i sasvim je naravno, da su bila puna usta čitavoga sela.

— Je s' čula . . .

— Pa baš sadikar . . .

Ili :

— Nij' to nešto u redu . . .

— Nis' to čisti prsti . . .

A Tajica Kusturić Đurokov tro ruku o ruku, nošao maloga Mitru, pa ga nije bilo birige za čitav svijet.

— Neka oni govore, što i' volja, neka lomataju jezikom, ako će baš na aršine, neka ih . . . bilo i ne bilo.

I čovjek je bio tvrdo uvjeren, svijestan si svojega života i položaja, da im je obraz čist, pred Bogom i ljudima, a što se javljaju prve sjedine na glavi i zli jezici rešetaju njegovu sirotinju, za to nije mogao ništa.

— Nismo mi živ'li od njia dosada, pa ne ćemo ni sutra, ni prekosutra, nikada.

I njih dvoje stislo se još jače, pa udri ovamo, udri onamo, pazili na svojega jedinca i oboje čekali, samo da malo ponaraste, pa da se njime mogu pohvaliti.

— Znaš, sam' da pro'oda, pa da ga mogu obuti 'nako po volji, pa da s' vidi, da nismo bogčija.

On je opet smisljao na svoj muški način.

— Znaš, sam' da j' onako dere za škulu, pa da m' razume i s'vati, kako s' živi i treba da živi. Vodi' ču ga ja sa sobom svuda, pa neka vidi . . .

— Šta vidi; valjade ga ne'š voditi u birtiju, jal — — Čovjek plane.

— Pa ne č' ja njime po kvaru, već 'nako . . . u goste, pa u crkvu, pa na ponoćku.

Ovu zadnju riječ naročito je naglasio, a onda nastavio svojim vlastitim razlaganjem, sjećajući se svoje mladosti, kada je svojim ocem gazio snijeg i tapkao dugim putem, a onda sjedio u klecalama.

— Sjediš ti ocem u klecalama, pa pjevaš „O pastiri“ i slaviš Rođenje Isusovo, pa ako živiš, znadeš barem i zašto. Tvoja muka ne propada, nego prelazi na tvoju rodenu krv . . . To t' je nešto veliko, nešto, što svako ne razum'je . . .

U duši svojoj osjećao je, kako raste onaj očinski ponos, što ulijeva neku naročitu jakost i on je bio sretan. Smisljavajući, što će i kako će u buduće, tvrdo je odlučio, da će poraditi, pa da Mitru bude ljestva mladost, nego vlastita, pa što košta, da košta.

— Ma kupi' ču ja njemu i čizme, pa da vidiš, kako će t' on gacati po snigu . . . oče, duše m' mo'e.

A u sebi je opet mislio: zašto da dijete zebe, kad zepsti ne mora. Jer nije to šala ići u drugo selo u školu, pa onako u flundrama i zamotanim opancima. Nije to ništa. Sve ti se ono napuni vjetra i snijega, snijeg se otopi, pa mljackaš sam sobom, zebeš i smrzavaš. Kakav je to život za ovako nedužno dijete? I čovjek se čisto zgrozi, kad pomisli, da o tom ne briga selo, a ovamo svaki žvali i baguš i piye onu nesretnu šnjoku . . . baca krajcaru po krajcaru, a da to sve meće na hrpu, bilo bi svega za čitavu svojtu. Ovako trpe ukućani, trpe dječića.

— Ne će tako moj Mitre, pa makar ne miris'o ni duvana ni rakije . . . ne će, tako m' Boga!

I bač-Tajica držao riječ.

Prolazili dani kao sati, pa kad ono počeo Mitre u školu, a on njime na ponoćku u čizmama, dubokim sarama sve do koljena. Druge godine odjenuo ga u pravi kožuh, treće godine, a ono se crni na glavi prava šubara, od čiste kovrčaste vune, onda opet rukavice sa topлом postavom, a izvana koža, šta mi radiš i tako redom.

— Ma kažem i' ja, pravi gazdinski sin, pa samo otkuda mu — otkuda ?!

Ili još pakosnije :

— Vi's ti našega Đurokovoga . . . vidi, vidi . . . a kod svoga oca nije imao ni košulje ni gaća, već flundre od sto krpa . . . vidi, vidi . . . kako s' to pogospodilo — —

Čula to i Marena i Tajica, pa šta će i kuda će. Znali oni najbolje, kako im je i da teško skucaju ono malo sitniša, pa im bilo krivo, što ih krivo sude. Budući da su nadničarili u selu, gutali su i progutali sve odreda, jer što će, ako im se stanu osvećivati.

— Neka i', dat će Bog, rodi' će zob, a i koga je moliti, nije s' mraziti.

A Mitre rasao kao trska. Pružio se u dužinu, svršio svagdanju pa i opetovnicu, pa se to već pravilo i račun bez birtaša. Hoće li se ženiti prije ili poslije osamnaeste, pa koju će i tako redom. Momak kao i drugi momci, samo tom razlikom, što je jednoć, onako izdaleka, natucnuo ocu :

— Znaš, apa, kako ti misliš. Ženit' se za me je teško, kada smo sirotinja, a priženit se ne ču . . . ne ču, da vas ostavim u starosti. Otac je slušao sina i mati je slušala krv svoje krvi, a srce obojici plakalo je suzu radosnicu. Ne nadajući se takovomu odgovoru, prosuziše oboje, pa oko svojega Mitra kao oko malenoga dječarca. Što će, kako će, ali nešto se uraditi mora.

— Ne mož' tako da bude, ne može.

Ovaj „ne može“ naglasili zajedno i otac i majka, pa se momku čisto smiliše oboje.

— Pa imam valjade i ja zdrave ruke . . . nij' to baš sve propalo . . . jok !

Riječ po riječ, pa se to brzo skuhalo. Momak će u službu, pa da se nešto privrijedi, a za božju pomoć zavjetovaše se sva trojica.

— Štedi' ćemo, pa neka prvi put zazvoni na dan tvojega vinčanja, kada 'š u crkvu . . . kupi' ćemo zvono, jere onaj „cincila“* sramota j' za čitavo selo. A Bog će dati, pa će sve dobro biti, pa di ije troje, ist će i tvoja žena, a ako bude unučadi, ja ču grepst noktima i izoravat sve, što za dan treba . . . 'oču, tako mi Boga !

* zvonce, koje naviještava smrt. — Op. pisca.

Nije prošlo ni dvije pune godine, a ono za Mitru isprosili Ankenu Martinovu, a i zvono treba da stige svaki čas u selo, pa da se „cincila“ pomakne više, a niže smjesti Tajičino zvono sa posvetom „Malenomu Isusu“. Žurba, strka, pripravljanje. Ona mirna i sredena kuća kao da se okrenula naopako, pa tumbaka po čitavom selu. Ne ide to sve tako lako, kako se je zamislilo niti kod Tajice, niti kod župnoga ureda, niti u općini, uzvanika, gdje glavnju riječ, uz župnika, vodi mjesni učitelj, a gdje je tek svojta, pa drugari i svi oni, koji treba da uzveličaju dobro Tajičino djelo, koje je išlo od ustiju do usta, kroz čitavo selo, pa iz sela na obližnja polja i majure i tako redom. Klupko se zamotalo, bez ičije krivnje, zamotavalo još i dalje, pa kad je konačno stiglo zvono u selo, podigli skele, zvono svečano uveli do crkve, stali ga dizati itd. itd.
— O, Bože, Bože . . . što sam t' ja skrivio, pa sam tako . . . o Bože, Bože . . .

I Mitar se skutrio shrvan i sav raskliman, kao pokisnulo pile, ruho položio na stisнутa koljena, a glavom maše i ovamo i onamo. U glavi sve zuji i šumi, pa nikako da se sabere. Na upit tñajke i žene šuti, a glavom slike samo što lete, kao najbrža lastavica, pa nikako da im uhvati sadržinu.

Isprvu ga ispitivali i nukali sad na ovo, pa na ono i bilo još gore. Na koncu popustili i čovjek se počeo smirivati na oko. Radio nije ništa, pa nije ni mogao. jer je bio bolestan, a bolest je sporo kretala na bolje. Jedina mu zabava, zapravo duševna i tjelesna bila potreba, da je izilazio u sumrak i nešto smireniji vraćao u mrak kući.

— Joj mene, joj mene . . . prokleta bila ona devetstočetrnajsta !
— Bože, bože . . . jecala Ankena i dan je bježao za danom.

U to je stigla obavijest, kroz općinu, da Mitru izmiče bolovanje, pa mu valja poći u grad na natpregled. I to ravno na Tucindan. Šuti mati i snaha jedan dan, pokunjeni drugi dan i tako redom. Mitre opet izbiva i dolazi, pa mu nekako čudna šutnja, a ne da mu se pitati.

Kada je konačno čuo, što je na stvari, problijedio je jače, ali se preko očekivanja smirio i u svojoj smirenosti po prvi puta stao tješiti i majku i ženu.

— Nemojte žaliti se . . . nij' to tako strašno, pa nis' ja sam . . . ima i drugih . . . mil'joni proklinju rat . . . čitave zemlje . . .

Sad, što bude . . . ako me kugla, pa me ubije, bolje tako, nego da me osakati . . . Ako me ne pogodi, vratí' će se, pa će valjda ozdraviti . . . samo, da — —

Tu je naglo prekinuo i namrštilo čelo, a zatim se odlučio naglo.
— Ne će na Tucidan, ni na Badnjak pa makar . . . ne će, pa eto. Svojta ga štedila u njegovom sadanjem stanju i nitko nije rekao ništa, a kamo li protuslovio. Oni su shvaćali svu težinu svoje i njegove nesreće, pa da ne bude zlo još veće, šutili su i onda, kada je trebalo šutiti, a šutili su i onda, kada to nije trebalo, a nije se ni smjelo šutjeti. U ostalom: oni su bili tako sapeti, da nijesu znali nizaštvo, već jedino, da valja spasiti, što se spasiti može, kako bi konačno propast bila što manja. Sva je sreća, da je Ankena nadomjestila pokojnoga Tajicu i njegove čestite ruke, pa ni u najteža vremena nije bilo one prave oskudice, niti se je bojalo gladi, već jedino Mitre, on je bio sve ono, oko čega se je zamotavao život, a bez izgleda, kako će se sve to svršiti. Ispočetka je bilo upravo nesnosno, pa je čudo, da su ostali na životu. Još da ne traje rat, ali tu su i kojekakove zabrane, moraš paziti, što kažeš, a ovamo na kuću Tajičinu leži sva sila sumnje i raznih sumničenja, pravo prokletstvo. Istinu opet o svemu znade samo Mitre, a on šuti i samo šuti. Šutio je i onda, kada su ga u vojsci radi toga zlostavljalji i zatvarali, pa i onda, kada je došao nalog i on morao prvi u bojne rovove, odakle se povratio kao živi mrtvac na dvomjesečno bolovanje.

Na Tucindan kao da je oživio. Bilo mu znatno bolje i on zaželio da proslave Božić onako, kao što su to znali, dok je još bio dječarac. Majka i Ankena oživili na čas, pa samo da ne poremete ovaj nenadani preokret, svojski pregnuli na posao, a Mitri ugadali, što su više mogli, pa se ovaj kod večere, šta više, po prvi puta nakon dugoga vremena i našalio i nasmijao.

— O Bože i Majko Božja Tekijska, sve čemo, samo . . .

Ankema isto tako, a Mitre samo što se smješka i u tom smješku grune onako od komada:

— Ipak sam ja nji' nadmudrio, lopovi i grabljive sovurine . . . nadmudrio sam ja nji' i Boga i ljudi radi . . . jesam, duše m' mo'e.

Žene su slušale, kradomice bacali oko u oči, slegli ramenima, pa onako skretali licem na lijevo, podizali rame, a obrve kupili,

zatim pitajući se, što li to sve znači, nastavili razgovor o običnim stvarima ili šutke nukali priređenu večeru.

Mitre je zapazio njihovo nerazumijevanje, pa se ponovno nasmije, a onda pomakne bliže Ankeni i migne na majku.

— Pa ja sam . . . samo da mi niste to nikomu kaz'li . . . ja sam mako zvono.

Žene samo što se skamenile.

— Pa da, nis' ja valjda lud . . . a i kako b' ja mog'o dati, da mi apino zvono rekviriraju. Dobro sam ja njega spremijo, vrlo dobro . . . Samo nikom o tom ni bele . . . nikom, jer inako ode moja glava . . . u vojsci se puno ne pita . . . aja.

Izjutra, na Badnjak, udarila zima, pa Božić ide baš kako treba.

— Doći će na bilcu . . . tako, tako.

I Mitre šuška ovamo, šuška onamo, pa potražio i veliku sjekiru i neku odulju čvrstu motku, na koju je nasadio zašiljenu kuku.

— Idem po Badnjak, pa ovu kuku treba' ču, da kladu lakše povučem iz šume . . . po snigu će to ići kô namazano.

— E, pa Bog i sretno ti bilo!

— Sretno, pa mi se čuvaj Mitre . . . a ne da čekamo dugo u noć . . . znaš: večera . . . Badnjak . . . ponoćka.

Mitre je oprezno šmugnuo iz kuće i krenuo prema lacićkoj šumi „Brestovača“, a onda kratkim putem skrenuo ravno iza Brezovice do općinskoga mlina, koji se dimio između drvenoga mosta i vijoglave Karašice. Kolosijek je bio zamrznut, kao kost, pa se je u svojim bakandžama često spoticao o gromadaste buse. Žurio je u onom zimskom sumraku, pa kako je korake ojednako izmjenjivao, tako mu je dolazila na pamet jednolična melodija kola drmeša, što je, uostalom podsjećalo na vožnju kolima, kada je krišom odvozio i crkveno zvono.

— Baš tako, baš tako . . . zvono, ono lipo i zvučno zvono . . . o Bože, ono zvono!

Ciča je dolaziла sa sviju strana i Mitre je brzao, pod teretom sjekire i budaka, pa u prvi mah nije ni zamijetio, da je skoro na cilju.

Još prije nekoliko dana ne bi ni u snu pomislio, da će biti kadar pješice prevaliti čitav ovaj put, koji je zaonda bila za njega čitava vječnost. Istina, tada je bio i za dvije godine mlađi, neiskusan, plašljiv i pun bojazni. Pa nije to konačno ni šala usuprotstaviti

se vlasti, za nju u tako ozbiljnemu času. Ali na pomisli, da je njegov otac otkidao od ustiju krajcaru po krajcaru, sve slagao, pa u sve nije se usudio ni u snu pomisliti, da utroši na drugo što, već na zavjetovano zvono, to mu je dalo odvažnosti i on nije znao nizakakove zapreke. Da je možda oca udarila kap prije postavljanja zvona, recima mjesec dva dana, on bi se možda odlučio teže, ali ovako . . .

— Baš je to bilo strašno . . . jako strašno.

Svadbena povorka stigla do crkve, zvono je bilo u tornju . . . Bila je subota i oni su čitavu noć svatovski tračili, samo da dočekaju nedjelju, pa da kao muž i žena, čekaju na otkucaje novoga zvona, ono prvi pa drugi i treći put i zatim podu na svetu misu, kod koje će svečano, prije podizanja, zazvoniti na čast i slavu nekrvne euharistije, a time ujedno bit će ispunjen i zavjet njegovih roditelja za sreću i budućnost njegovu i njegove Ankene.

Mitri se smrklo pred očima i on ugleda strku oko ape, koji je pogoden od kapi pao, pa ni da se makne s mjesta. Onda su ljudi izlazili iz crkve, a bubnaroš je neobičnom snagom udarao u doboš (bubanj) i samo ponavljao: Pod osobnom i najstrožom odgovornošću, pod kaznom smrću, imadu se najaviti sva propisana godišta sutra u općini u 8 sati izjutra i to: godište 1892, 3., 4., 5. i 6, dakle svi oni, koji su navršili 22., 21., 20., 19., i 18. godinu života. Javlja se na znanje prvi, drugi i treći put. Bum, bum, burum-bum bum . . .

— Rat, bi' će rata, rat! odjekivalo je na sve strane i metež i zbrka rušila je sve odreda. U prvi mah zaboravio na sve, pa i na ženidbu i mrtvoga oca i na živu majku i vjenčanu Ankenu. Drugi dan je išao na općinu, pa su ga samilosno na brzu ruku uputili, što će i kako će, a on je onda pokopao oca i uređivao stvari i živio u trzavici i u neizvijesnosti, dok nije pukao glas, da će vlast pokupiti u svakoj kući sve, što je od mjedi i bakra, pa i zvono sa crkve.

To je za njega bilo previše, to ga je smutilo posvema i on je tumarao kao smušen, bez riječi i bez glave. Srljao je i na najravnijemu putu, pa i po nabijenoj ilovači u sobi.

Tim mislima silazio je niz obalu i zagledavao unaokolo, je li sam i da li ga tkogod gleda.

Karašica je bila lako zamrznuta i posipana što sitnim snijegom,

kojega je vjetar nanijeo, što injem, koje je popadalo s vrba, koje su bile zasadene s jedne i druge strane.

Uzme budak, pa lupi po ledu. Gdjegdje pukne lako, voda šikne, a gdjegdje odskoči i led se okrne.

Pogleda čamac.

— Koja hasna, kad nije led probijen, pa da onda vodenim putem zaveslam.

Pogleda ponovno i baci pogled na motku.

— Aha . . . bi'će dobro.

Opipa njezinu debljinu i nehotice njome zamahne. Motka naglo zrakom zafićuka i u poluluku oštra kuka probije led, nešto poluvručno, a nešto polu-muklo zacinka, pa odskoči napolje . . .

— Zvono!

Mitre se trgne. Dah mu zastane u duši, a grlo samo što nesuvislo istisne hrapavi uzdah.

— Baš tako, baš tako . . .

Jest, to je glas onoga zvona, koje ga je napunjavalo i srećom i ponosom i ushićenjem, ali žalivože i strahom, kad ga je noću kradomice skidao, bat povezao debelim užetom sve unaokolo i teškom mukom dovezao do kola, a zatim odvezao na ovo mjesto. Bilo je to od stotine još stotinu muka, a najveća onaj čas, kada je zvono bučnuo sa mosta u sredinu potoka. Sva ona dotadašnja tišina kao da se zaljuljala i potresla sva zemlja i polja i šuma i voda i sve . . . sve . . . sve.

Kako je s kolima došao kući, ispregao konje i rano izjutra otišao u grad svojemu puku, to nikako da se sjeti.

Znade samo, pod izvjesno, da je teturao s gomilom, pa onako i gladan i žedan i umoran od besanice i puta, neke tajne grižnje savjesti i duševnoga umora našao se u krevetu vojne bolnice. Kad je malo došao k sebi, razabrao je iz razgovora svoje okoline, kako se raznijeo glas, da je baš on onaj, koji je sakrio crkveno zvono, uoči proglosa rekviriranja, da su ga za to pitali, pa jer nije ništa odgovarao ili jer je odgovarao posve nesuvislo, gurkali su ga u leđa, a on, kako je bio slab, pao je u nesvijest. Isprva su mislili, da se samo tako pretvara, pa su ga ponovno gurkali čas slabije, čas jače, pao i po koji bubotak, ali sve bavda. Konačno su vidjeli, da čovjekom nije nešto u redu, pa su ga pustili na miru, dok se nije oporavio. Onda su ga, onako kao

što su i druge, svrstali za bojni rov, gdje je ponovno nemoćan klonuo i tako došao konačno kući na dvomjesečno bolovanje. Sad je i to isteklo, pa prije nego ponovno krene na novi svoj križni put, evo se odlučio na pohod do zvona u vodi, pa ako je sve onako, kako on misli, bit će dobro.

U to je počeo padati i snijeg, pa one velike pahulje osvjetljivahu badnju večer, koja je silazila u svoj tišini svečano i sveto.

Mitre je bio još uvijek pod dojmom onoga tajanstvenoga zvuka, pa što je duže i pozornije kupio svoje misli, to je sam sebe potpuno uvjeravao u istinitost, čas prije proživljenoga, držeći čvrsto obim rukama i mirno batinu sa kukom. Dah je navlaš zadržavao što duže u prsim, samo da tako ni najmanjim pokretom ne uznemiri tišinu i ne poremeti zvuk zvona, koji je bivao sve jači i sve dulji. Malo mu je čudno bilo, da zvuk traje tako dugo, ali mu onda prišapne neki tajni glas, kako se vazda od jakoga udarca uopće zvuk pojačava, a pogotovo to biva u badnjoj noći, kada se zvono može glasati i samo od sebe.

— Da, da . . . svaka duša Boga hvali, hvališ li ga ti?

Mladić se zbuni.

— Kako . . . dakako . . . ja . . . uvik . . . moj otac.

Pogleda bolje.

— Apa . . . Bože moj!

Kako li je to samo čudno, on se sjeća, brzao je do zvona, a čitav ovaj kraj odmakao je i nestao u tili čas. Kao da se je rasplinuo u magli, kroz koju je dobrzao bač-Tajica i već izdaleka vedro dozivao, da se makne što brže, pa da krenu na ponoćku.

— Evo zvoni, već treće . . . Još malo, pa će na orguljama zasvirati kolo, onda „O pastiri“ i tako redom božićna pjesma za pjesmom.

Mitre u svoj svojoj mirnoći, sluša i ne sluša, gleda i ne gleda, a iz susjednoga sela zazvonilo maleno zvonce: najprije jedanput, onda drugi put, a zatim treći put i kratkim otkucanjem prestalo. Njegov glas zabrujio je i odjeknuo čitavim krajem i na sve četiri strane, a spokojstvo mira ušlo u svaki dom i u svaku dušu. Ponoćka je započela . . .

KADA SE POPRAVLJA KUĆA . . .

Proljeće je bilo varavo, kao što već i jeste zubato sunce i crveno nebo. Jedan dan sunce, pa čovjek samo što ne izgori, onda opet kiša sa snijegom, bljuzgavica, smrzavica, poledica i tako nerед prirode niže se u najvećemu redu na štetu čitavoga sela. Polja miruju i čekaju, čeka i dučandžija Nikica Tamardžija. Ruke zatakao u one njegove nategnute flundre, ozirući se čas na drndava vrata, čas na tezgu, onda opet na ono mnoštvo oka, sajtlika, okrnutih čaša i čašica te ishrdani rakijaški stô, koji je danomice zijevo baš za kišljivih dana, kada je mogao biti pretijesan, dok je nasuprot oživio u vedre dane, kada je svijet mogao raditi.

— Uvikar t' je tako naopako, mudrovaо sam gazda, pa kada nije bilo baš nikoga, onda si je predbacivao Jozu Rakitinoga.

— Viš ti njega, pa i on . . . valjda nij' ošo Jesenkoviću . . . majku mu njegovu . . . samo dok dođe, kaz' cu ja njemu, 'nako od komada, pa makar ondakar puklo, kud puko . . . 'oču, tako m' Boga, pa puklo . . .

U takovim časovima zaboravio i na snaš-Ankenu, pa čas bogaraо, čas opet brundao i sam sobom razgovarao.

Nije to međutim potrajalo dugo i on je razgovarao u dvoje, pa je život tekao onim uobičajenim tijekom, gdje se žvali lula i mlati prazna slama.

— Znaš, baš malčok prije, eto pr'e pola, kaki pola sata . . . ni kol'ko bi drcnuo nokat o nokat.

— Ja, ja . . . može da bude . . . indi

Onda bi obično uzeo neki prijatniji i vedriji stav.

— Znaš, već sam mislio, da s' ošo na rakiju . . . onom . . . tamo . . .

A Joza raste kô germa, pa već poslije treće zapliće jezikom.

— 'Di b' ja . . . pa i Ankena . . . ne će ona ni da čuje, a ti znaš', kaka j' žena . . . ne popušta.

Onda posegne za fraklićem, pa ga istrusi u jednomu gutljaju, onako do dna, pa lupi čokanjčem.

— 'Oš deci!

Poslije petoga već je teturao, pa odšepasao ili kraj štaglja ili u hambar ili u kiljer, koji je služio za kojekakav rgat i drndolije ili . . . sad njemu je to bilo sasvim svejedno. Glavno, da on prospava rakiju i prvodnevni mamurluk, a ono drugo, šta Bog dade . . .

Tamo pred Uskrs udario u druge diple.

— Kad svi, e ondakar ču i ja . . . 'oču, tako m' Boga, o'ma' sutra . . . jere, kad mora biti, neka j' o'ma' . . . taki sutra.

— Pa baš prvi ?!

— Jal prvi, jal nikaki.

Ovamo, onamo i snaš-Ankena uredila sve kako treba. Nikica pristao, pa će stvari prenijeti, onako preko baščina, u njegovu magazu, a kad bude kuća gotova, doći će sve u čisto i u svoj red. Ona je to, uostalom uredila vrlo brzo, što se tiče njezine strane, dok je sām Joza, ne znajući za to i da će se sve lako privesti kraju, obilazio, kao mačak oko vruće kaše i sve onako izdaleka zapitkivao dućandžiju na pristanak.

— Znaš, ja b' krečijo i popravljo svoju kuću.

— Treba, treba . . .

— Pa bi t' ja ondakar sve onako od krova do praga ured'jo, kako Bog zapovida.

— Tako, tako . . .

— Dao b' ja sobu i patosati, pa da bude sve lipo . . . kō novo.

— E—ê, pa ti 'š baš na gazdinski . . . na veliko.

Joza kimne glavom, pa da se okuraži, šmrcone i udari onako bačvanski po šnjofancu, a onda kresne pō šnjoke najedenput.

— Znaš, baćo, ja b' to već sutra . . .

— Što preje, to bolje . . .

— Pa bi t' ja onda stvari . . . pa da ti . . . onako za dan dva . . . ne b' ja to zabajdave . . . nego . . . indi . . . već bi se mi pogod'li.

Nikica, kao da čitavu stvar ne razumije, začuđeno ga pogleda i pruženim rukama stanc preokretati dlanove.

— Pa ti b' stvari, a šta b' ti stvar'ma ?!

Sad se opet zbunio Joza, pa mu zapela riječ. Tajac na jednoj, tajac na drugoj strani. Jedan se čudi sam u sebi, drugi se opet čudi kao onaj, koji se osjeća jačim i većim, pa treba da molitelja

usliši ili odbije. Da ga konačno izbavi iz neprilike i ne stavlja predugo na muke, prekine Nikica prvi.

— Pa da t' pozajmim magazu i banjak — â ? !

Joza se raskuraži i ujedno razzvali, onako napola nakresan, od nenadanoga prijateljstva.

— E-ê . . . baš ti fala, baš ti lipa fala, pa da to o'ma isporučim ženi, pa da s' radi . . . e baš ti . . .

I čovjek prihvati čovjekovu ruku, pa lupi šakom lijevu, onda lupni šakom desnom, zatim zadrži ruku u ruci, nateži ovamo, nateži onamo, dok ga konačno dućandžija lijevom ne zagrli, a desnom privede i otvori vrata.

Pô sata kasnije hrkao je kao zaklan, a njegova žena prenašala stvari i ono malo ruha, pa se lijepo udomila u prijatnoj zidanici, koja joj se činila daleko nad njezinom vlastitom. Šta više, ona se je osjećala kao preporođena u najnovijoj okolini, koju je istom sada pomno pregledala i uočila svaki njezin kutić, svaki kamičak u taracu i svaku letvu na ogradi, bunaru, hambaru, svaku dasku na gospodarskim zgradama itd. Sve je tu na svojemu mjestu i i nekako novije i ljepše na oko.

— Svaki budžak vridi, da se vidi, a tamo kod mene: samo ono njegovo hrkanje . . . Bože m' prosti moje grije' !

I žena i nehotice prijeđe rukom preko čela, glavu uzdigne unatrag, nabrekla prsa isprsi, pa samo što ne pukne ono bezovo opleće.

— Ju, Bože m' prosti . . . pa ja tako i nikako . . . baš nizašto. Njoj pukne pred očima i čisto se čudi sama sebi, da na to nije pomislila već prije, tamo koju godinu unatrag, odmah ispočetka, kada je bilo prilike i previše.

— Eto i Jašica Azenić iz dônjega Vrbika, pa Imra Gjurokov, tamo od kuće abadžije Mate Peroševoga; zatim onaj lipi Naco Marene Kusturićeve, što s' oženijo Ivicom Marićevom, te Ilja Androkov iz šljivanske Bare, pa onaj iz Brezovice majur-gazda Šimeta, pa . . . šta t' ja znadem, koji su sve to.

Ona se samo dobro sjeća, sad joj to naročito iskače u ušima, pa kao da čuje. A čula je ona i onda vrlo dobro, kada su joj otvoreno kazali, da za nju nije njezin sadanji muž.

— Joza Rakitin je pijandura, a ne čovik . . . nije on za tebeka . . . jok !

Ili :

— 'Oš li ti čovika jal' rakijaša — a?!

Ali snaš-Ankena ni da čuje.

— Volim njega, pa eto.

I volila ga i onda, kada je prvi puta zateturao i drugi dan, kada se je sve to ponovilo i treći dan, kada joj se kleo, da ne će više i tako redom.

Isprrva je to pijančevanje znao zgodno uplesti u sam posao, kasnije dan zamijenio noću i obratno, pa nikako, da se staloži u vremenu, iako kraj svega toga nije zanemarivao onaj redoviti posao, osim kuću i u kući. Zemlja mu je, štaviše, bila obrađena baš kako treba, a zašto su mu zavidili svi odreda. On sam znao svoju muku dobro unovčiti, pa nije bio nikada bez novaca.

— Tu su krajcare, a tu t'je i pamet.

Joza je pritom samosvjesno lupkao po njedrima, a onda segnuo rukom i zagrmio još jače:

— Evo šarajto, evo pare!

Pio je ludo, ali je zato trošio oprezno i daleko od žene, koja nije nikada imala ni prebijene pare, niti je znala, što on ima, niti kakovo je njihovo imovinsko stanje.

— Pokora t' je to, a ne život . . .

I tako se ona još više čudila, da nije sve to uočila davno prije, već svoj život u naponu troši, a da ne zna ni za koga ni zašto.

— Ej, kuku lele, jadna moja majko, što si mene dala i uzela... Prekidani deseterac odjekivao je i ponavljaо se u kraćim razmacima, čuo to Nikica, pa oko nje, da ju tješi, a tamo u komšiluku nabijali trske u trsku, gasili kreč i kako se već radi, kada u kuću zadu zidari.

Kad je bilo sve gotovo, pilo se to i tračilo sa Jozom i na njegov račun, pa on ravno iz mamurluka u mamurluk, iz rakijašnice u rakijašnicu do obnemoglosti. Društvo je bivalo sve manje i jedan je zaostajao za drugim, svaki na svoј način.

— Ne mogu više . . .

— Ne ču . . .

— Idi ti i twoja rakija . . .

— Đaba ti sve twoje . . . tentala mu i tebi . . . i tvomu ocu . . . i tvomu stricu i — —

Sad je opet Joza progledavao.

— Pa vi to meni? Ti to meni?! Boga . . . i on u zadnji čas,

kao neprijatelj psovke, samo što nešto smrsi i progundža kroz zube, navali, ali se trgne, kada opazi, da je sān.

Mračak se hvatao, a ona proljetna bljužgavica samo što udara po staroputini i razrovanim vagašina, odakle se na sve strane cijedi u jarak pjena i vodurina. Zemlja sve mljacka ispod opanaka. Jozu tetura i struže uz ogradu dućandžijeve kuće.

Kad je bio nablizu vratiju, smisli ubrzo, bi li što kazao Nikici ili da se samo svrati na koji fraklić. Natrapavši na prvu skalinu, nagne se svom težinom i naglo cukne natrag. Glava zaklimbata, a u mutnoj svijesti obnovi se slika žene. Čas dva i čudni trzaj promili pod kožom na čitavomu tijelu. Jozu stane i samo što ne prevagne, a prste na ruci same od sebe zatvara i otvara . . . grči pijest. Čas dva i provalija povali punom parom.

— Ankena! Ankena! Ankena-ā!

Nikica otvori vrata, a došljak samo što zavitla rukom po zraku, skupi svu svoju snagu i baci se na dućandžiju. Nenadani vrisak izazove metež, gungulu i strku ljudi.

Čas dva i dvije ljudeskare sa nataknutim bodom zgrabiše okrvavljenoga Jozu. Jedan je držao njegove ruke, a drugi je oko njih omatao lanac lokotom.

— Eto ti, a sad ćeš znati i dobiti, što te ide. Naprijed!

Svijet izbečio oči, a oko mrtvoga Nikice jaukala Ankena. Sa crkvenoga tornja odbila sedma i crkvenjak potegnuo uže sa cintora na pozdravljenje, zatim u malomu razmaku ono drugo, tanje sa cincila . . .

Muško je — —

BORIĆ i MASLAK

Bilo mi je oko četrnaest godina i ja sam već onda znao za svu mizeriju života. Najgore je bilo na i poslije prvoga, kada je svatko dolazio po svoje, a izdaci su daleko premašili primitak. Zapravo primitka nije ni bilo, nego sirotinska penzija privatnoga društva i mjesečna plaća đačke opskrbnine, koju su roditelji ostali dužni i plaćali na obroke.

U mjesecu Prosincu bilo je osjetljivije, jer su đački paznici potrajali dulje, a đaci se već pred Badnjak razbjezali svojim kućama, pa se to onda, sasvim naravno, „apcigovalo“, iako se kupovalo sve unaprijed i naš „budžet“ pogodio u živac.

Starica moja majka bila je dobroćudna i do krajnosti naivna, pa nije znala proniknuti u dalje, nego se je tješila, zapravo uživila u onoj fatalističkoj nadi „bit će već bolje“. Čekajući ovo „bolje“, ja sam ubrzo uvidio, da je naše stanje uvijek . . . isto.

Ja sam računao sa činjenicama, pa je bilanca ispala uvijek pasivna. A volio sam Božić, zapravo božićno vrijeme, više nego išta na svijetu. Pa nije ni čudo, da je bilo tako u vremenu, kada smo znali za „duraka“, špekulu, puceta, pincek i palu, igru lopova i žandara i onu odraslu „trula čuprija“.

Naš đački „firtl“ bila je Duga ulica i to onaj kraj oko sirotišta Rokove crkve, a za božićno vrijeme razmilismo kao rakova djeca na sve strane Gornjega grada. Početak je bio kod Miloševoga dućana, koji je prvi izlagao božićni nakit . . .

— Bože dragi, koliki je to bio čar pun primamljivosti!

Tu su sve vrsti voća, kojekakovi zavici, pa raznobojni prozirni fišeci, napunjeni sitnim bonbonima, a kruna svega: čokoladni dukataš, u malo čudnoj pozici, ali dukati su ipak dukati, a čitava ova stvar koštala je 5 krajcara. Sad trebalo je smoći te pare, pa da vidiš ponosa i sreće.

Iz dana u dan ja sam, kraj svih prilika i neprilika, došao do kojeg filira, koje smo vazda nazivali po starom: krajcare, pa i bugerima. Dok je još bilo vruće, kupio sam božićni nakit i briž-

ljivo spremao u naročitu kutiju, onako jedan kraj drugoga, slagao i slagao, pa uživao u svojem carstvu.

Božićni borovi prodavali se pred „Centralom“ desetak dana prije, baš kao i sada, samo tom razlikom, da ih je bilo razmjerno kud i kamo manje, jer su ih kupovali za svoju djecu samo bolji ljudi, a sirotinja bila je zadovoljna i grančicom. Ja sam spadao u onu sortu, koja je računala s prilikama u uvjerenju, da će na Badnjak biti jeftiniji, pa će ih prodavati bud zašto.

To me je u ostalom naučila moja okolina.

— Šta ti misliš? Tko je video kupovati bor unaprijeda? Treba čekati, dok budu jeftiniji, a to je na Badnjak. Onda možeš birati... Ovo „birati“ dopalo mi se je najviše i ja sam već u duhu gledao, kako biram, pa biram i izaberem najveći i najljepši, a za malo novaca. Da se za samu stvar još bolje osiguram, nabavio sam, onako krajcar po krajcar i više svjećica i kupio crvenoga i zlatnoga papira, pa reži uzduž i poprijeko, a onda pleti lance sve na aršine. Neprilike je bilo doduše ono „pikanje“ razvodnjenim brašnom, ali . . .

— Vidiš, sinko, tako su radili i naši stari, pa je bilo dobro. I onda je obično još dodala onu svoju: Od čega sito, od toga i debelo, premda to ovdje nije imalo nikakove veze ni smisla.

U jutro rano ja sam se spremio, pa da vidim, kako stoje akcije. Pribora ima dosta, svjećice su tu, a i lanci su gotovi. Trebat će oveći bor, pa da ja to sve pomećem, a onda: tko sam, ja sam... U dobromu raspoloženju čas zapjevam, čas zafićukam onu starinsku: „O pastiri“, „Hajdmo, hajdmo“, „Svim na zemlji“ i kako se već zovu, a moja majka već čeka, onako jednom rukom podbočena, a drugom pod opregom.

— Evo, kupi, pa da znaš, kada je Božić.

Pogledam, a to srebrna kruna, možda jedina u kući, ali nova i što je glavno: sad je moja.

Primim ja pare, dobro se obujem — dobro u toliko, što od radosti i unutrašnje vrućine nijesam ni osjećao zime, pa put pod noge, u čvrstomu uvjerenju, da je lako za bor, kada je tu novac . . .

U tom času više sam mislio, kako će ga vući kući, pa kako će to čitav svijet gledati zavišcu i onda okititi, a najmanje, da ga valja kupiti.

Putem sam još dobro razgledavao izloge dućana i onako na pô već smrznut krenuo čitavom Dugom ulicom. Zaonda je to bilo za mene zaista „dugo“, a i danas je „dugo“, jer sam svuda postajkivao, pravio na cesti i putu sklizaljke i konačno svom ležernošću išao, da se ide. A konačno: lako je za bor, kad je novac u džepu, a vremena ima dosta.

I onako bezbrižan i pun samosvijesti, da će sve biti i da mora biti, kako me to prilike moje uvjeravaju, skrenem iz fatalne Duge na Glavni trg i ravno pred, najveći za onda, izlog igračaka i kojekakove nirnberške robe.

Tu mi se vanredno dopala neka kapa sa velikom svilenom „puftnom“, pa iako su to bile samo prazne želje, meni je bilo i to dosta. Trg je cito razmijerno prazan, ali mene to nije smetalo ništa, tek kad sam stigo do Centrala, a borova . . . nema.

— Šta to znači ?!

Pođem bliže, drvenjara zatvorena, a odnekale zazvoncika... podne. Sad sam se otrijeznio posvema i trgnuo do u dna duše. Kruta zbilja naučila me pameti i ja dušu u se, pa put pod noge. Žurio sam kući, kao da me nose vile . . . Drugi put prevadio sam u tili čas, a da nijesam mislio ninašto niti osjećao zime. Kod kuće me majka dočekala razgolačenim očima.

— A gdje je bor ?

Onako bez sape i pokunjen mucao sam, osjećajući se donjekle krivim, da ga nema.

— Nema nigdje bora . . . valjda su rasprodani već jučer.

Kima moja majka, pa osjećajući se i sama donjekle krivom, lupi onako iznebuha :

— A jesli bio kod Mahačeka ? !

Nema druge i ja sam išao tražiti stan spomenutoga baštovana, pa da kušam zadnju sreću. Njegova vrtlarija nalazila se je zaonda, a i danas, u Kokotovoј ulici, između neuglednih susjednih kuća, pa se ono bujno zelenilo, pred trijemom same kuće, naročito isticalo.

Ja sam oprezno obilazio oko ulaza, bojeći se, da me ne zaskoči kakav bundov, čekajući, da tko izade, pa da onda zapitam za bor. Ljudi su na ulici brzali, a ovdje, kao za okladu, niti je tko izšao, niti unišao. Ja sam se doduše nalukavao kroz tarabe i na početku i u sredini i tako redom, ali borića nijesam nigdje vidio,

pa ni mogao vidjeti, kad je bilo sve pod snijegom, a sam pogled sizao nekoliko metara i to do ovisokoga ukrasnoga drvlja. A što je iza toga, to nijesam ni mogao vidjeti.

Budući da se je hvatao već mračak, nema druge, ja sam pošao kući. Ovaj put želio sam, da se tarac produži u neizmjernost, pa makar dane i dane išao po najljućoj zimi. Međutim, na moje veliko iznenadenje, još par koračaja i ja sam ugledao kuću, gdje smo stanovali jedva kojih dva mjeseca, pa skrenem unutra. Bojao sam se i batina i psovaka, jer moja majka nije ni u takovoj zgodи „cifrala“, polazeći sa stanovišta, da se sve mora i može, samo treba početi u pravo vrijeme. No ovaj put, a to sam opazio, rasklimalo se samo po sebi njezino uvjerenje i ona je, preko očekivanja, nešto nasilu zgundžala, a onda me uvela u kuhinju, pa sve oko mene, da me ugrije i utješi.

— E, to ti je, kad se nema oca; da ti je on živ, našao bi i deset borova, a ovako, šta ćemo, kad smo sirote, pa na ovako šta mislimo u zadnji čas.

— Sasvim točno.

Sad sam i sam uvidio, da je tako. Da je bilo do mene, stvar bi se kretala u sasvim drugim granicama, ali tu je bilo vazda pitanje novca. Baš jedno dobrih desetak dana prije, dala mi mati zadnji forinat, a to je bilo za naše prilike vrlo mnogo.

— Evo, pa si nešto kupi za Božić!

Ja sam čitav dan i čitavu noć razmišljao, što ću i kako, pa sa glavoboljom i zaspao. Ujutro, jedva što sam se obukao, evo ti maje, pa onako više od neprilike, izmuca, kako je bila kod nas pekarica (u ono vrijeme raznašale su žene izjutra iz kuće u kuću žemičke i drugo pecivo), pa ako ne platimo, da će nas tužiti. Ja sam znao, što to znači, već od prije, pa sam zato odmah zapitao:

— Koliko ? !

— Pa daj mi natrag pedeset krajcara.

— Pedeset krajcara. To je toliko, koliko polovica dara. Nema druge i ja za volju duševnoga i kućnoga mira razbijem svoju forintu, čekajući nastavak.

Drugi ili treći dan došao je red na krpanje cipela ili kakovu „ratu“ i tako redom, a konac konca je bio, da smo ostali bez prebijene pare.

Tako se je to, većim dijelom, dešavalo vazda već oko dvade-

setoga u mjesecu, a u ovogodišnjemu Prosincu još i prije. Moralo je zato stajati mnogo napora i muke moju majku, kad je na badnjak smogla čitavih 50 krajčara, kako ona reče, a na mojoj ruci zasjala srebrna kruna . . .

Tužna srca vadio sam zato nepotrošeni novac, pa kolikogod mi je bilo žao za nekupljenim borom, toliko mi je bilo još više žao, što će sada ova srebrna kruna, po dosadašnjem običaju, otici u nepovrat i kud se vazda gre se, a da neće od toga svega biti ništa vidljivoga.

Polako sam zato sizao u džep i preko volje opipkavao novac, a mati je odmah opazila, kako mi se neće, pa me presjekla u mojem poslu.

— Znaš šta, idi i kupi još božićnjega nakita, pa ćemo okititi našu trumbetu!*

Sad sam ja zinuo od čuda, ali se je u mojoj glavi postepeno daniло i konačno sasvim razdanilo.

— Pa to konačno nije ni loša misao, tim više, što je izvediva. Mamina trubeljika nije duduše prvorazredna, ali je visoka kao srednji bor. Visoka kojih metar i pô, baš je procvala, a bilo je i desetak lijepih llstova, više njih je oklopavilo, ali je zato stabljika bila čvrsta i zelena poput jake batine. Onako, na korak dva, izdaleka, cvijet se je u cijelosti lijepo činio, pa kako u našoj sobi nije bilo ništa zelenoga, unosio je ovaj maslak — barem u mojim očima — mnogo toga božićnjega. Što sam više to zelenilo sa bijelim cvjetom gledao i zagledavao, sve sam više zapažao božićni bor sav u svojem sjaju. Smetao mi je jedino ogromni limeni lonac, pun zemlje, gdje je maslak bio zasađen, jer sam se dobro sjećao onijeh vremena, kada mi je majka u njemu iskuhivala bijelo rublje. Po nesreći, progorilo mu dno, nijesmo imali za drugo novaca i tako u njega došla jednoga dana zemlja i neki zeleni „pelcer“.

— Vidjet ćeš, kako će to biti lijepo cvijeće.

Da to cvijeće što prije doživi svoju mladenačku dob, njegovalo se je to na sve moguće načine, a najpače zasipavala zemlja svakoga jutra „socom“ (talogom) od preostale kave, pa je toga bilo sve na hrpicu razbacano širom. Mene je to smetalo u toliko, što sam si često okaljao prste i nije mi se dopala ona ridasta smjesa na

* Jedna vrst kužnjaka (maslak), koji sliči bunici, samo tom razlikom, što njegovani u domu dobija lijep bijeli opojni cvijet, sličan fišeku. — Op. aut.

crnoj zemlji. Sad bilo, što mu drago, na ovaj naš novi kućni komad pazilo se je kao na zjenicu oka i teško onomu, tko je dirao maminu trumbetu.

Samo se po sebi razumije, da sam bio vanredno iznenađen ponudom, da taj cvijet okitim mjesto bora. Smišljao sam sve moguće načine, kako će i što će, nailazio na razne zapreke i to one opravdane, ali budući da mi je majka rekla „možeš“, ja sam se prihvatio posla.

Prije svega ja sam utrošio kod svojega susjednoga dućandžije čitavu krunu, a onda po stolu poredao svoje bogastvo. Sa lakin šećerom, zamotan u papirić, pa oni kojekakovi pjenušasti „bekeraji“, išlo je kao namazano. One sam vješao na peteljkama lista, a i samo lišće, pa je nekako išlo, te se sve vrtilo kao na pravomu boru. Ali sa onim većim božićnim ukrasom nije bilo tako lako, jer to svojom težinom kida i list i peteljku. Znam ja to vrlo dobro. Na brzu ruku ja sam pokidane listove sa peteljkom zdruljao i bacio u furunu, pa da vidite, kako se je to cvrlijilo i peklo, a poslije toga zamirišala čitava soba po paljevini. Sva je sreća, da sam imao pri ruci tamjana, pa brže bolje njime natrljao gyozdena vratašca i tako njegov miris stavio na ustuk onoj cigaruši.

Mrak, onaj prvi mračak, što se onako provuče kao tanka nit od neba do zemlje, već je tkao svoje velo, a ja ni do pô puta. Brže bolje povežem sve teže komade na dugačak špag, svežem za početak krošnje, a onda onako zmijoliko nekoliko puta omotam oko stabljike i krajem, gdje sam privezao štapić, za svaku sigurnost zataknem u zemlju. Ta zemlja dala mi je, uostalom, najviše briga, jer je ona bila mjesto za svjećice, pa mi je bilo čisto žao, što sam morao, onako unaokolo obruba lonca, uzatikati u onu, zaprljanu zemlju od kavinoga taloga, nježne bijele, plave i raznobojne svjećice. Što sam drugo i mogao učiniti, kad maslak nije bor, pa ne možeš samo tako učvršćivati svjećice. Samo se po sebi razumije, da sam, obavlјajući svoj posao, udaljio se svaki čas na korak dva i gledao, onako izdaleka, kako to čudo izgleda . . .

Pitanje papirnatih lanaca riješio sam tako, da sam ih zakvačio na prozornu kuku, dakle iza maslaka, pa povukao do sredine stabljike, a odavde do lijevoga i desnoga stoca. Moram iskreno priznati, da je to najviše doprinijelo, da se je znalo za Božić i

u mojoj sobici, pa je svojim šarenilom učinilo dosta prijatan dojam i slikoviti utisak.

Mračak je silazio sve gušći i povlačio se sa ulice u dvorište, a iz dvorišta kroz zamrznuta okanca u odaje ljudi. Tu igru zapamtio sam vrlo dobro, osobito onda, kad bi ponestalo petroleja ili pukao „cilinder“, a nema drugoga . . . nema ni u dućanu ili kada se pomakne fitilj, pa ne ide ni gore ni dole, štaviše i prečesto se događalo, da padne u onaj petroleumski talog, vijak ne možeš okrenuti i tako imaš lampu, a nemaš svjetla, dok je svijeća bila preskupa i sa poznate predrasude samo za bogataša. Ovaj put bilo je kod nas izuzetno i u stvari lampe i u stvari mojih svjećica, jer sam ih imao ravno 18 komada, dakle tuce i po. A to nije šala. Palim ti ja zato sve jednu po jednu, pa kad se ono razgorilo, a ono lijepa i tajnovita slika uljeglja ispod maslaka, pa odrazuje na sva četiri zida i ja ne znam, bih li zapjevao koju od onih starinskih božićnih pjesama ili bi se najprije ojunačio od nekoga pritajenoga straha, koji je ulazio u mene sa poznatih i nepoznatih razloga. Poznati u toliko, što sam se sjetio raznih slika, koje prikazuju babu враčaru, što čuči na zemlji, a pred njom u okruglu zataknute goruće svijeće i svjećice, baš kao i ove moje u loncu ispod maslaka. Nepoznati razlog bio je, što ni sam nijesam zapravo znao, pa sam bio i uzrujan i zburjen i da pravo kažem: razgođen kao razgođena tambura u srcu i u duši . . .

Stanje se je u tili čas promijenilo. Vrisak i veseli hihot odmniye u dvorištu, a na naša vrata pokucaju „Betlehemaši“.

— Hoćemo li ih pustiti, mamo?

A mati kao mati, koja puše i na hladno, brzo se snađe, pa će da mi uzvrati:

— Pa neka uđu, dat ćemo im kolača.

I onako dobroćudno otvori vrata od ganjka.

— Hajte, djeco . . .

Dječaci uđu . . . uđu onim poznatim sirotinjskim Betlehemom, gdje jedan drugoga nadvikava raznim prigodnim rečenicama i hrapavim stihovima, a na koncu konca zapjevaju „O pastiri“.

Ja sam od njih bio za nekoliko godina stariji, premda kod te zgode nijesam dijelio svoju starost, pa je sasvim naravno, da sam otvorio vrata od sobe i pokazao svoj bor.

Betlehemaši izbuljiše oči i jedan u drugoga zatraži odgovor. Bili su obzirni i ne rekoše ništa, nadajući se, da čemo im baciti barem jedan buger (četvorku) u njihovu „pinku“. Međutim, što smo imali, to smo utrošili, onu zadnju krunu, na pribor za bor, a što je ostalo još, i danas dobro pamtim, jedan sekser, taj treba za sјutra ujutro, za čestitara Božića. Pa onda, a i ja sam se saglasao potpuno, dost će biti za ove mališe i koji kolačić. Odem ja u kuhinji po tanjur, a moja mati dadne svakom, već kako je mislila, da je najpravednije. I ti mali božićni „špekulant“ prihvate darove, pa kad su mislili, da su sigurni i krenuli preko praga, jedan, umjesto : Sretan Vam bio Božić! dobaci :

— Pa ono ti je trumbeta (ovu je zadnju riječ naročito naglasio), a ne „krizbaum“.

— Ono je trum-be-e-ta . . .

Obješenjaci sunu u mrak, a iz mračnoga dvorišta na ulicu. Ja sam kraj svojega okičenoga maslaka stajao kao osuđenik i tupo gledao u bescutnost Betlehemaša, osjećajući svu težinu ove bezazlene poruge i podrugivanja.

Moja je majka shvatila ovaj put u pravo vrijeme moju potištenost, pa me zagrlila svojom starackom rukom. Kada sam joj kradomice pogledao u lice, sa njezinih očiju kotrljale su suze i milile uzduž gustih bora.

— Sad čemo nas dvoje . . . hajdemo do stola . . .

I više me je zapravo gurala i ja sam bio rivan, nego što sam išao korakom od svoje volje. Na stolu je prostir bijeli stonjak i dvije „bogataške“ svijeće, tradicionalne kuhanе suhe šljive i višnje, pomiješane trešnjama, zatim čaša meda i dva oguljena češnjaka. Kao dvije sirotice, daleko od čitavoga svijeta, u uvjerenju, da si vezan samo jedan na drugoga, mi smo se stisnuli jedno pored drugoga i uživali Badnje veče. Soba je bila primjereno ugrijana, vatra je i dalje gorila i grijala, a moj maslak nadomještavao, barem u mojoj duši i najraskošniji božićni bor. Nije onda ni čudo, da smo, pjevajući sve one naše božićne, došli čak na onu, kako plovi galija po morju i Milkina kuća na kraju . . .

Moj srebrnast glasić i majčino staracko navijanje izmjenjivalo se i upotpunjavalo onom jednostavnošću i srdačnošću priproste duše. Naš razgovor kretao se zatim čitave večeri oko pitanja, tko će nam sјutra, na Božić, doći od stranih prvi čestitati, pa da

to svakako bude samo muško čeljade, a nipošto ženska, jer muškarac donosi sreću za blage dane, a ženska nesreću. U tom čekanju išli smo i spavati, a izjutra nije došao nitko.
Eto, tako je to nekada bilo . . .

PO BADNJAK . . .

Čič-Ilja konačno je uvidio, da je danas posve suvišan i u štali i u kiljeru i u dvoru i u knihinji itd. Svuda se vrzla ženskadija, pa kao da je prerasla svu mušku čeljad, ne da k sebi ni blizu.

— Danaske je naše vrime, pa treba da nas pomažete, a ne, da nas smetate. Jel' tako, majo, a?!

Maja, Ankena Indrišina, žena od kojih dobranih sedamdeset godina, samo žmirucne svojim staračkim očima, a na usnicama zatitran dobroćudni smiješak i ono nešto, što te napunjava samosviješću, da si nešto jačega, nešto, što treba da poštiva i onaj, kojega moraš inače poštivati, pa i preko svoje volje.

— Jes, jes . . . danas mi . . . sve mi . . . samo mi; tako t' je to po adetu i dok sam t' bila 'oš mlada.

— Tako, tako . . . jes' čuo Mitre, jes' čuo Tadaja, jes' čuo . . . I imena se redala sviju muškaraca, a zapečatilo sa čič-lljom.

— Pa i ti, čič-Ilja! I ti 'š danaske, kako mi zapovidamo . . . baš tako. Slušaju to svi odreda, slušaju, pa se, onako, da se kaže, inate i natežu, pa tako bi i gazda zadruge, ali valja poštivati stari običaj, jer nema druge.

— Mora tako da bude, pa sad kako j', tako neka i bude, indi. On je doduše bio naučen, da dnevno zapovijeda i šuška, gdjegod mu se pružila prilika, pa je tako prošao dan kao da je od jednoga sata i čisto mu muka, što će da radi.

Bilo izjutra.

Dan mutan, ali oštar. Snijega napadalo toliko, da se je moglo saonicama.

U to prolete baš saonice, pa ti se prekine ona seoska tišina, a ujedno poremeti i tijek misli u čič-lljinoj glavi.

— Ma šta s' ja to tio?

U to iskoči pred njega njegov sin.

— 'Oću l' japa po badnjak* u Krnjaš jal' u Brezovicu — a?

* Klada, koja gori čitavu badnju noć kao ogrijev sve do izjutra samoga Božića. — Op. aut.

Badnjak, badnja . . .

I pred starčevim okom zavrti se Božić do Božića. Sve one lijepe uspomene kao da su iskočili u jedan čas, pa sve se guraju i i doguravaju, samo da prikažu prošlost u svoj svojoj živosti, u svoj svojoj zamamljivosti i svega onoga lijepoga u životu. Čovjek se sve topi od milja, pa kao da se pomladio. I nehotice se glasno nasmije, pa pruži ruke prema svojemu sinu, a noge ustoboči, pa podigne glavu.

— E moj Nikice, moj Nikice, davno t' je sve to bilo lipo, tako mi svoje duše, pa ako Bog 'oće da umrem, nije m' ž'o, nije i po sto puta nije.

Nikica gleda, pa ništa ne razumije ili ako i razumije, ne shvaća, zašto mu sve to baš ovaj čas priča i prepričava, gdje je za putom. A čiča se ne obzira, već ispruženom desnom rukom zahvati lijevo sinovljevo rame, a lijevom obuhvati oko pasa.

— Lipò t' sam vazda proveo Božić, pa ako umrem, ne će m' bi ž'o, ne će nikada.

I onda se sjeti, pa prekine nit misli.

— Nije nego . . . znaš . . . pa da t' ja danaske idem po badnjak, a ti s' brini za skalje i što treba, pa me zamini kô gazdu u kući. Ajde, Nikice, ajde, pa éu ja danaske . . .

— Ali, japa, pa bi'će t' teško, znaš . . . dalek put . . . zima, znaš . . .

I sin mislio dobro po oca, pa da ga odgovori, a ovaj opet, preko običaja, moli sina. Nema druge i Nikica upregao saone, namjestio dobro sjedalo, a sjekiru podvezao sa strane i sve već kako treba. Na konje navukao najljepšu ormu, sersam itd., a nije zaboravio ni na paradno bičalo, pa ni šarenu petaru, koju je inače baš čič-Ilja iznosio i služio samo odlične goste, koje je Nikica vozio, kad ih je „poslužio“. Da bude ocu od pomoći, oštro je zapovjedio svojemu Mitri, da pazi na konje i saone.

— Šta ti kaže dedo, to da s' slušo i urad'jo, jer'e ako to ne bude, teško tebi i tvojoj koži. Ti znaš, da t' je dedo gazda u kući i u selu, pa nemoj da me sramotiš.

A bio Nikica oštar i strog, pa jao si ga svakomu, tko bi makar i nehotice učinio čič-Ilji na žao. Nije onda ni čudo, da je uživao lijep ugled svuda, pa se govorilo na sva usta:

— Ako te čuje Nikica Ilijin, teško tebi i tvojoj kući.

Ili :

— Kad bi u selu bio samo 'oš jedan Nikica Ilijin, bilo b' nam svima bolje, a ovako . . .

Stari opet ljudi ponosom su kazali, kako Nikica časti svojega oca i mater.

— Tako s' radi i tako treba raditi . . . tako, pa zato njemu i Bog pomaže, pa ne samo njemu, već i njegovoj dici, pa i čitavoj kući.

Nikica opet bio čovjek srca, pa ga je bolilo, kad je iz dana u dan gledao, kako starce zlostavljaju, a ovamo izmame na se prepis čitavoga dobra, pa uživaju tuđu muku.

— Ne valja tako . . . naši stari treba da zadnje dane provedu u miru božjem i zadovoljstvu. Pusti ga i onda, kada kaže i koju oštiju, pa i kada j' nepravedan, pa ako, no da, i ne valja. Staro čeljade ne misli zlo, a mlado treba da popušta i snosi sve ono, što s' njegovi snosili prije.

Ozbiljniji odobravaju, a mlađarija navlači na se.

— Ja kad bi . . .

Ili :

— Jes, jes . . . kad bi svi bili kô čič-Ilja i ko Nikica Ilijin.

On je opet odsjekavao oštro :

— Može da bude, sve može, pa ako i ne moš baš sve što 'očeš, a ti šta možeš . . . to može svaki.

Ljudi kao ljudi. Jedni su slušali, drugi nijesu, a stari čič-Ilja bio je zadovoljan. To svoje zadovoljstvo znao je dokazati i na više načina.

Jedan je bio i taj, što je javno govorio, da će od svoje volje prepati gazdinstvo u ruke sinu, a kod danih nesporazumaka i sukoba otvoreno se pozivao na Nikicu.

— Ja s' svo'e reko, a sad neka kaže Nikica, pa ondakar neka bude, kako i on kaže.

Nikica opet, znajući, da Ilja sve gradi za one, kojima sve svoje ostavlja, nije mnogo raspredao svoje misli, već ukratko usvojio očeve riječi.

— Kako on kaže dobro je, a mi treba 'oš bolje da uradimo, pa mirna Bosna.

E, kad tako i Nikica, onda nema fajde, već dušu u se i pokaži dobro lice, pa pljuni u šake i podi na posao.

— Tako, tako . . . pa indi..

I „tako, tako“ išao od ustiju do ustiju, pa tako se Nikica brzo snašao i sada, pa dušu u se i sve lijepo udesio i kada su čikaši nestrpljivo već grabili i kopkali po snijegu, otišao je po čič-Ilju.

— Sve je potovo, pa sad u ime božje!

Ide čič-Ilja, pa onako u kožnatoj bundi i postavljenim čizmama sve tutnji, kuda stane. Neka prijatna vedrina osula mu se po čitavomu licu i on je baš ganutljivo potreptao Nikicu po ramenu i onako u pō suznih očiju i drhtavim glasom zahvaljivo na ovako carskoj pripremi i svemu.

— Baš ti 'vala, lipo si opremio i konje i saone . . . baš tī 'vala. Mitre je čekao na dedu, kako treba, pa mu pomogao u saone i kad mu je zapomato noge i sve još jednom obišao i pregledao, istom onda sjeo nalijevo dede i pazio na svaki njegov kret.

Kapija je bila otvorena i saone polete polubrzinom, ali onako svečano i kako se to dolikuje jednomu gazdi, koji ozbiljno shvaća, kada ide i zašto ide na put . . .

Kad su izašli iz sela, bilo je oko devete, a kada su prošli selo, obišli drum i krenuli kroz prvo selo, moglo je odmaći dobar sat. Nije šala držati uzde na cići i čič-Ilja se umorio.

— E, Mitre, oštros j', oštros . . .

U sebi je opet mislio, ne treba kazati baš sve, što misliš, pa ni da se je umorio.

Zato on diplomatski posmanjio kas konjima, pa svojima povicima kao nutkao, da čilaši ne treba, da se utrgnu brzinom, već onako, kako se može.

Ima vremena . . .

— Znaš, Mitre, tu t' je čika Naca, pa ču malo, da skrenem onamo, a ti donle pripazi . . . sa' ču ja, odma' ču ja izići . . . Mitre opet iskoči prvi, odmota petaru i pomogne dedi sa saona do puta, otvori vrata od birtije, a zatim zatvori i pode do saona i tu najprije pokrije konje, a onda sjedne na sjedalo, pa čekaj, čekaj, čekaj . . .

Prošlo pō sata, prošao i sat, pa bome i sat i pō, a dede nema. Odzvonilo i podne, a vrata se ne otvaraju. Dečko se već ucrvio, kad li u neke zaškripe vrata i čič-Ilja sa čika Nacom doteturaju do saonica, pa u dugom razgovoru i još dužem oproštaju čič-Ilju dobro Mitre zamota, a onda žvigne bičem, pa put Krčevina.

— Samo tiraj . . . sa' čemo . . . iŋna vrimena . . . znaš, Mitre . . . dobra j' bila komovica . . . bolja nego naša . . . Samo tiraj . . . sa' čemo . . . ima — —

I dedo ponavlja riječi, a Mitre sluša i ne sluša, pa više drži uzde on, nego dedo. Ovamo opet gleda i ovamo i onamo, da li je sve u redu.

Kad su stigli do Krčevina, a dedo hrče, pa samo što ne prevagne. Svladala ga rakija.

Mitre uočio priliku, pa lijepo dedu dobro zamotao i učvrstio u sjedalo, a sám odvezao sjekiru, pa njom na proplanak. Za svaku sigurnost privukao konje na jedno dvadeset koračaja, dobro pokrio, a onda, pljuc iz ruke u ruku i zamanuo sjekirom.

Zima se zaoštira, pa je inje sve caklilo na drveću, a mlađić je bio uvjerenja, da se tresu od udaraca njegove sjekire.

Iverje sve frca, a skalje sve se odvaja od oveće kladetine. Kad je zaokružio jednu stranu i podsjekao gubu i čvorove, zaokružio drugu stranu i na koncu konca zamane, pa sjekiru zasijeće sjednoga kraja i povuče za držalicu. Tako po onomu snijegu dovuče badnjak do saona, a onda sa dosta muke utovari i poveže s jednoga kraja na drugi. Preostalo sijeno utisne pod sjedalo i pod badnjak, samo da se što bolje istakne, a zatim odreže nekoliko jelovih grančica, pa ih zatakne unaokolo badnjaka.

Bila je to zanimiva slika.

Saonice stoje posred snijega, a kraj proplanka šume kao isklesane od kamena. Čilaši već nemirni, udaraju kopitom, a crne se kao crni dim.

Čič-Ilja zamotan sjedi, pa slatko hrče, a njegov hrktaj sve odjekuje, pa konji strižu ušima, da ih na čas opet sklopave, jer znadu, da je to poznati glas, koji ne zastrašuje. A Mitre stoji i zagledava u badnjak, pa sve misli, da li se dosta ističe, jer treba da se vidi, zašto su išli i što voze kući.

Gleda Mitre, pa kad sve ponovno i dobro uočio, onako oprezno poskida čebeta sa konja, sjedne uz dedu i dobro zamota i sebe i njega, a onda polako krene saonama natrag. Konji su osjećali, da ih vodi mladenačka i jača ruka, pa su brže pokasali i tamo, gdje je trebalo voziti lakše. Baš je tako bilo kod drvenoga mosta preko bare Krečare. Konji zatrebe, a one daske sve pucaju i klopoču od nenadanoga udarca, pa kad su saone sišle sa zadnje

daske, a onaj drveni balvan zaškripi jače i od pada unatrag lupne kao puška, a čič-Ilja se trgne odasna.

Onako sanen cukne unatrag, ali očuti tvrdoču, a to je bio badnjak, pa se brže bolje povuće naprijed i u potaji protare očima. Bili su na pô puta i onaj lagacki sivi trag već se povlačio čitavim krajem. Magla se spuštala neopaženo, a Mitre potjerao, pa saone sve lete i preko smrznutih busa i preko ugaženoga puta. Laki vjetar na mahove je zubato zarezivao oko vrata, ušiju i nosa, a prsti sve se gvrče od prozebina. Mladić upro sve svoje sile, a ovamo opet brigao i za dedu i za saone i za bor. Kad su prošli zadnjim selom, a to kvrc: jedan, pa još jedan, pa još jedan.

— Dedo, tri sata . . . 'oš pô i mi smo kod kuće . . . 'oš samo pô sata.

Čič-Ilja trgnuo se ponovno.

— Tri sata . . . jel' to moguće? Pa tako brzo . . .

— Brzo, bome.

Onda se djeda okrene Mitru, pa videći, da mladić očima šiba samo na konje i pazi na uzde, počeše onako instiktivno po bradi. Nikako da se u prvi mah sjeti, šta se to dogodilo, gdje je bio, pošto pošao i kuda se sve vozio. Da pita uuuka, ne da mu se i ne-kako mu je kao stid.

— Osramoti' će me . . . pa u tim godinama . . . Bože.

I starac se skutrio, pa mu postalo tjesno i u bundi i u duši. Kradomice brzo je migao očima, a onda na zaokretu baci pogled unatrag i zapazi okićen badnjak.

— Aha . . . aha . . . da to . . . I sav sretan nagne se Mitru, pa će da ga i pohvali, ali ujedno i priupita, što je i kako bilo. Pred njegovim je sada očima bivalo sve jasnije, pa je povezao onu nit od polaska do čika Nace, ali dalje nikako. Da pita unuka, nikako da smogne početak.

Mitre opazio, da se deda probudio, pa kad su skretali u selo, onako obzirno pruži mu uzde i bičalo.

— Dederte, dedo, bi' će bolje . . .

I više nasilu, utisne mu uzde u ruke i bič, pa se namjesti na svojemu sjedalu, kao da nije ništa ni bilo.

Par časaka kasnije spustila se kiša i pozdrava i kliktaja. Jedan trči, pa drži konje, drugi pomažu dedi, da silazi, treći valjaju

badnjak i tako redom, a gungula sve ječi i odjekuje. Skidaju sa njega bundu i svi oko njega. Rijetkom brižljivošću okupila ga i žena, starica, što jedva klima, i držeće i mlađe snaše, pa brojna unučad. Sve se to samo oko njega vrze, pa mile-lale ovamo, mile-lale onamo.

— Jes', dedo, ozeb'o . . .

— Jel' t' bilo zima?

— Jes' dobro došo, pa da s' nis' raz'lad'jo?

I tako dalje.

Kraj njega je stajao Mitre, pa pazi na svaki dedin mig, da mu ugodi.

A čić-Ilija kao da nije ni na zemlji ni na nebu. Oko njega sve se vrti i njemu klecaju koljena, a ovamo trlja rukom o ruku više iz neprilika, već od zime.

U to zapazi Nikicu, pa potrne do dna duše. Bilo mu tanko oko srca i neka vrtoglavica samo što ne nastupi. Smrtni znoj ga oblio u času, kad je zapazio, kako sin vuče badnjak.

— E, sadikar sam prop'o — pomisli u sebi.

A Nikica muževno istupi pred nj' i pozdravi snažnim glasom:

— Zdravo ti bilo badnje veče!

Muk i nepomućeni mir. Šutnja je zalila sve odreda, pa samo šapat ide iz ustiju u usta, a sin priđe ocu i poljubi u ruku.

— Kako moj Mitre?!

Starac podigne oči, pa kad se sukobi unukovim, zadršće mu i usna i grlo i čitavo tijelo.

Ljepušni mladić priskoči između dede i oca, pa će onim svojim na pô još muškim glasom, sve na mahove:

— Lipo nam bilo . . . Išli smo brzo do čika Nace, onda kroz Rakitovicu do Krčevine . . . Tu smo okalali badnjak, a onda brže kući . . . letili smo kô sveti Ilija.

— Kô sveti Ilija . . .

— Bože!

Čić-Ilija zagrli unuka, a suza radosnica skotrlja se niz lice. Neka velika i jaka vatrica ljubavi razgorila se u njegovim prsimama.

— Dragi moj Mitre . . . drago.

I onako, u zagrljaju, milovao je čić-Ilija svojega unuka, privukao k sebi, pa samo što ga ne proguta od razdraganosti i neke pritajene tople i svesrdne roditeljske ljubavi, a sa srca kao da se

odvalio najveći mlinski kamen . . .

Mitrina majka, snaš-Gjena, samo što ne zaplače od materinskoga ponosa, kad li Nikica ispruži desnicu prema vratima i ispali jedan, pa drugi, pa treći hitac.

Pucanj puške odjekne mirnim krajem, pa kad se sve stišalo od prvoga zaprepašćenja, koji ih je iznenadio sve odreda, i ako su ga svi željno isčekivali, čič-Illja skine šubaru sa glave i zapjeva onu starinsku:

Radujte se, narodi . . .

Svi prihvate i u tili čas odjekne sveto Narođenje Spasa, a istodobno zašušti pod nogama razbacana slama . . .

Božić je započeo i badnjak se za kratko vrijeme ožario na žerama, pa sve pucketa i praska iza debelih petnjaka . . . praska i pucketa — — —

DVIJE SLIKE

Prenatrpanost vlakova bila je tolika, da su ju svi odgovarali, neka ne žuri, pa da pođe slijedećim vozom.

— Barem ćemo lijepo provesti se na Sušaku.

— A i danas je baš u „Jadranu“ neki kongres . . . glazba . . . izletna lada.

— Novo društvo, bit će poznanstva . . .

I tako su nagovori letili sa sviju strana. Svatko je nekom naročitom zamamljivošću „servirao“ svoje, a povrh toga osobitom važnošću pointirao završetak.

— Ostanite, pa kud mjesec, neka ide i ovaj dan!

— Konačno, karta se može i izmijeniti.

Brzi je voz bio spremjan. Vreva gomile ljudi vrstala se na sunčanoj pripeci i svatko je htio biti prvi. Kao za okladu ili kao da su se dogovorili, peron je bio prepun, pa nikako se proturati do izlaznih vratiju.

Ona se naglo sabere.

— Broj 3! Nosi u treći razred, makar gdje!

U to se otvoriše vrata i ona poleti kao strijela. U onoj gužvi nije štedile ni sebe, ni druge. Korak je stizavao korak i ona se bacila svom snagom, pa ravno u voz.

Mjesta su, dakako, bila zaposjednuta, ali to ju nije smetalo i zato ona brzo zahvati za prvu kvaku, pa ravno unutra.

— Je li slobodno?

Brojna obitelj sa djećicom i svojtom naglo ustane.

— Znate, nema nigdje mjesta . . .

Smještavanje u vozu na čas se prekine i čovjek u zrelijoj dobi, suoči oko okom svoje žene, a neki vedri smiješak i privola od-sijevne obojici na licu.

— Izvolite samo, već ćemo se nekako stisnuti do Karlovca, a onda će biti lako.

Ovaj nenadani susret, obitelj, pa djeca, na čas ju smete i jedva se pravodobno zahvali.

— A kuda putujete, milostiva ?!

Sad se trgnula. U prsima je stegnulo jače, ali onaj pritajeni ponos i samosvijest na čas ojača.

— Preko Zagreba . . .

— No, onda je lako . . . samo se smjestite . . . moj mali će brzo usnuti, a onda će biti mira . . . sve će to biti u redu.

Vlak krene i drndanje kolesa započelo svoju monotonu pjesmu, što postepeno umiruje, da uspava. Pred oknom su izmicali tuneli, krševiti isponi sa raznom zeleni, gorske vode, mlinovi, pa je onaj izgled velebine panorame mijenjao svoje raskošno obliće u bezbroj šara, koje su stvarale iznova sve sliku za slikom. Onda opet žvižduk, voz stane, da punom parom krene iznova itd., itd. Ona je sjedila i namjerice sama sebe silića, da zadrijema, pa da prospava čitav ovaj veliki put do kuće. Da se izvine prijaznoj okolini, kazala je, da je umorna od ranog ustajanja i brige, da pravodobno stigne na lađu, pa ono smještanje velike prtljage, vožnja na ladi, morska bolest i drugih sto sitnih briga i brižica. Poslije si je predbacivala sve ove društvene laži, budući da si je bila svijesna, da o umoru nema ni govora, kad ne će san na oči, a svi odreda pali su za kratko vrijeme u debeli san.

Bit će nešto drugo.

Uzrujanost i napetost živaca. Sto želja slilo se u jednu snažnu čežnju :

— Zašto ?!

— Da, da ; zašto . . .

Je li se isplatio ovaj veliki i vratolomni put, koji je proždro nekoliko mjesecnih plaća, a svrha nije postignuta nikakova.

— Baš ništa, šteta za sve.

I mladolika žena duboko udahne u se, pa rupčićem obriše oznojeno lice, koje je pokazivalo život u jačim, ali svježim godinama. Čitavo njezino držanje odavalо je proživjelu zbilju i neku odmjerenost.

Njezine lijepе i još više umilne oči, krstarile su pa najblizim suputnicima, pa koliko je svraćala svoj pogled, on ju je nadjačao i slika dolazila sve bliže i bliže.

— Kao što oni . . .

U to se probudi dječarac od kojih pet godina. Živo srebro.

— Mama, hajdemo kući !

Vrisak je bio i zapovijed i molba one bezazlene dječje duše, kojoj dom sa svim onim i to najvećim sitnicama, vrijedi više, nego čitavo drugo carstvo, jer je tamo svoje, a život priklanja njemu, dok se u tudini čovjek sili na život, koji je nad njim i dalje nego daleko.

Pred ženom kanda se preokrenuo čitav put za veći dio njegovoga razmaka i ona ugleda svojega i sinčića i kćerku.

A baš su ju djeca odvraćala od puta i od svega, pa navodili more razloga, koje je opovrgla kratkim svojim obrazlaganjem, da će izbivati samo kratko vrijeme, jer da joj je potreban mir za njezine živce, zdravlje. Ova posljednja riječ prevladala je sve zapreke, pa su i sama djeca privoljela, jer zdravlje je život, a bez majčinoga života nema ni njima opstanka. Otac je doduše otac, on se brine, ali majka drži. Ona topli zimu, a toplina blaži. Sve je ona.

— Pa idi, majčice, mi ćemo već . . . mi ćemo te čekati . . . ne brini se za nas . . . mi ćemo već paziti i na tatu . . . mi ćemo. U onoj prvoj vatri ona je gledala pred sobom samo put i slušala žvižduk voza, a kada je ušla u voz, izgledavala je onaj zamamljivi život, gdje se pije i trači do dna . . .

— Mlada sam, pa treba da živim . . . treba da i sama uživam . . . jer ono, što je bilo i nije život . . . treba nadoknade . . . život nije grijeh.

Prvih dana lutala je, kao bez glave, dok se nije smjestila. Kinematografskom brzinom jurnula je, a da si sama nije bila svjesna, je li već na cilju ili tek prvi korak da onamo koraca.

U Pensionatu dobila je mjesto kraj dva starija gospodina, koji su ju ljubopitno promatrala i gutali svojim nezasitnim očima. Na zajutrad, ručak i večeru dolazila je grupa po grupi. A ona je čekala i čekala, kada će doći san njezinih želja. Konačno i taj je došao za vrijeme plesa. Došao je prvi, drugi, treći i tako redom. Uobičajeni razgovori i još običniji odgovori nizali se onom lakom kavanskom i prepredenim smicalicama, gdje se laskanje nadmeće istinom, a dvolične krilatice stvaraju raspoloženje.

— Smijem li Vas pratiti . . .

Pa :

— Mogu li Vas posjetiti u Vašemu stanu . . .

Ili :

— Znate: treba iskoristiti priliku.

Ona se trgnula. Porivi njezne duše stali se burkati, kao barka na otvorenom moru, kao čvrsta stabljika, koju vjetar navija sa sviju strana.

Ona je sanjala o nečemu još nikada proživljenomu, što će nadomjestiti sav manjak dosadašnjega života, a nailazila na svakom koraku na hvale, kojima je samo do toga, da ispiju čovjeku krv, a onda naprsto odbace svoj lažni idejal, kao nepotrebnu stvar. Žrtva i ništa više . . .

— Pa zar to da budem i ja, koja imam svoje vlastito gnijezdo, svoj dom ?! Ne, ne; to biti ne smije, toga biti ne će . . .

I još isti dan jurnula je i bacila se svom dušom na svoje stvari, a dan kasnije evo već sjedi u brzovlaku, pa broji stanicu za stanicom.

U Karlovcu se srdačno oprostila svojim suputnicima, a onda ostala sama sve do Zagreba, gdje je prešla u pokrajinski vlak.

*

Njezin se je suprug brzo snašao. Do uredskih sati brigao je oko djece, spominjao majčin oporavak, onda ured, ručak, popoldašnji odmor i tako redom. Djeca su redila stan i brojala sate, pitajući oca, kada će on na svoj put, a oni rodbini.

— Možda ni ne idem; ne da mi se.

Ali onda su došli prijateljski razgovori i ono svakidašnje natezanje.

— E, sada si slamlnati udovac. Lijepo je tebi Bog dao, treba, da to proslavimo.

Ostao je čvrst. U duši gorčina, a čuvstvo neke žalbe uvlačilo mu se u čitav njegov svijet. Predbacivao si je, što je privolio, nakon tolike godine braka, na njezin odlazak, pa sada čuči kao izgubljena ovca. Jedne večeri ponovno je zapao u društvo, a pekarice zaredale.

— Al si ti lud, baš si lud.

Čovjek plane.

— Zašto bih ja bio lud ? Zar zato, što se brinem za svoju obitelj; za ženu i djecu, što želim pravodobno predusresti jednomu slomu?

Što ne će da padam iz mreže u mrežu ? Što — — —

Prijatelji su ga mirili na čas, a onda zarezali dublje.

— A što ti znadež, kako tamo živi tvoja žena ?

Ili :

— Znadež li ti zašto mnogi i mnogi idu na oporavak ? !

Ovu zadnju naglasili su jače i ta je upalila.

Te večeri ostao je do sitnih sati izvan kuće, a onda se redalo iz kavane u kavanu, iz boljega u sve to gore. Tako danas, tako sutra, tako redom iz dana u dan.

Što je sve vidio i što je sve proživio, ne sjeća se. Pa i ne može. Glava je bila prepuna i teška, a noge klimave. Otrijeznio se je istom onda, kada ga je nagovorila na ulici neka konobarica i predbacila mu nekavaljerstvo.

— Zaboravili ste me, a ja vas čekam već nekoliko noći.

Sva je sreća, da ga je u taj čas nagovorio stari znanac i on je izmakao u gunguli malogradskoga trga.

Toga dana osjećao se krivcem, pa kada su ga kod ručka djeca zapitkivala, kada će se povratiti majka, bilo mu je vrlo neugodno i on je osjećao, kako je manji od svoje rođene djece.

— No, da to znade ona . . .

Čitavu noć praćakao se u postelji i istom pred zoru usnuo, odnosno probudio na poziv služavke.

— Evo brzojav!

Ona dolazi večernjim vozom.

More se čuvstava zaburkalo. Nikako, da se snade. Neprilika je tjerala nepriliku. U sobne odaje ušla je neka neprotumačena atmosfera, puna zapare, pa se je spotikivao i po samim parketima. Meduto su djeca bila sva izvan sebe od veselja i dala živo na posao. Redala su sve od reda, poravnjavala sagove i oko stola postavljali stolice.

— Tako će biti ljepše.

Starija djevojčica zamolila u oca novaca, pa pošla po cvijeće. Neko svečano raspoloženje tjeralo u pozadinu opustjali dom, a služavka u sto briga, što će i kako će za večeru.

On se obukao u svečano odijelo, pa pošao do kolodvora.

Vlak je redovan.

Na peronu čeka mnoštvo svijeta, a on niti koga vidi, niti koga čuje. Žurba i vревa. Nestrpljivo se čeka otkucavanje signala.

— Dolazi . . .

U tili čas uskomešala se čitava stanica.

Pomoćno osoblje zapaljenim fenjerima obilazi za onaj žižak tamni u kasnomu ljetnomu sumraku.

Njegove oči traže kola drugoga razreda.

Izlaze.

Prošli oni iz prvoga, za njima suputnici drugoga razreda, a nje još nema.

Pođe bliže, pritajenim dahom, pa samo što je bacio pogled na treći razred, a ono naglo iskoči njegova supruga.

— Nije bilo mjesta u drugomu razredu, a nijesam htjela čekati slijedeći voz.

Njemu kao da je pao kamen sa duše. Čvrsto ju je zagrlio i pun uzbuđenja pošao po njenu prtljagu.

Putem su govorili malo pa ništa, tek je ona na mnogobrojne upite dobacila svom iskrenošću, da na oporavak sama više ne će ići.

— Ili skupa ili ćemo ostati kod kuće . . .

Te večeri usnuli su oboje san čovjeka, koji luta daleko i svuda, a ne zna i ne vidi, da ima sve kraj sebe i da je tu više, nego što traži.

Naknada života.

KADA SE VRAĆAJU LASTAVICE . . .

Bilo je hladno jutro, na prelazu Ožujka u Travanj i u času, kada izlazi zubato proljetno sunce, pa sve odreda steže. Tu i tamo projuri po koji prolaznik, onako zavučen sám u se, prodrnda kolija, a zora neopaženo zori rastanjenom maglicom, što se provlači vrhu nejednakih kuća i narijetko posađenih drveća, nabreklim pupovima.

Nad izbočinom pročelja jednokatnice u D-ulici šćućurila se Lastavica, pa niti se glasa, niti ozire, već čeka u nekoj neizvjesnosti, što će joj donijeti dan.

Ova je ulica najšira, dvostrukimdrvoredom na jednoj strani i uvijek puna života. Na dva protivna ugla sijelo je golubova, koji tek oblijecu jedan drugoga na žlijebu krova, a inače vrapčad uokolo gospodari i na drveću i stazi, posipanoj šljunkom i otpacima koksa, dok uzduž same široke ulice krstare lastavice. One se zalijetavaju u čitavomu zračnomu prostoru, pa samo što odmniće onaj prezezraka i njihov piskutljiv i glasić.

— Crrrr — čvr — crrr — rrr . . .

Tako je već nekoliko dana, pa se tomu i ne posvećuje naročita pažnja,

Budući da se danas napadno jutro osvjetljuje, pa su svi znaci za osvitak ljepšega dana, naglo se uvlačila posvuda vreva i onaj jutarnji život, kojega diže sve ono, što je na oko sitno i neza-pažljivo. Čas dva i prvi par lastavica sijekne zrakom, kao da kliže u obliku pravilne krivulje, koja mjestimice označuje mješovitu crtu kao prelaz i zavoj ili ponovno naglo spuštanje i uporedo time povlačenje niz zid kuća i kućarica.

Lastavica još uvijek čuči i samo što lagano prostruji naizmje- nični lepet krila, oprezno baci pogled prema S-ulici, zatim niz prizemlje i čekanje proslijedi čekanje.

U to je stigao naučnik specerajske trgovine F. A. i stao otključivati spuštene željezne kapke, koje su automatski škljocnule i bukom ribeža dizale do gornjega dijela vratnica, a zatim naglo stale.

— Crrr — čvr — crrr — rrr... zabruji glasom, a dječarac podigne glavu i veselo zažmiruca.

— To je naša... baš naša!

Pogleda bolje i otključavajući ulazna staklena vrata kao da se smrknuo i stereotipno zaokruži glavom.

— Zar samo jedna ?!

Vrata se od dućana otvore, a cvrkućuća Lastavica, ne čekajući, da se potpuno otvore, šmugne kroz prvotni uski otvor i sune ravno prema stropu u staro svoje gnijezdo.

Staro gnijezdo ...

— Bože, baš kao i lanjske i preklanjske godine. Oblo i nasred stropa, nešto naprijed prema ulazu, u dostatnom razmaku od dućanskih polica i stolova, stoji pričvršćeno i kao isklesano iz jednoga komada. Unutri isto kao i onda, kada su gnijezdo ostavili. Lastavica promjeri okom sve odreda, najprije izvana, a zatim ponutrinu. U tili čas oživilo na njoj svako perce, svaka pahu-ljica. Ona jutarnja zebnja i hladnoća splinula, a uljegla neobična vatrūština, koju je povećavao ustojani dućanski zrak, pomiješan hlapovima raznih stvari i tekućina. Lastavica zalomi krilima, pa kvrcajući kljunom svako perce, svaku onu travčicu, svaku onu kudeljinu nit i sve drugo, tiho zajeca, a svaki jecaj, sa nizom uzdaha, bôno odjekne u za nju prostranom prostoru.

U to je došao i vlasnik dućana, a mali šegro, umjesto pozdrava, pljesne rukama i veselo najavi dolazak staroga gosta.

— Došla je ...

Gazda ga začuđeno pogleda.

— Zar samo jedna ?!

— Samo jedna. Ona plavkastim prstenkom na nozi.

Čovjek se zamisli, pa nikako, da se snađe. Već pune dvije godine gostuju u njegovomu dućanu dvije laste, koje su postale već sastavni dio njegovoga poslovanja. Isprva se je bojao štete i gađenja, ali se ubrzo razuvjerio o svemu i kanda mu se sreća nasmijala u samoj trgovini. Ljudi dolazili i odlazili, kupovali i svatko je zapitivuo, kako žive, što rade, je li se na vrijeme vraćaju, da li po noći čine kakovu štetu itd. A dućandžija na sve to odgovara, onako na tenane i od Kulina bana, pa i sâm čeka, što će i kako će biti. Kada se, prve godine, izlegoše mladi, on je sve odreda prstenovao bijelim prstenčićem od celolojda,

Lastana crvenim, Lastavicu plavim.'

— Baš da vidim, hoće li se vratiti.

I povratiše se stari. Prepoznao ih je i po oznaci i po tomu, što su ravno uletili u dućan i živili kao i prije. Opet je mlade prstenevao bijelo, pa mu je zato bilo čudno, što se je vratila samo Lastavica.

— Kada je uletila? Jesi li ju možda opazio već jučer?

I sto drugih pitanja obredio je naučnikom, a na većinu sam sebi odgovarao i dolazio do naravnoga zaključka: ili će još doći ili se je nešto dogodilo. Bilo mu je čisto žao, pa je obilazio ispod grijezda i nekud sumorno pogledavao gore i još sumornije sam sobom razgovarao.

— Eto i on . . . vidi se, da je poštenjačina i čovjek osjećaja. Lastavici se stegne srce, pa se časkom ojunači, pruži glavicu i zacvrkuće na pozdrav.

— Pozdravljam te, dobri moj gospodaru, pozdravljam te iz dna duše, ali . . . samo . . .

Dalje nije mogla. Jače nego ona prekoceanska morska neman, njezino se tijelo protreslo i ona naglo povuče glavicu unutra i zabuši ispod krioca. Mislila nije ništa, osjećala nije ništa. Njoj je bilo sve pusto i prazno i svejedno. Da je ma tko lupio kakavom motkom i po grijezdu i po njoj, ona bi bez ijednoga piskuta pošla na drugi svijet, bez ijedne žalbe za životom, jer se nije mogla ni snaći, ni sabrati. Ona još uvijek sluša šum valova i šum vjetra. A ta je pjesma velika i kao najteža zagonetka bez glasa i bez vidika. Ona se jedino sjeća, migoljeći se u staromu grijezdu, da je moralo proteći vrlo malo vremena od onoga dana, kada je upoznala Lastana i kada su skupa tražili mjesto, gdje će postaviti svoj bračni dom.

— Da možemo gdje u kuću, gdje smo posve sigurni i što dalje od svojte . . . jer ona je najopasnija.

Razgovarajući ovako, jedno uz drugo, srnuli su kroz otvorena vrata u dućan. Tuc ovamo, tuc onamo, nijesu našli izlaz u sunčanomu bljesku, pa se, kao dvije sirotice, skutriše na najgornjoj polici.

Naučnik je brže bolje zgrabio metlu, pa da će zavitlati prema njima, ali gazda predusretne zamahaju i prodere svom žestinom:

— Ne znaš li, da onaj, koji ubije lastavicu, nanosi nesreću i sebi

i drugima?! A mi trgovci treba da svakim živimo u prijateljstvu. Čovjek se tako razgoropadio, da je gurnuo dječaka i ovaj ođšemero sav pokunjen.

— Oprostite, molim, ne ču više . . .

Lastan i Lastavica se pogledaše i začuđeno i milo.

— Jesi li čula? To su ljudi . . .

Još isti dan gradili su dom, ustrajno i neumorno, a na večer, onako u pola dogotovljenom, prospavalji najljepšu i najmirniju noć svojega života.

Onda su dogotovili gnijezdo. Lastavica je brižljivo grijala jajašca, a Lastan donosio hranu i nestrpljivo čekao prvi svoj podmladak. U zadovoljstvu poletiše proletarci, došla jesen, odlazak itd., itd. Tako je bilo prve, tako je bilo druge godine, a zatim . . .

Lastavica sva protrne, a nešto teškoga i gorkoga samo što se prolilo u njoj, pa ju grči i steže, dok oko se magli i muti. Ona se sili i napreže; da dokući i prozre do u sitnice u svoju nesretnu kob, pa se ponovno vraća kraj Lastana u onom velikom čopor, U onom moru svojih sudrugova i sudružica. I sve to ide i sve se to odmotava, pa kao da čuje ono međusobno nadmetavanje, koje odalečuje od istine.

— Šta vi, a šta mi . . . letit ćemo i 300 km na sat, a da ne ćemo ni jedan od nas dvojice popustiti.

Ili drugi par:

— Stignemo li na putu koju lađu, odmorit ćemo se samo časom, a onda u zagrljaju poletjeti dalje, jer to je veća slast, nego sve drugo na svijetu.

Ili treći:

— To ti je baš ono lijepo, pa u dvoje letimo dugo i dugo, jer si onda kažemo i isprirovjedimo sve ono, zašto nijesmo imali u gnijezdu vremena. Onda je trebalo raditi i brinuti se za život i djecu, čuvati se raznih napadaja, pa nije bilo vremena za ~~lu~~ - ~~bav~~ ni razgovor.

I zaista. Lastavica je naskoro uvidjela, da starije druge bolje poznavaju životne prilike, pa je i ona Lastanom slijedila trag iskusnijih. Prošlo je to sretno dva puta onamo, dva puta natrag. Kad je došlo ono treći puta, udarilo nevrijeme, pa se nekoliko puta vratiše iako mnogi odoše u nepovrat.

— Nije dobro . . .

Lastan se uozbiljio, ali nije klonuo duhom.

— Još ćemo malo pričekati, a onda, kud puklo da puklo, poći zadnjim skupom, jer da ovdje ostanemo sami, bila bi sramota. Isprva im je poslužila sreća. Natrapaše na veliku jedrenjaču i njih zapalo najljepše i najsigurnije mjesto, pa su tih jarbola, jedno kraj drugoga, čvrsto stajali i promatrali kako se prednji jarbol lagacko svija, pa bilo kako mu drago, oni su bili vazda zaštićeni od prejakoga i vjetra i sunca. Jedrenjača je stala već kraj Sicilije, a oni jedva tek što prevališe desetinu puta. Onda su raširili krila, pa ubrzali lijet. Kroz Tirensko more išlo je, pa u onom nadmetavanju, prolazila lakše i muka i vrijeme, ali na ulazu u Ligursko more, gdje je valjalo podići lijet za dvostruko, pa da se onda svom snagom bace preko Apenina u vječno procvjetalu Lombardiju, počelo je najprije jače talasenje, pa žviždak i konačno je morska neman zamutila uzduž i poprijeko.

Lastan se je junački držao i ni da bi za čas ostavio Lastavicu. Šta više, ona se baš toga naročito sjeća, on je i nju i sebe nosio, samo da joj olakša lijet.

I tako je to išlo . . . išlo . . . išlo.

Vrlo se je često dogodilo, da je jači val vjetra zrakom sve izmiješao, da onda svaki posebno iskoristi priliku, pa traži izgubljenoga druga i kad ga nađe, pomlađenom snagom i sav sretan jurne dalje.

Lastavica je bila svijesna snage svojega Lastana i osjećala njegovu čvrstu zaštitu, pa je, u onoj gunguli, na pola besvjesno, jače zamahnula i čudnim slučajem najednoć osjetila, kako je zašla u neku ugodnu struju, koja bez pitanja nosi i zavija od juga prema sjevero-istoku, baš na onu stranu, koju je sretno već dvaput drugom svojim prebrodila.

U šumu cvrkuta, zacvrkuta i sama . . .

— Bože, Bo — — — gdje je Lastan ?!

Pred očima joj smrkne i onaj nenadani strah tako svu obuzme, da nije znala, bi li naprijed ili natrag. Prepustila se sama sebi, prepustila jurnjavi života, pa kad je čula, kako drugovi i družice kliču, što zapažaju visoki toranj crkve sv. Petra i Pavla, znala je, da je na cilju.

— Bože moj, bože moj, jadna li mene, što će to sada biti ?!
Putem su ju tješile :

— Nemoj tako . . . možda je Lastan zалutao . . . dogodilo se je to i drugima . . . doći će . . . valja se strpili i put pod noge . . . sve će to svršiti dobro.

I tako redom.

Da, ali kada su stigli na na cilju, sve se to razbježalo, tražeći svoje domove, a ona je ostala sama. Sada je tek došla ona posvemašnja neizvjesnost, koja ubija polako i postepeno . . .

U to zazvoni podne.

Vlasnik dućana čitavo je prije podne izlazio na ulicu pa izgledavao ide li Lastan. Bio je zlovoljan i čisto mu žao, što se tragedija života uvlači i u ovaj skromni kut lastavičinoga carstva. Međuto, nema druge, život zove. Gazda, po starom običaju i sam zacvrkuta. To je bio znak, da će zatvoriti dućan. Lastavice se na ovaj glas naučili, pa su ili oboje izletili ili oboje ostali u grijezdu. Ako su izletili, onda su dali maha samima sebi i od 12 do $1\frac{1}{2}$ obletili sve staze i bogaze, obišli znance i prijatelje, a zatim pošli i čekali na lipovoj grančici pred vratima dućana.

Trgovac zacvrkuta ponovno. Vidilo se, da mu ovaj put ne ide, kao prije, od srca, a što je odmah zapazila i sama Lastavica.

— Siromah, vidi se, da me žali.

Čim je izletila, susrela je na prvom zaokretu stare znance i znanice.

— Sto, još si sama?

— Zar tvoj Lastan nije došao?

— Sirota, baš nam te je žao . . .

Lastavica sluša i ne sluša. Da je znala unaprijeda, što će joj sve govoriti i na kôncu kraj nje preletiti, pa nikom ništa, ne bi ni izlazila. U duši svojoj odluči zato, da će se povući od čitavoga svijeta. Što joj treba, imat će, grijezdo je tu, pa kao što žive druge sirotice, živit će i ona. Jer konačno: glavom se ne može kroz zid . . .

Naglo zato zaokrene, pa će kući.

U to sa tornja kucne jedanput, pa još jedanput.

— Istom pô jedan.

Kraj nje su letjeli po dvoje, pa i po jedan ili jedna, već svaki svojim putom. Ona to vidi i ne vidi, čuje cvrkute i ne čuje..

U to se oglasi čitavo jato.

Lastavica zadršće.

— Da tu nije i Lastan ?!

Kad ona pošla u susret, a to cika i obijest. Udružile se lastavice sa krajnjega dijela R., pa si preduzeli obići onaj gradski dio.

— Što je, ti gospojo? ! ironično dobaci Lastavici jedna, a druga se nasmije :

— Da tvoj Lastan nije možda našao drugu na putu — â? ! Njoj se zgadi čitavo društvo, pa naglo zaokrene natrag. Sad je ponovno odlučila, da će bježati od društva kao od vraga. Bolje je i samovati, već dvostruko trpjeti. U tim mislima sleti na lipu, pa da pričeka.

Sleti ona, ali sleti i društvo. Vidjeli su, da su joj učinili krivo, pa da nekako poprave, što se popraviti dade, užurbaše se svi odreda. Lastavice šuti, pa kad zašutiše i ostali, a ono se prodere Lastić, onako od komada:

— Alaj ste smutljivci i farizeji svi odreda. Najprije bezrazložno grizete, a onda hoćete ugriz ublažiti. To nije pošteno!

Prema lastavici :

— Ne slušaj one, koji te zafrkavaju, pa ni one, koji te svjetuju, već one, koji hoće, da ti pomognu, ako ti pomoći treba.

Ona je sve to čula vrlo dobro, pa kolikogod joj je bilo milo, da se netko našao, tko je prodrmao zagušljivom atmosferom, toliko joj je sam Lastić bio na prvom susretaju posve ravnodušan i ona mu se nije ni zahvalila.

U to škljocene ključ u bravi, vrata se otvore, a Lastavica jurne svom snagom u svoje gnijezdo.

Te noći nikako da usne. U njezinoj duši sve se okrenulo tumbe i ona sama nije znala ni što da radi, ni što da misli. Istom pred zorom smirila joj se narav, pa je počela trijezno misliti i razmišljati o svemu i svačemu. Sjetila se nekoliko sličnih slučajeva, koji su na dlaku bili jednaki njezinoj kobi. Tako je baš njezina rođena sestra, zatim neka dalnja rođaka, pa priateljica njezine sestre. I one su, silom prilika, ispočetka zdvajale, pomicavale na vječnu samoću, a kasnije bile novim drugom sretnije, nego prvim.

— Ne možeš ti glavom ...

Pa :

— Ne slušaj one... već one, koji hoće da ti pomognu... Pomislivši na Lastića i nehotice zatvoriti oči, samo da odagna i najmanju pomisao.

— Ne, ne, nije u redu; može još Lastan doći...

I čekaj danas, čekaj sutra, konačno je i sama počela sumnjati u njegov povraćaj.

Onda je ponovno došao Lastić i uvjerljivo govorio Lastavici:

— Na moju poštenu riječ . . . ja sam se temeljito propitao, pa sam čuo od očevidaca. Nije samo stradao Lastan, već su stradali i drugi. A konačno, da nije stradao, on bi mogao zakasniti samo za nekoliko sati i ništa više . . .

Čitavo to poslije podne često je Lastavica izlazila i ulazila iz svojega glijezda. Gospodar je primao robu, pa tomu nije posvećivao nikakove pažnje, jer je kao iskusan čovjek vrlo dobro znao, da buka smeta svakoga, a kako ne će obudovjelu Lastavicu, kojoj treba više mira nego ikomu.

Pred večer, prije nego što će zatvoriti dućan, pričini mu se, da u glijezdu nije sama Lastavica.

— Da se možda nije vratio Lastan ? !

Ion brže bolje zacvrkuta, veselije, nego što je u ovo nekoliko dana i Lastavica pruži svoju glavicu, pa cvrkutom odcrkuta na pozdrav, uvuče brže natrag svoju glavu i nešto prišapne Lastiću, a ovaj se onda i sam, iza nje, nalukne glavom.

Budući da se je dućandžiji žurilo, kimne zadovoljno glavom i pode kući.

— Kako je, tako je, je li Lastan, nije li Lastan, glavno je, da je Lastavica sretna i da je našla onoga, koji ju razumije . . .

Sutradan su zajedno Lastić i Lastavica izletjeli, pa za kratko vrieme vratili i tako dalje. Na ulici su došle i druge lastavice, pa se to nešto i suviše burno raspravljalo, a konac je konca bio, da se je Lastavica i Lastić vratili u glijezdo, pa nikud i nikamo. Za sparnih dana običavao je vlasnik dućana zaključati ulazna vrata, a oveći prozor nad vratima, koji se okretao sredinom oko željezne osi, toga je otvorio, da se prostorije za vrijeme podnevoga odmora dobro prozrače.

Tako je to bilo i danas, drugoga sretnoga dana Lastavice i Lastića.

Poslije podne, pukim slučajem, išao je lično sam gazda i otključao dućanska vrata. Kad on unutra, imao je što da vidi.

Na podu, ispod glijezda, ležala je sva krvava Lastavica, a u glijezdu cvrkutao Lastić sa drugom lastavicom. Da ne učini nikom krivicu, sagne se i razgleda bolje lastavicu.

— Jest, jest, ona je; plavi je prstenak na nozi, a glavica sva iskljuvana.

Čovjek se raspalio. Naglo podje i zatvori prozor, a onda zgrabi odugačku drvenu motku, kojom se spuštaju i dižu željezne kapke pred izlogom i vratima, pa njome snažno tresne usred glijezda. Ona suha ilovača raspukla se u sitnu prašinu i jedva zamjetljivim piskutljivim cvrkutom lupi na vrata. Prozirno okno pukne i samo što je zazvonilo, već se razbijeno staklo rasipalo po asfaltskom pločniku, nad kojim je sjalo po prvi puta nešto jače i topije . . . proljetno sunce.

I tako je život dalje proslijedio svojim tijekom — — —

ISTINA U PRIČI

Pavoša Dramišić dolazio je kao naručen. A ti njegovi posjeti odavahu, da je on, gazda Pavoša, u svojem pravu i zato, jer on ne smije ni u kojemu slučaju trpjeti štetu (tako je on barem sada mislio), treba da ga — tko iole tu samo ma i mrvu pomoći može — pomogne. I to odmah, bezovlačno.

— Dederte, gospod'ne . . . što prije to bolje . . . mo-molim . . . ako Boga znate . . . ako.

— No, no . . . što se dade.

— Ne tako . . . ne; već dederte vi njega na klupu . . . pa onda brezovaču u šaku . . . pa 'di pogodite . . . ne žalite . . . na moju odgovornost !

Na ovo zadnje nasmiješio se učitelj.

— Ako Boga znate . . . što pri — —

*

A „mali Imra“ (a bio je uistinu za svojih 8 godina „mali“), došao odsele mnogo ranije u školu. Postao je mnogo šutljiviji, nego što je bio prije. Kada je što odgovarao — odgovarao je očito preko volje, ne zato, jer ne zna, već zato, što pitanja ne dolaze u horu njegovomu duševnomu raspoloženju. Za odmora, kada su ostala djeca bezbrižno trčala oko školskoga zdenca ili se igrala „žmire“ — i onda je Imra ostao isti: šutljiv, tih, zabrinut, zamišljen. Njegovi sudrugovi, a i sam učitelj, bili su uvjereni, da je tomu njegovomu držanju uzrok: šiba, pa ona pregršt psovaka, bilo od njegovoga hranitelja, bilo od školskih bubotaka

— Ala j' ono Imru istukao učitelj.

— Bome je . . .

— Baš jako.

Neka napeta šutnja, pa ona djetinja opreznost, ne će li to, što oni govore, koji od sudrugova čuti i javiti učitelju, obeznani na čas brbljave mališe.

— Ja . . . da j' on tako mene . . . ja b' pobegao kući . . . bi.

Tako mi — —

- Ja b' ... ja b učinio 'oš gore. Ja b' polupo prozor.
- A nij' baš Imra tol'ko kriv.
- Pa je i nij'.
- Pa da.
- A šta ti znaš ... ti—i ... Ja s'čuo sve, pa i znam sve ... baš sve. Imra j' ukr'o sto vorinti ... slotinu.
- O — ooo—o ...
- Tako da, a nij' to šala. To j' veliko zlo ... veliki gri .

*

Kada je Imri bilo dvije godine, umrije mu maja, dobra njegova maja Smirna. O njoj i danas još pripovijedaju, da je ugledala svijetlo svijeta uoči „mlade nedelje“ i da je zato bila srećna na svakomu koraku. Pričalo se, dašto, još mnogo toga na račun te „mlade nedelje“, kao i to, da će njezin Imrica biti danas sutra srećan čovjek, da može postati „veliki gospodin“ kao: pisar, blagajnik, načelnik u općini rodnoga sela ili čak — seoski poštari. A onda, da ne će morati i rabotati plugom i drljačom, već di-vaniti s gospodom i biti u njihovom društvu ... Pa onda ... O Bože, Bože ... možda će njemu biti suđeno ... baš njemu, da se domogne „zlatnoga ključića“, s kojim će otvoriti ona ne-tragom neznana „zlatna vrata“, koja se nalaze na kraju seoske šumice „bukovače“, između povaljenih stogodišnjih — već na po istrulih — kvrgastih i čvorastih debala.

— O Bože i Mar'ja Tekijska ... srećni Imra, a sve baš po maji! A mali Imra o svem tom čuo i ne čuo. I dok je otac danomice izbjao, trošio i rastipao onu baštinjenu djedovinu, njegova glavica bivala sve pametnija, a mašta bujnija. Snatrio već od malena i u tom snatrenjnu vrlo često zaboravio i na samoga sebe. Tek glad ga je prisilila, da se podigne sa ledine, pa pošao tražiti zaloga. U ljetu bilo lako, ali zimi ... Pa da je barem otac što zarađivao i brinuo se za Imru. Ali on, što dalje, to gore i jednoga dana — toga je prespavao mali Imra — vjerovnici naprosto istjeraše bač-Rokoša.

— Na—po—lje—e ... dosta j' bilo čekanja — dosta. Brin' se ti za svoga Imru, kako znaš ... Na—po—lje—e ... ni dana, da s' nisi usudio biti u ovoj kući!

Na salašu Pavoše Dramišića bila od vrbovih šibalja sapletena

koliba. Nakon dugoga moljakanja i velike muke, dozvolio im gazda Pavoša, da smiju u njoj noćiti. I dok je stari bač-Rokoš od srama i boli propadivao dan u dan, slabio i grizao sam sebe, mali je Imra čvrsto vjerovao, da je to sadanje njihovo stanje samo za neko vrijeme, a onda (što, kako i na koji način, o tom nije znao sebi dati računa), onda će oni najedamput obogatiti, uspokojite se u mirnomu i udobnomu životu i bit će im lijepo... vrlo lijepo. Bilo je časova, kada je Imra to na svoje vlastite oči i vidio i živio tim novim životom. Samo je to bilo vrlo kratko, trenutno, a onda, kada je uočio one vrbove stijene od podrte kolibe, pa osjetio onaj reski fijuk vjetra, a otac — bač-Rokoš — leži u besanici i kao mrtav... ah, onda... a želudac i ako malen, traži svoje... mali je Imrica zaplakao i plačući obilazio kuću za kućom.

— Smi — smilujt' se... bač-Rokoš u — umire... kru'a... nis' ništ io od ranja. Smi — smilujt' se — — —

*

Na poziv načelnika skupilo se selo na dogovor.

— Dragi moji... gladna nahrani, žedna napoji, gola odjeni, beskućnika... da, tako nekako. Svi smo mi to sve čuli od pokojnoga našega paroka — —

— Bio j' to pošten čoek.

— Dobra duša.

— Dilio j' i šakom i kapom... znam ja to dobro, kad sam bio crkvenjak.

— Mir, čujmo dalje!

— Nek govori načelnik... neka!

I ljudi se smiriše.

— I tako dolazim napokon do onoga, što želim, da vam predložim, u ime zakona...

— Vi' t ćeš, treba novaca... vi' t ćeš...

I jedan odbornik gurne laktom svojega susjeda.

— Vama je svima poznato, da je muž pokojne Smirne — bač Rokoš — zaklopio oči, kako i gdje, svi to znate dobro, a ostavio nezbrinutoga dječaka Imru. Navršio je baš 7. godinu, pa će nas skoro morati u školu, a tamo treba i pločica i knjiga i pisalo i koješta toga, što treba i ne treba... On je siroče. Nema nikoga. Ubogar. Odakle će on to sve stvoriti, kad nema ni kruha, a

bome gladna i bosa ne prima se ni nauka. I zato sam vas eto sazvao, pa da svi mi, općina naša, odlučimo po zakonima, što i kako valja, da ne bude kasnije od gospode prigovora, niti predbacivanja, ukora, globe i tako dalje... i tako dalje.

- Ja, po ko mu j' kriv ...
- Da j' bos i gô i bez ičega, je l' strik — Tajo?
- Ne mora u školu; nij mu ni otac znao u knjigu, pa...
- Pa je zato i skapao pod plotom — otrese se načelnik.
- Ja, pa ko mu j' kriv ...
- Mi ne damo ništa ...
- Općina treba novce za drugo ...
- Na primjer — a? — opet će načelnik.
- Pa za nešto pametnijega.
- Ali zakon — —
- Šta zakon ?!
- Zakon nalaže pod § . . . zakonskoga člana od godine 18 . . broj . . . znaš li ti to ?! I zato predlažem ...
Mrmor i žamor bivao od časa sve jači. Ljudi dadoše krupnijim izrazima oduška svojoj nezadovoljnosti i već htjedoše otići.
- Ja predlažem slijedeće . . .
- Čujte, ljudi, samo još ovu . . . još ovu!
- Pisar Šimeta derao se, što ga je grlo nosilo, samo da ugodi načelniku.
- Ja predlažem, neka se dijete dade u čiju kuću, pa neka ga ta onda hrani i odijeva, šalje u školu i tako dalje, a zato će primati iz općinske blagajne mjesečno . . . no mjesečno dvadeset Kruna.
- Ja, 'oću ondakar i ja ...
- Pa i ja ...
- I najvatreniji vikači ponudiše svaki svoju kuću.
- Ne, ne ćemo ni tako. Ta to j' godišnje 240 Kruna, a za dvije godine dvaput toliko, za tri trostruko. A za taj novac moglo b' se već sazidati seoska štala, pa kupiti i koja junica, jal' koja mašina, jal' nabavit koje goveče ...
- Taj govori ...
- Ko da iz knjige čita ...
- Valja m' pamet ...
- Mir, ljudi, čujte dalje . . . Eto, što ć' da još kažem . . .

— Čujmo, čujmo kneza!

— Pa kako b' bilo, da nam taj novac ostane u općini, pa da svake pô godine ko drugi, na svoj rovaš: 'rani i odiva Imru? Evo ja éu prvi...

— Pa de, 'oču i ja.

— Kud sve, nek i to...

— Za pô godine ni ovamo, ni onamo.

Pavoša Dramišić postao ovako također hranitelj Imre. Prije njega bio Imra kod dvojice drugih i za godinu dana svršio prvi razred osnovne škole, a sada je kod gazde Pavoša, kod trećega hranitelja, pa je nastupio u drugo godište školovanja. I počeo, kako se već obično počne u tuđoj kući i kraj tuđega kruha.

Prvi su ga dan svi ukućani prijazno susretali, potapšavali po ramenu i gladili po licu.

— No, no... bit' će t' već lipo...

— Dobro s' kod nas živi...

— Sam' budi dobar...

— Tu su t' svi pošteni, pa bud' i ti...

— Bi' ćemo t' ko pravi i otac i maja...

I tako redom.

Sam gazda Pavoša držao se ozbiljno i prije no što je i on progovorio, oslovio je Imru nadugo i onako „očinski“, a svršio:

— Pa mo'š ti ondakar ostati i na dulje od pô godine... dok ne dorasteš za soldačiju, jal' za ženidbu... doklem t' volja —

Puki slučaj htjede, da je slijedeći dan bio školski praznik, a sam Pavoša sa cijelom družinom spremao se na jesensku kasnu sjetu, pa je tamo trebala cijela družina.

Kako je imao još da uredi uveče neke račune, dok su ukućani odmarajući se oko banjka pričali jedan drugomu i djeci — otvorio Pavoša hrastovu škrinju i prebrojavao novac.

Brojao je onako mehanički i onim osobitim čuvstvom zadovoljstva, što oblada cijelim životom svakoga, koji ne živi u oskudici i koji nije neprijatelj novca — te klice života. Kada je prebrojao i dukate i banke i škude i sračunao sve skupa pod zvučnim brojem: sto — i nehotice se nasmiješi onim svojim vazda nasmijanim usnama i razdragano potapše svoju sedmogodišnju djevojčicu Pavku.

— Tu su t' banjke, pa dok je toga u tvoga ape, gazde Pavoša, ne boj se, curo, ni gladi, nit' golotinje. Bit će za tebeka i kru'a i ru'a... i čečerlema, a i pod vratom dukata... 'oče, bome.

A dijete kô dijete: slušalo očeve riječi, čulo i ne čulo, a ipak zapamtilo; mazilo se i kao što već djeca — samo djeca znadu. Te noći usnuo slatko Imra u novoj postelji. Još prije spavanja nošalio se gazda Pavoš, što on inače nije običavao.

— Lez' sada, pa paz', što'š snivati, jer ono c' biti istina... živa i prav-pravcata istina.

Imrica se skutrio, pa prisluškuje... sluša... sluša. U to ga zovne učitelj.

Kako je on to najednom i brzo došao u školsku sobu, nije si nikako mogao protumačiti. Od neprilike tro ruku o ruku i čas pogledao pred se, a onda opeta učitelja.

A učitelj, dobroćudan i onizak starkelja, okupio petoricu okolo sebe, a među njima bio i Imra.

— Vi znate, draga djeco, kako svake godine, tako je i ove godine darovala presvjetla i visokorodna gospoda grofica... mnogo toga za siromašnu dječicu. Evo ja sam u svom razredu preporučio vas petoricu, pa ču ovu hrpu obuće i odjeće da podijelim...

Sada je Imrici bilo nekud tjesno i nestrpljivo je isčekivao, što će dobiti.

— Evo, ti ćeš, Imrice, dobiti ove krasne čizme, pa ovo vuneno odijelo i... eno uzmi si i onu kabanicu, pa onaj zeleni šešir sa onim paunovim perom i crveno-bijelo-plavom vrpcom. To je tvoj božićnji dar od presvjetle i visokorodne grofice... Tako, tako... uzmi sada to, pa nosi kući i pokaži gazdi Pavošu. Ti si valjan dečko. Ajde sada polako... polako i ravno kući.

Imrica je kupio svoje i u tom prečuo, što mu je još učitelj na polasku doviknuo, da čuva i pazi na odjeću, jer je nova, skupocjena. On u tom trenu nije vidio ni školsku sobu, ni učitelja, ni sudrugove. Grudi su bili pune raznobojnih i radosnih čuvstava i sve, cijelo njegovo biće, bila je velika i neobuzdana radost i vruća želja: što prije stići kući. Samo taj put. Zima, oštiri zimski vjetar nosio ga je svega A njegove slabe nožice, u onim podrtim opancima, jedva su grabile naprijed... jedva. A on je tako vruće, vruće želio, da što prije stigne kući. Nije mislio mnogo, a nije

ni sanjario mnogo, kao obično, o onomu zlanomu ključiću. Žurio se. Trčao je.

U to je stigao i do šumice „bukovače“. Nije se u prvi mah mnogo ni obazirao. A šumica gusta i ono mlado lišće zašušti na vjetriću . . . zašušti.

— Tu—u—u . . . tu—u—u . . .

Onda i opeta. Nešto jače. Sve glasnije.

— Tu—u—u . . . Im — — — ra — — — à . . .

— Oho! Tko to zove?!

I Imrica, da ne izgubi darovane stvari, jače ih zgrabi i privuče prsima, a pogled baci nekud bojažljivo u ono staro bukovo kvrgasto korijenje i na pô istruhlja debla, koja su u najvećem neredu ležala povaljena, razbacana kud koja.

— Ovamo—o . . .

— Kamo? Za Boga! Isuse! Ko zove? Pa baš mene? Da nije — — da nije — —

Imra zakrene ovećemu povaljenomu deblu. Zaboravio i na obuću i odjeću . . . zaboravio na sve . . . Pred njegovim očima zablistalo nešto sjajno, veličajno.

A onaj nekud čudni glas sve govori i upućuje Imru, što i kako da radi.

— Ne boj se, dijete, bit ćeš srećan. Treba, da se riješiš bijede i nevolje . . . treba. Samo korakni malo bliže mojim zlatnim vratima. Samo bliže. Dosta. Potraži „zlatni ključić“, zakreni . . . malo jače . . . još jače . . . sada . . . naglo . . . samo naglo . . . samo . . . otvori — — O — ooo — o . . . Dukati! Banjke! Škude!

Gazda Pavoša trgne se iza sna i načulio uši. U onom polusnu čuo je nešto o dukatima, pa o bankama i škudama, ali je ujedno pomislio: Ha, pa to sam t' ja sanjo . . . I usne dalje. Kada je bio u najslađem snu, a ono Imrica i opeta iza sna vikne:

— Dosta j' . . . dosta. Fala! Fala na svemu . . . premalen . . . premalen sanduk . . . ne mogu tol'ko da nosim . . . E—e—j . . . du—ka—ta—a— —

U to se probudi.

Tresao se od uzbudjenja, kao šiba na vodi. I nehotice stisne još jače obe ruke, samo da ne izgubi onaj baštinjeni novac, ono srebro i zlato . . . Kada ih je s najvećom radoznalošću otvorio — samo što nije zaplakao u sav glas. Pogleda lijevo, pa desno . . .

opipa noge, a to stari izdrti opanci... sve staro, poderano, a o obući i odjeći ni traga, kao ni „zlatnomu ključiću“, „zlatnomu novcu“ i svemu onomu, što je još malo prije bila njegova svojina... sve njegovo u onomu lijepomu sanljivomu životu.

— Bože, Bože... kako sam t' ja nesrećan, siroče... ubogar.

— Pa nemoj... neka plakat'...

— Pa bi' će t' ovdikar, kod nas, lipo...

— Ko ti j' što urad'jo... ko?

I sam Pavoša, uz ostale ukućane, tješio Imru, neka ne plače, neka ne tuguje. Sve će oni učiniti, samo da mu bude kod njih lijepo, udobno.

Imrica je na to ušutkavanje i tješenje uzvratio tek svojim tupim djetinjnim pogledom i svojom šutnjom, a samomu sebi govorila duša: ta ne plačem ja zato, već za onim... onim.

Kada je, poslije odlaska cijele družine, ostao sam u kući, sakrio se na tavanu i ponovo lijegao. A veselio se u duši svojoj, da nije nikomu kazao ni rječu o prosnivanomu snu i zašto je jutros, kada se probudio, onako gorko i čemerno žalio.

I spavao je cio taj dan, kao zaklan, sve do uveče, kada ga je lupa kola i ukućana probudila.

Večer je prošla kao i kod drugih. Imrica nije primijetio nikakvu razliku od dosadanjih hranitelja, osim bolju večeru i meklji ležaj na slami, pokritoj debelom petarom.

U školi je sjedio i kao obično slušao, što učitelj govorи. Kako nije bio pitan, više je mislio, a sve mu se misli okupljahu oko one prve prospavane noći kod gazde Pavoša. Pa nikako on da odgoneta, kuda je sve ono onako iščezlo, nestalo?! Da mu to nije možda tko od ukućana silom i ispred nosa odnijeo?! Tko zna... možda. Ako jesu, onda su to najveći nepoštenjaci... kradljivci... ništarije...

*

— Hva—ljen I—su—u—s...

— No, Imra, zar se ti ne znaš podići i pozdraviti, kad tko stupi u školu?! Nevaljanac... I učitelj odmjeri oštro Imru, a ovaj samo što se trgnuo od sanje, pocrvenio kao rak.

A u školu banuo glavom sam gazda Pavoša. Kabanica mu bila razgaljena, šeširom je ljatito mahao i teško dišući govorio s učiteljem. Isprva je počeo tiho, savladao svoj bijes i srdžbu, da

ne čuju ostala djeca, što on to s učiteljem govori. A kada je došao u pravu kolotečinu, onda je dao oduška svojemu gnijevu i vikao... glasno vikao.

— Šta mislite... go—gospod'ne učitelju... ni—nij' to šala... pa ravno sto... je—jedna stotina vorinti... kuku mene... Mjesni učitelj, gospodin Isaije Isaković, tješio ga, mirio ga, upozorio ga, da tiše govori, jer bi to moglo navratiti pozornost djece, a onda će biti teško isipati od njih, a najpače od Imrice, istinu i kuda je dospio Pavošev novac iz hrastovoga sanduka.

— Ne žalite, gospod'ne... ne — ne žalite šibe... Ja... ja s' uzdam u vas... pa ondakar... sada je gazda Pavoša na po umiren govorio povjerljivo samomu učitelju. Pa onda... 'oć ja već vama... ne č' to biti zabajdava... malo smoka i soka... 'oće gazda Pavoša, da vas koji put kolima posluži... kud 'očete... Samo: dederte... moljiću!

*

Sad je nastao sud... pravi sud.

Učitelj je ispitao najprije Imru, što je on radio prvu večer, kod Pavoša, što drugi dan... Je li bio u svim odajama, što je vidio. Je li što tražio ili vrndao po ormarima, sanducima. Je li tko od stranjskih dolazio u kuću za izbivanja domara i slična pitanja, samo da ispipla u njega, nije li možda Imra video i uzeo nestalih sto forinata iz Pavoševa sanduka.

Imra je na sva pitanja odgovorio i onako bezazleno i po savjesti i nije se ni u kojem slučaju priznao krivcem. Kada ga je zato učitelj kaznio i pokušao šibom izmamiti istinu — Imra je samo problijedio i prepustio se sudbini.

Kod kuće bilo isto. Potajno se šaputalo i nekom osobitom pažnjom pratilo svaki njegov korak, a pozorno slušala svaka njegova riječ kod ispitivanja.

Stari gazda Pavoša, da skoči iz kože. Ljutit i smrknut do zla boga proklinjao je onaj čas, kada je brojao novce i uzeo u kuću Imru. Kada se je uveče uživio u ispitivanju samoga sebe i sjetio noći, pa kako je ono čuo one riječi: dukati — banjke — škude i ono poslije opeta — bio je na čistu. To su riječi Imrine. Dijete, što govori iza sna — govori istinu. Imra je ukrao i sakrio ma gdje bilo onih sto forinti.

— Imra—a... ovamo... ovamo odmah... Ti s' uzeo... jes'...

ti s' . . . ovamo, ništarijo . . .

A Imra je samo još na po sanljiv tro oči od spavanja, a onda pod udarcima zaplakao, zajecao.

Videći gazda Pavoša, da sada ne može izvući iz Imre ni ciglu rijeć, obuje se nabrzo i podje do škole.

I opeta je učitelja požurivao, jer da on ima vlast nad učenicima i molio ga, samo neka ne štedi šibe.

Kada se sutradan izlanula malena Pavka, da je ooa jedamput imala puno novca i zakopala u bašči — Gazda Pavoša odmah je odredio, da se upregnu volovi pod plug i zapovijedio orati. I orali su i bašću i polje kraj kuće . . . premetalni što gore, to dole — ma novaca nema, kao da su propali u more.

*

Mali Imra bio je na životnim mukama. U onoj vječitoj viki i kućnoj gunguli samo se klonuo svakoga, pa kada je osvanuo drugi četvrtak — pobegne u seosku šumicu. Bio je čvrsto uvjeren, da će se tu utješiti, da će makar na čas naći mira, a možda i izlaska, kako će učiniti kraj tomu nougodnomu svojemu položaju i teškoj nevolji, neizvijesnosti i mučenju.

A vjetar je fijukao — onaj ledeni vjetar, koji objavljuje već u-naprijeda, da će dofijukati snijeg i mečavu.

Kako je Imra bio jako oslabio, često mu se pred očima zamaglilo, a on da ne upane, zahvati najbližu granu i popostane na čas. Došavši do najveće klade, nasloni se, a kako je bio umoran, godilo mu to stajanje. I nehotice osjeti, kako je u šumici mnogo toplije, već na zavjetrini, pa kako ga svaka i najmanja grančica štiti i čuva od vjetra i od snijega i zime . . . pa ono toplo odijelo . . . ono vuneno novo odijelo, pa tople i čvrste čizme, koje mu je poklonio učitelj kao dar od grofice . . . pa onda . . . — Tu—u—u . . . Imra—a . . . samo brzo . . . brzo . . . otključavaj . . .

—Oooo — o . . . du—ka—ta—a —

Kako je Imra zakoračio lijevom nogom i poklekao desnom pred kladu, lijevu ruku sa raširenim prstima prislonio na kladu, a desnim prstima zgrabio neku tanku, a čvrstu badrljicu korjena — baš tako su ga sutradan našli smrznutoga.

Bit će, da je snivao, gdje otključava „zlatnim ključićem“ . . . zlatna vrata.

Oštra je zima na čas popustila, narijetke pahulje počele pramnjati, pa se ovamo sjatilo čitavo selo Prava gungula. Došla i „komisija“, pa i sam gazda Pavoša.

— Do toga nije trebalo doći ...

— Jadno dite, kad nema oca ni maje ...

Itd., itd.

San blaženoga djeteta.

Smrt.

USKRS

Kada sam stupio u život, mojoj je majci bilo ravno 65 godina i samo se po sebi razumije, da su otada naše kućne ili ako hoćete: obiteljske prilike znatno se promijenile. Budući da sam odmah osnovao vlastito „gnijezdo“, a stari kao stari vole svoju sirotinju, ne će ona zajedničko kućanstvo, pa se tako ni ne htjede preseliti k meni.

Ja sam joj doduše dokazivao, kako će joj kod mene biti i ljepše i bolje, a najpače: ne će se morati više kiniti za koricu kruha, nego po miloj volji odmarati i raspolagati vremenom, kako hoće. Napravio sam ja mojoj mami, kako sam ju odvajkada zvao, čitav dnevni raspored, koji je otprilike glasio: spavanje do 7 izjutra (ona je naime ranila već prije „Pozdravljenja“), u 7 i četvrt zaustrak, a od 7 i pol do 8 sv. misa, zatim šetnja do 10 sati. Doručak i šetnja do 12, ručak itd.

Sluša mene moja othraniteljica, sluša i pušta bez prekidaja govoriti na dugo i široko, pa se ja u duši već smijem njezinomu novomu životu.

Na koncu konca, samo što kimne glavom i zaintači kroz nos uobičajeni svoj:

— Hm . . .

Tako jedamput, dva put, tri put . . .

— Ne ču tako, sinko, pa da meni sat zapovida (ona je vazda „ikala“) pod moje (i gutala je neke glasove) stare dane, a čitav sam život živovala (to je njezina riječ) bez sata. — Hm . . . ne ču tako. Ja ču, kako znam, a tebi neka bude bolje.

I ono se staračko oko zamuti, pa po koja suza samo što puzne preko vora, da ih onda obriše u potaji.

Da izbjegnem kućnim neugodnostima, na prvomu svojemu koraku, ja onda okrenuo naopako.

— Pa dobro mama, neka tako bude, a vi, kad vam se svidi, do nas, pa kad vam se opet hoće, a vi u svoj budžak (tako je zvala svoj stan).

Ne će ona ni tako.

— Hm . . . ne ču.

Sad sam malo više oživio, pa kolikogod mi je bilo stalo, da joj se odužim i njezinu mnogogodišnju patničku osamu olahkotim, toliko mi je opet bilo i radi žene, pa i „svijeta“.

Planem ja zato, onako malo i da se pokažem, pa predložim, da mi barem dode u goste i stanem nabrajati: rođendan, imendant, Miholje (to je bio njezin veliki dan radi mojega rođendana), Božić, Nova Godina itd., itd.

Mora, da je u njezinoj duši nastao znatan preokret, jer se dala u misli, premišljavala i vagala sve dane od reda.

— Znaš ti šta, ja ču Uskrs . . .

Ja se učinim za čas „nedotpavan“ (i to je bila njezina riječ), pa ju upitam, što to znači?

Ali ona odreže:

— Samo Uskrs i ništa više.

Sad sam morao „farbom“ napolje.

— Pa valjda me ne čete, mamo, sramotiti i samo jedan dan biti u godini „naš“ gost ?!

Taj „naš“ naročito sam naglasio radi žene i počeo ponovno razjašnjavati sve, što mi je u taj čas palo na pamet. Ali moja mama ne popušta.

— Volim ja tebe, volim ja twoju Slavicu, volim ja tvoj stan, ma najviše volim svoju sirotinju, pa ne ču da nikomu budem na teret, jere (i to je njezin „specijalitet“) je onda ljubav najlipša i prijateljstvo najbolje.

— A Uskrs ?!

— E Uskrs, to je nešto drugo, to je dan, kada treba početi sve iznova, kao i proliće, a otresti se svega, što ne valja, kao što je uradila zima.

Draga moja mama čvrsto je vjerovala, da snijeg pada zimi samo zato, da prekrije svu opakost svijeta.

— Osobito one mačkare, one lude, što bacaju novce onda, kada sirotinja ima najmanje kru'a.

Nema druge i ja sam se smirio sudbinom. Ja sam se vjenčao u Studenomu, pa ženom posjećivao majku sve do Velike nedjelje, a onda u duhu i rijećima stavio nož pod vrat.

I zbilja. Došao prvi Uskrs i moja starica uranila, pa ti nas po-

tjerala iz kreveta. Obukla je u svoje starinsko ali svečano odijelo, u jednoj ruci molitvenik i presaviti rupćić, a u drugoj maramica sa uskrsnim pisanicama. Čisto se pomladila, pa jedva što nam je zaželila čestit Uskrs i odložila stvari, pode ravno u kuhinju, pa kao kod kuće. Mi samo gledamo i ne vjerujemo svojima očima . . .

I tako je blagi ovaj dan prošao u najljepšemu raspoloženju do časa rastanka. Sad je puklo veselje. Snuždila se starica. Meni je bilo gorko u duši, prvo, što sam joj sin, a drugo, što se bezrazložno pokvarilo sve ono lijepo, koje smo od srca podijelili. Navalim ja zato opet onako lijepo, pa da se ne uvrijedi:

— Šta je, mamo? Je li vam nije što bilo po volji? Da vas možda nijesmo uvrijedili ili ako nije što, kako treba, a vi oprostite itd. Konačno smo saznali, što je na stvari. Čitav naš doček i sve ono lijepo djelovalo je na nju, pa se u njezinoj duši rodila zamisao, da li će doživiti još i koliko Uskrsa.

— Znaš, sve se bojim, da će to biti zadnji moj Uskrs u tvojem domu . . .

Ovu sentimentalnu žicu ustavili smo pukim slučajem i sjetivši se u pravo vrijeme Ja sam to prepustio svoj životnoj drugi i ona je prirođenim majčinim osjećajem prišapnula nekoliko riječi budućoj baki.

Što je bilo dalje, nije teško pogoditi, a na meni je, da kažem, kako je, poslije ovoga prvoga Uskrsa, bilo još dvadeset i četiri, odnosno: dvadeset i pet sve skupa, ma da je za svakoga mislila, da je zadnji puta.

Budući da se je naša prva kćerkica rodila u Kolovozu, a baka po dužnosti mora doći na krstitke, pa na prvi imendan i, kako je već u redu, božićevati, a zatim zaželiti svojemu unučetu sretniju Novu Godinu itd., itd., poremetila se je mamina odluka i Uskrsom je uskrslo niz „tituluša“ i „obligatnih“ dana uz četiri odnosno šest rođendana i toliko imendana, a da i ne spomenem svakodnevne posjete sa milošćem, koji je počinjao:

— Došla sam, da vidim, što (i sad se redala po redu imena unučadi) radi, je li zdravo itd., itd.

A koji je (posjet) obično svršio riječima:

— Ko će, ako ne će baka . . .

Do ovamo je išlo sve glātko, za lijepoga vremena, ma kada je

kišilo ili sniježilo, pa mi naručili za nju kola, onda je bilo opet kubure i pokore.

— Imam ja još dvi noge, pa šta ćete me voziti.

— Ali, mamo . . .

Ovamo, onamo i nakon jedno dobrih po sata natezanja, zadrndao je „fijaker“ sa Gajevoga trga put Strossmayerove ulice.

Zlatna moja majko!

NA PUSTARI „GLOŽĐE“

Čovjek je plakao, kao kiša, kao maleno dijete, pa se smilio svakomu. Nutkao ga i stražar i pisar, pa i sam sudac, da prizna, da kaže istinu. A on samo plače i onako jecajući izmuca:

— Nisam, pa ako ćete me baš ubiti . . . nisam.

Kada su opet okrenuli tumbe, pa onako izdaleka zapitali, što znade, on je opet bio sam sebi dosljedan, od prvoga do zadnjega dana.

— Ne znam ništa, pa eto.

Poslije takovih ispitivanja i ovamo i onamo, pa i prijetnja, pa i u izgled stavljenih olahkotnih okolnosti, on je čutao i . . . plakao, plakao kao kiša.

Tako su prolazili dani, a tamo na pustari kukala žena sa dvoje nedorasle dječice.

Konačno je očević ustanovio, da je na više mjesta kopano, zemlja oprezno zasipana i nabijena, jedino kod glavne cijevi „drenaže“, gdje se slijevaju pobočne manje, toliki prostor, da se mogu uvući dvojica, ako stoje sučelice, u nješto naprijed nagnutomu stavu.

— Pa što si tamo tražio i zašto si tamo ubio čovjeka?

Marin Kustura sanio je i dalje plakao, pa odgovarao ili sa „nisam“ ili sa „ne znam ništa“.

Opet se obnavlja stara priča. Iz samice pred suca istražitelja, od suca u samicu, pa plači tamo, plakao je i ovdje, u koliko ga nije svladao umor i čovjek usnuo, da se probudi i pati duševno i tjelesno.

Konačno ga pustiše uvjetno . . .

Taj dan za njega je najveći u njegovom životu, pa ako će da odmjeri onaj put do njegovoga doma, onda je to svakako najdulji, što ga je prevalio i kamo sreće, da ga prevaljuje čitav život.

— Pa makar do kraj svita . . . samo neka s' ide . . . ide . . . ide.

Nije njemu ni do mrtvoga majur-gazde, makar da ga duboko žali u svojoj duši, jer si je svjestan, da nema na njemu krivice. Pa i kako bi on ubio čovjeka, koji mu je obezbijedio život? Sada

mu je čisto žao, što to nije kazao sucu istražitelju i to onako potanko, od početka do kraja.

Taj sudac, stariji čovjek, plavušav, mirnoga i ozbiljnoga držanja, kao da ga prati čitavim putem. On je i njega žalio, što se njime toliko mučio, a nizašto. A opet, sada to osjeća u duši, volio ga, jer je bio čovjek, od početka do kraja. Nijedne ružne riječi, nijedne prijetnje, nijednoga smrknutoga pogleda, ma ništa, a zašto je imao pravo, već kao da mu je bio otac, a on nevaljao sin. On je svojim upitim i razlaganjem toliko potakao u njemu gnusjanje nad zlim, da je Marin Kustura samo plakao i onako propljakane duše govorio istinski svoj „nisam“ i „ne znam ništa“. Njega su zato, pa i sam liječnik, držali, prema njegovomu naziranju na život, nedotpavnim, ali on si je bio svjestan, da govoriti istinu i da je pravica na njegovoj strani, baš kao što je bila i onda, kada je kidao čitavim svijetom i pošao trbuhom za kruhom, a čitavo selo udaralo i po njegovoj i njezinoj rodbini.

— Kako s' to mogli, kako s' . . .

Ili:

— Pa zar ti ljudi ne znaju za Boga . . . kuku lele . . .

Njegov je opet otac kazao:

— Nije 'tio, kao s' ja, pa neka ga i šta m' ja mogu . . .

Njezini su opet kazali:

— Evo, što j' naše, to j' i nji'vo, al tu treba da rade, a kada umremo, onda ćemo diliti . . .

Ovo „diliti“ bio je glavni razlog smutnje, sve tamo ispočetka. Marin je htio pošto poto, Ivicu Arenića, a ovamo njezini roditelji pristali uvjetno.

— Moraš u našu kuću.

Oni su dobro računali. Njih dvoje stari ostarit će, pa neka mladi, poslije njihove smrti preuzmu, onako iz ruke u ruku.

Staromu bač-Andri Kusturiću, kojega su svi zvali Kustura, iz više razloga, nije to išlo u glavu, pa razbaštino sina.

— Kad ne će, kako će ja, ne trebam ga više za sina, a sve mo'e, bić će kom' ču ja.

I tako je čovjek došao između dvije vatre, pa u vatruštini skrenuo podalje od oca i otišao u kuću svoje Ivice.

Njih dvoje pljunuli u šake, pa udri po poslu, ma kad ono pala veće, a ono njima uvijek ono isto.

— Ne mož' to da bude, dok mi živimo.

Ili:

— Sad vas dvo'e kako znate, a kad mi umremo, neka vam sve bude . . . sve je ondakar vaše.

Klimao glavom i Marin, ma još više klimala Ivica, pa ti ona ravno i ocu i maji:

— Pa zar vi mislite, da čemo, nas dvo'e, ja i Marin, biti vaše služe, pa moliti za svaku krajcaru, a vi čete onako, nama, kô prosjaku . . . jok, toga ne radi i ne ču ja, pa ma tucali kamen. Riječ po riječ i njih dvoje pokupili nešto prnja, ono, što su dobili od svatovskih gostiju, pa ravno u grad.

— Služi' čemo, pa što Boge dade . . . bi' će nam bolje.

I tako su služili i ona i on. Ona zalazila u stalnu nadnicu, a on povremeno i kada je bilo posla. Njegova sapeta narav sapinjala ga vazda u grlu, pa dok su drugi izgovorili aršin, on nije smogao riječ, pa je i to bio razlog, da je vazda ostao po strani i njihova neimaština prisilila, pa su, onako, da vide, što rade roditelji, otišli u selo, a zapravo pošli po milošće, kojega su trošili sa dosta štednje i razuma, samo da ne klonu i ne popuste pred svojtom.

Njezini opet mudrovali, kako će, siti izbivanja od rođenoga krova, zaželiti svoje, pa se vratiti.

— Vrati' će se oni, čim zec stane tražiti svoju mater.

Međuto se prevariše.

Ivaca je našla dobro mjesto, pa kad je trebala prvi put u krevet, a ono se nasmijala sreća Marinu i tako su oni uzdržali pune tri godine. Za to vrijeme došao je na svijet i drugi sin, pa jedni i drugi zaželiše unučad.

Ivica i Marin ne popuštaju.

— Očemo, ali naš „tal“ . . .

A to je baš ono, što stari ne će i ne daju. Oni će dati, ali istom poslije svoje smrti. I tako je ostalo sve po staromu, samo tom razlikom, da je bilo više briga, jer četvero nije isto, što i dvoje. Mislio o tom Marin, pa smislio mnogo, ali sve se opet stropoštalo na pomisli njihove neimaštine. Ženi o tom nije kazao ništa onda, u duši svojoj motao na sve strane, pa glava samo, što ne pukne od briga. U ovakovom raspoloženju zamrzio i na svojega i njezine roditelje, pa se sve više uvlačio sam u se i tudio od svega.

— Samo, da nam se okućiti, pa da možemo kraj krajem . . .
Dica rastu, pa treba više i kru'a i ru'a . . . svega.

A ovako i na ovakav način to nije išlo nikako.

Onda je, pukim slučajem, sreo majur-gazdu sa pustare Gložđe.
Malo on, a malo Marin i njih dvoje se pogode.

— Ištenem, baratom, pa nije to sramota.

I čovjek njemu, onako i glavom i šakom, rastumači, kako je sada
veći sluga, nego što će to biti na pustari njegovoga gospodara.
Istina, sada sa ženom zarađuje mjesечно u novcu toliko, koliko
će u buduće dobiti godišnje, ali će on zato dobiti svako treće
jaje, pa moći hranići svinje, imati svoju bašću i drugo.

— I tako dalje i tako dalje . . .

Marin je slušao, pa gledajući već nešto mutnim očima u svojega
novoga gospadara, vidio je i ono, što je ovaj, u pomanjkanju
nabranjanja, okrstio rijećima: i tako dalje i tako dalje . . .

Ovo je za njega bilo daleko veće i širega obujma, pa je pristao
i već drugi dan selio u novu postojbinu. Jedan komad provezao
se željeznicom, a onda je trebalo koracati dobrano jedno sat i
po brzoga hoda.

Marin Kustura naglo stane, pa zagleda oštro preda se. Pogleda
unaokolo, a to se pred njim pružilo ono mjesto, gdje je ženom
prelazio sa kamenitoga druma na staroputim, koja je kao prijeki
put odvajala se prema gložđanskoj šumi, iza koje se sterala
pustara.

— Bože, kako sam se veselio onom prvom koraku . . . onom
koraku, koji me odveo u moj novi stan.

Tu su odmah smjestili svoju sirotinju u dosta prostranu sobu i
kuhinju, a najveća sreća za njih je bio veliki sanduk pun brašna.

— Evo . . . hat . . . pa da imate.

Nijesu oni ni dosada gladovali, ma vazda je bila kubura baš za
kruh, jer su ga samo toliko mogli privrijediti, koliko im je baš
trebalo za izvjesno vrijeme.

— Ni zeru više, a gle sadikar . . . pun sanduk.

Čovjek se preporodio, barem za čas i on sa ženom upro sve
sile, pa da počne život ispočetka. Izgleda, da bi tako prosljedio
u najvećoj nepomučenosti, da nije, već drugi dan, bio kod majur-
gazde na vinu i tu se raspreo razgovor o imenu pustare.

— Gložđe, gvožđe . . . tako kažu.

Pa onda, onako mamuran, uhvati se lijevom za čelo, pa stane kupiti i rastezati vore, a ovamo samo što silom ne tiska i misli i riječi.

— Kažu . . . ima . . . novac . . . mnogo blaga . . . ja, tako, drugi . . . kažu.

Marin te noći nije usnuo, već misli ovo, pa ono, a sve ti se to opet navraća na majur-gazdino razlaganje.

— Mora, da j' nešto na stvari.

I on misli ovo, misli ono, pa kad sve skupio u jedno, a to mu onda bilo jasno, da se i pustara zapravo zove „Gvožđe“, što znači nešto tvrdoga, kao zamjena za sakriveno blago, samo su to pomadžareni ovi naseljenici nazvali gložđe.

— Tako, tako . . . i nikako drukčeje . . . ne može to da bude, već pamet u glavu, pa što Bog dade . . . treba pokušati.

I sada je on, onako izdaleka, obilazio čitavu pustaru, kô bajagi, ima posla, a zapravo je motrio i promatrao svud odreda. Naročitu je pažnju posvećivao razbacanomu kamenju, pa ga je i nogom i batinom razgrtao, a pritom načulio uši, pa sluša, da li će što čuti ili barem šušnuti. Promatraljući tako ovaj, za njega novi kraj, on je vidio ono, čega nije nikada ni u snu zapažao u svojemu rodnому selu, a to njegovo zapažanje vazda je sve više stvaralo u njemu uvjerenje, koje se postepeno samo od sebe učvršćivalo.

— Jes, jes, nij' to obična pustara, jere tu mora da j' nešto velikoga . . . tu mora da j' . . .

A to, što tu mora da je, nije se usudio izreći, već čuvaо duboko u svojoj duši, vjerujući čvrsto, da će do toga doći, pa kud puklo, da puklo.

— Pa makar dilio i samim vragom . . . šta m' briga!

Nije čekao dugo i kod prvoga dubljega oranja, on osjeti kao, da mu je lemeš zapeo za nešto tvrdoga, pa to zvoni.

— 'Nako t' to udara kô da s' novci . . . baš tako, Bože, Bože... I čovjek iz brige u brigu, pa kad na oranje, a on ponese i budak. Na nesreću njegovu, kadgod je htio zamahnuti, pa da malo i snažnije izvidi, što je na stvari, a to se pred njim stvorio majurgazda i tako mu svakiput pomeo zamišljeni posao.

Kada je prvom prilikom zapazio budak, nasmije se, onako preko volje i lupi od komada:

— Ti 'oćeš, valjda, kopati blaga . . . teremite . . .

Marin se trgne od misli, pa nikako da se sabere, kako to majurgazda pogarda njegovo nastojanje. Isprva se čisto uplašio i zbumio, pa u sebi odlučio, da traži puta i načina, kako bi njih dvojica zajedno izveli njegov naum, pa dijelili onako „po na po“, ali je onda, konačno, od toga odustao.

— Proba' će najprije sām, a za diobu lako će već koga naći . . . Te večeri, a bila je tmurna i kišljiva jesen, išao je, odmah iza Pozdravljenja, da razgleda oko tora.

Ženi je kazao:

— Znaš, pričulo mi se, kō da s' nešto čuo.

A ona, vazda brižna, pristala.

— Pa idi, vidi, šta j' na stvari . . . treba da vidiš, dok nije kasno. I Marin pošao, ali ravno do sakrivenoga budaka, pa njime lup tu, lup tamo, a gdje je mislio, da bi što moglo biti.

Jesenji dan bio je pun one pritajene hladnoće i razređene magle, što se je povlačila uzduž vlažne ilovače, pa je čitav kraj, oko pustare, ovlažila nekom ozimnom studeni, koja se uvlačila u svaki budžak, u svaku sitnicu. Mrak je bio mnogo crnji, pa kao da je visio ispod onih rašljastih grana, te su badrljice na krošnjama stršile poput isprekidanih štapića. One čvoraste izbočine izgledale su mnogo veće, nego što su to bile uistinu, a ono zaostalo lišće drhtalo nekud sablasno na lakomu povjetarcu. Mir je prekidao mukanje blaga i lavež pasa, kroz koji je monotono brenčao zvuk brzozavnih žica.

Marin je bio uzrujan. Neko neobično čuvstvo potresalo ga do u srši i on si je sam sebi predbacivao kukavičlug.

— Pa ne c' ja na nikakav kvar jal' zlo . . . nije meni da komu naškodim . . . ni do koga, već . . .

Tu se lecnuo.

— Pa, dakako . . .

Tješio se čovjek, a u sebi ponavljaо po nekoliko puta, kako svaki čovjek treba da traži svoju sreću i poradi onamo, da lakše živi.

— Treba . . . pa c' tako i ja, to t' je barem slobodno i ne košta ništa . . . baš ništa . . . treba.

Kraj, gdje je koracao i oprezno lupao budakom, od prvoga časa njegovoga nastupa u službu, činio mu se nešto posebnim i kuda god je krenuo i istraživao, onu svoju sreću, vazda je natrapao

na taj komadić zemlje, koji se je prostirao lijevo od ulaza u samu pustaru.

Bio je tu vrlo slikoviti drvoređ jablana, sa obe strane, a put, u sredini, nasipan stucanom ciglom, koja se je crvenila i u sumraku, pa je to crvenilo davalo posebno obilježje samomu ulazu.

Kada je, sa ženom i djecom, sišao sa kola i zastao na ovomu mjestu, on je ženu značajno pogledao, a i ona njega. Skupili su svoje dvije sirotice i onako, ne znajući, što ih čeka u budućnosti, prekrižili.

Žena je prva izustila toplo i sa iskrenom molbom:

— Bože, pomozi nam, pa da se već jedamput okućimo!

Marin je ponavljaо, za njom, iste riječi, a onda dodao onu njegovu uzrečicu:

— Bože pomozi, sreću preskoči.

Od veselja zakoračio je prvi i onako, junačeći se, zamanuo rukom.

— Ajte zamnom, pa što Bog dade!

U to je stigao i do pred nešto povиšene lijeve strane, pa se okrenuo prema svojti, koju je požurivao, da ga slijede. Budуči da su svi odreda bili natovareni svojom sirotinjom, a Marin naglo zakrenuo, zapela mu lijeva o desnu nogu i on se potepe, pa zatetura. U tom času zibao se s jedne na drugu stranu, a rukama lomatao po zraku, kao da se želi uhvatiti ma zašto, samo da ne upane.

Žena i djeca udarili u smijeh.

— Ha—ha—ha—ā . . . tu mora da j' zakopano veliko blago . . . ve—li—ko—ō . . .

Marin je na čas zastao u poslu, samo da što vjernije obnovi u svojoj svijesti čitav onaj događaj, svaki korak, onaj njihov prvi, te svaku riječ, koja je bila od jačega uticaja na njegovo kašnje razmišljanje.

— Jes, jes . . . to t' je bio predznak . . . predobjava moje sreće. I čovjek se na čas ponovno osvјedoči. Protegne mišice. Da se lakše dadne na posao, nasloni i metne budak među koljena, pjesnice stisne i ruke pruži naglo u vis, a onda zaokruži od naprijed prema natrag, pa kada ih je digao nad glavom, naglo sune prema dole i zadovoljan sam sobom pljuvne na lijevi dlan, te desnicu istrlja, onako u krugu, vjerujući, da će sad posao lakše ići od ruke. U mraku napipa instiktivno budak i dva tri puta

njime zanjiha, kroz razmaknute noge, onda ga naglo zabaci naprijed i povrh glave, a zatim udari svom snagom po razmekšanoj zemlji. Zamah je bio snažan i budak zahvati duboko u zemlju te, onako u luku, izbaci veliki komad, koji se razmrvio u bezbroj busa, koje se runile i raskotrljale na sve strane. Zamahne ponovno, pa isto tako. Zamahne treći puta, a ono kao da je nešto najprije kliznulo ispod budaka, zatim zazvonilo . . .

— Bože, da nij' . . . Bože . . .

Marin je zadrhtao na čitavomu tijelu. Svaka žilica se prenapela, a on sam zaboravio, u prvi mah, i što on radi i zašto on to sve radi. Da ga je u taj čas zgrabilo malo dijete, on bi bio nemoćan odrvati se, pa bi radio i govorio, što bi tko htio.

Mrak je bio isti, kao i prije, a njemu se učinilo, da vidi kud i kamo bolje, već, što je vidio, kada je krenuo na svoj zasnovani posao. On je, šta više, zapazio, kako je ova lijeva strana, od ulaza u pustaru, daleko viša i šira, nego što je bila do sada, a ona iskopana zemlja poput grobnoga humka. Pogledavši malo bolje, čisto se začudio, kako zija razrovani prosjek, a tamo pri dnu, gdje se mijenja boja zemlje, pa ona crnica prelazi u onu sivkasto-žutu ilovaču, kao da se nešto crni jače, mnogo izrazitije. Ali to je samo komadić i taj se oprezno sakriva, pa mu izmiče pogledu.

— Gle, gle . . . kô da se sakriva.

Da bude, što sigurniji, stavi budak na lijevo, poklekne desnom i stane rukom opipavati. Svojom snažnom ručetinom i kvrgastim prstima, gdje je koža upoprijeko raspucana i od posla nabrekla i puna žuljeva, pipkao je na sve strane. Onako raširenim prstima više je zasipavao i razbacivao izmrvljenu zemlju, nego što je tražio onaj izraziti kutić crnine, što je prouzrokovao neobičnu lupu i nèobičan sjaj.

Laki jesenji vjetrić jače je zavijao, a Marin u jednomu znoju, pa ovaj sve mili pod košuljom i ispod kose na glavi, te se cijedi niz čelo i niz šiju.

— Baš sam ti se umor'jo.

U to se sjeti, da ne valja previše mudruvati, već misliti na posao.

— Pljun' ti, Marine, u ruku, pa budak u ruke.

I on naglo ispruži ruke i raširenim prstima stane kupiti i otiskivati iz jarka prema napolje. Kada je dopuzio do vrha iskopane

zemlje, otisne se naglo, pokleklo koljeno ispruži i naglo digně, a onda iskorači udatrag. Zahvati ponovno budak, pa njime oštro zamahne, a zatim lup jedamput, dva i tako dalje. U prvi mah se stišala ona njegova uzrujanost i on je mehanično grabio sve red za redom, pa više strugao po iskopanomu jarku, nego grabio preda se. U to ponovno osjeti, kako se budak kliže po nečemu tvrdoru. Udari malo jače, a ono budak zabode, pa zatim naglo zaokruži i opet zabode.

— Bi' će nešto okrugloga . . . bi' će . . . Bože . . .

Dah mu je zastao u grudima i Marin zagleda čas lijevo, čas desno. Sa uzrujanosti ušao u njega neki čudni strah, da ga tkogod ne bi iznenadio i poremetio tijek zasnovanoga posla.

— A moga' b' me i ubiti i sve oteti, pa nikomu ništa . . .

Za svaku sigurnost pogleda još jednom i zaokruži unaokolo, a tada oprezno najprije strugne i pokucka, a zatim lagacko udari budakom.

— Sanduk . . . gvozdeni sanduk . . . bi' će novci . . . veliko blago. I njemu ponovno proleti dušom prvi razgovor majur gazdom i zašto se pustara zove Gložđe.

— Kaki „Gložđe“! Ta to t' je Gvožđe . . . Gvožđe . . . Pa dakako, da j' tako, kada je tu zakopano blago . . . da, da, oni su ga zakopali i sakrili pred Turcima, a ljudi pomrli i tako t' ondakar . . . pa da, ondakar su prozvali Gložđe, zaboravili na sve, jer nisu znali, di j' zakopano blago . . .

Marin je bio više nego siguran, da je došao do cilja. Blago je tu, pa treba samo razbiti poklopac i stvar je gotova.

U to se sjeti fenjera i on povuče oprezno sumporačom po opanci. Sumporača se zadimila i zasmrdila svojim sumporom. Čim je je plamen zabuktio, a on šibicom u rupu.

Kako je šibicom prislonio, tako ju držao do kraja dršku. Ono plavkasto i žuto svijetlo zadrhtalo je u mraku iskopanoga jarka. Sjena ruke, koja je padala na desno, osvijetlila je jače lijevu stranu, pa je komad okatranisanoga željeza i sam zasvijetlio na čas jače i u tili čas nestao u mraku, kada se je šibica utrnula.

— Sada j' sve gotovo . . . sada j' sve jasno . . . pa da . . . indi. Čovjek u tili čas osjeti, kako raste i prerašćuje sam sebe. Vjerujući, da je tu, što treba da dođe, zazove u sebi Boga u pomoć, a onda zavitla budakom.

Lup jedamput, a to odmniye baš oštro.

— Nek lupa!

Lup drugi put, a to budak odskoči, lupa odjekne, a jekom se pomiješalo i šuškanje opreznih koraka . . .

Sad je zamahnuo još jače, pa da će svom snagom tresnuti budakom, kako bi probio debeli gvozdeni poklopac, kad li u mraku iskoči neka ljudeskara zapaljenim fenjerom . . .

Marina uhvati „kokošji mrak“* i on se naprsto obezumi . . .

Što je bilo dalje, on se je dosjećivao . . .

— Pa da, tako . . . tako . . .

I znoj ga oblio svega. Pogleda malo izazitije, a to nogu zakoračila pred ulaznom ogradom.

Pred njegovim očima uskrsnuo onaj plavušasti sudac i on sasvim dobro čuje njegove riječi:

— Pa slušaj, Marine, eto sada si pušten na slobodu. Poći ćeš kući . . . u svoj dom . . . svojoj ženi i svojoj dječici. Pa ćeš tamo početi život ispočetka.

— 'Oću, gospod'ne, 'oću.

Poštenjačina se približio bliže, pa će da ga potapšta po ramenu.

— Pa ćeš ti početi, a i treba da počneš, novi život i živiš kao pravi krščanin.

— Pa 'oću, gospod'ne, biću dobar . . .

— Pa sad mi zato sve priznaj, onako u četiri oka; ja i ti i Bog nad nama . . .

A Marin, dosljedan sam sebi, bio je na čistu.

— Ne znam ništa . . . nisam.

Sudac konačno slegao ramenima i nezadovoljan sam sobom, okrenuo svojemu putu.

— E pa, Bog bio s tobom!

Marin stane i dublje se zamisli. U njegovoju duši pukla čistina i on je ponovno prozreo u onaj najtamniji dio zadnjega događaja. Kroz „kokošji mrak“ sada sasvim dobro vidi, kako majur-gazda njega uhodi i dolasi oprezno na prstima, a s fenjerom u ruci. Korak po korak i on je konačno stigao njemu iza leđa. U taj čas on je naprije zanjihao budak, a zatim svom snagom zavitlao

*Psihološki pojav, koji se temelji na nenadanomu i jakomu djelovanju, izvan nas, na našu svijest, koja se tada, u tili čas isprazni i čovjek si nije svijestan ničega. — Op. pisca.

nad i iza glave, možda malo jače, nego inače, a i malo dalje, preko svoje glave, pa u zamahu još pojačavao sam zamah u luku od lijeva na desno . . . u to se je približio nabлизу majur-gazda . . . budak zahvatio i zviznuo, a lubanja pukla.

— Pa dakako, da sam ga ub'jo . . . kuku mene.

I Marin ponovno zaplače, baš kao i onda, kada je bio u zatvoru. Plakao je . . . plakao . . . plakao.

U to se probudila i uspavana savijest, ali i onaj sramežljivi stid.

— Ma treba . . . trebalo b' da priznam i to b' bilo pošteno . . . ada; ma — —

Tu je stao. Zakružio je zaplakanima očima i unaokolo, a to se pred njim pružilo ono isto mjesto, gdje je i sve zlo iskopao, pa to lijepo mirno i neopaženo leži. Jarak su davno zasuli i izravnali, pa da nije bio siguran, da je baš ovdje to zloglasno i tajnovito mjesto, ne bi ga lake ruke sada našao. I čim je dulje promatrao samo mjesto i pogledom sjekao čitav okoliš, nekako se je sve više uvjeravao, da je dobro uradio, što nije priznao ništa.

— Još, ako sam, makar da nisam 'tio, al' ono o blagu, pa da mi se smiju . . . pa ne samo menikar, već da mi se smiju i ženi i dici, pa da kažu, da s' vitrogona, da me j' začarala mlada nedilja, da sam polud'jo . . .

Marin strese glavom, pa se onako proračunano nasmije.

— E, dakako, nis' ni ja lopatu sis'o, pa i 'di to piše, da s' mora baš uvik i svakomu kaz'ti istinu . . . indi.

I čovjek, duševno jači, sām sebi odobravao vlastito držanje, čitav svoj život i čitav svoj neživot. Žena ga je sa dječicom dočekala ganućem i suzama radosnima, jer je dom ponovno dobio svoje uporište, pa će se lakše svi skupa probiti kroz život, dok je on, nakon prospavane noći, nastavio ponovno na svojemu ognjištu uobičajenu i dnevnu svoju rabotu onako, kao da prije toga nije ništa ni bilo . . . baš ništa.

Čovjek sadašnjosti.

BILA JE PRAVA, SVETA BADNJA VEĆE...

Otkad je Gjukica Kusturić, sin pokojnoga Gjurokova Antunovoga počeo polaziti školu, oživila je čitava kuća, svaki budžak. Njegova je maja uživala tri svijeta, star-maja Ankena progledala na oba staračka oka, a ded-Andra sve tucka stačkim prstima, gdje uhvati.

— Znao sam t' ja to, da će biti tako . . . znao sam t' ja, da; pa i otac mu je bio čovik zdrave pameti . . . indi.

A Gjukica frflja kô potočni mlin, pa čas počne o jednoj stvari, već skače na drugu i u svojoj mašti dočarava i vido i nevideno, sve odreda.

Do polaska škole bila u kući vječita gungula, pa se to natezalo i ovamo i onamo. Njegov je otac bio žestoke éudi, brze odluke, a život je jači, te sve njegove osnove često su znale ostati samo dobra volja i ništa više. Ovamo je poboljevalo, pa radi njegove bolesti trpili svi odreda.

— 'Oću mira . . . mira, jeste l' me čuli, a ne ti . . .

Onda se obično proderao i na ženu i na oca i majku, a najčešće došao red na Gjuticu.

— Šta ti, šta to opet 'oćeš . . . šuti, kad star'ji govore, jał' éu te, di dovatim . . .

Kraj ovakovoga stanja nije ni čudo, da je dijete, poslije smrti roditelja, unijelo sasma novi duh svuda, pa se je prijegor snašao lakše. Često je sadanje stanje došlo do izražaja i na taj način, da su hvalili Bogu, što se je sve, u pravo vrijeme dokončalo, pa je mir božji ušao u kuću.

— Bog mu duši prosti, bolje t' je tako . . . bolje, što ga Bog uz'o, jere bi rastepo sve odreda, sve bi nas strovalio u grob, a kuću razrušio.

Ili, a to je obično kazala Gjukićina majka:

— Najviše bi stradalo mo'e dite, pa ne b' ionako znalo, da ima oca.

Prvih dana školovanja, Gjukica je pripovijedao samo o školi, pa o učitelju. Taj je za njega bio najveći čovjek na svijetu, koji sve vidi i sve znade.

— On t' je kô gora, kô nebo visoko.

Star-maja obično je dremuckala kraj banjka i maramicom brisala bolesne oči, a snaša Smirna, njegova majka, držala sva četiri ugla kuće na svojim leđima. Preostao jedino ded-Andra. On je bio Gjukičina dadilja i otac, sve.

— Odi svom dedi, on će tebika . . . on će da ti pomogne.

Istina, on je znao i čitati i pisati, ali onako po svojemu. Njegove cifre, kako je krstio i slova i brojke, bile su na svoj način i samo ih je on znao odgonetnuti, pa je radi toga često dolazio u sukob svojim unukom.

— Ne znaš ti, dedo, ništa . . .

I sada je malиш tjerao svoje, a dedo svoje. Konac konca je bio, da je Gjukica zaplakao, njegov plać smekšao dedino srce, pa su onda plakali oboje zajedno.

Ujutro je počela strka iznova, pa traži torbak, traži pisalo, traži krpicu za brisanje pločice, a najčešće ona velika briga, što će biti zadaćom.

— 'Oće me tući . . . 'oće me tući.

Deda mirio dijete, a zatim uzeo unukolu ruku, pa vukao početne vježbe, risao zvjezdice, prstenke i svu drugu propisanu školsku mudrost.

Kada je, konačno, Gjukica otišao put škole, dedo je kimao glavom i grdio školu.

— Šta muči to dite kojekakovim kerekfekama . . . šta ga muči.

U sebi je dalje mudrovaо, kako bi bilo daleko bolje, da uči i piše slova, pa ime i prezime, pismo i što već čovjek treba u životu.

— A oni zvizdice pa prstenje . . . kô j' to vidio danas, 'di od zvizda nikakve koristi, a prstenje ionako nose samo velika gospoda. Ta je muka potrajala izvjesno vrijeme, a onda došla na red stvarna obuka

— Znaš li ti, dedo, što je to kuća — à ?!

Starac se nasmije, onako od šale i kao, da se to razumije samo po sebi, pa lupi:

— Pa eto, živimo u kući.

Sad se Gjukica isprsi, pa ravno pred dedu.

— Ne znaš ti to, dedo . . . kuća . . . kuća ima temelj, zidove i krov. Temelj . . . temelj . . .

Dedo gleda, a dijete mane rukom.

— Ne znaš ti to, dedo, sadikar s' to uči drukčeje.

Isprva se dedo rasrdio, pa bogme i zagrmio, kasnije uvrijedio i snuždio. Dijete to nije razumilo, ali je osjećalo, kako između njih dvoje kao da puca neki jaz i taj biva iz dana u dan sve to širi. Bivalo to pogotovo onda, kada je mališ dolazio kakovom novotarijom, pa čas pita ovo, čas ono . . .

— Kaži ti meni, dedo, koliko je tu prstiju?

Dječak pruži lijevu ruku i skupi prste, a dedo dobaci:

— Pet.

Dobro.

Sada je dijete razmaknulo pet prstiju, pa opet zapita:

— Kaži ti meni, dedo, koliko je sad prstiju!

Dedo se razljuti.

— Pa kazo sam ti, da j' pet.

Sada se Gjukica isprsi kao pobjednik.

— Jesam t' ja kazo, da ti ništa ne znaš . . . kaki pet . . . nije, nego . . .

Dječarac uzme u pomoć desnu ruku, pa zahvati prst po prst.

— Vidiš, dedo, to t' je: jedan i jedan i jedan i jedan.

Jes' razum'jo?

I ne čekajući odgovor nastavi:

— Kad ja sadikar skupim sve prste, ondakar je istom pet . . . jes' razum'jo?!

Čovjek je kimao glavom i lijevo i desno, a na koncu zakimao jače i dao djetetu pravo.

— Jes' boga mi, baš tako . . . vidi . . . vidi.

Pa dakako, mudrovao dalje, i u svojoj duši osjećao, kako on slabi i biva manji, a Gjukica viši i jači.

Početkom Prosinca došla nova pripovijetka. Gjukica je već pisao slova, slagao slogove, ove u riječi, riječi u rečenice, dobio u ruke i Računicu, pa znao i po koju pjesmicu, a kad je trebalo pričati, onda je mali jezik išao kao zvrk. Onda su slušali svi odreda i stvaranje svijeta i kako su braća prodali Josipa, što je u kuhinji, na polju, što znaće narodne poslovice, što je prazno vjerje, a što istina, itd., itd.

Osobito je rado naglašavao, kako je u selu, njihovomu selu, u trgovиštu, pa u gradu. Pa kako je sada, baš sada tamo, gdje ima mnogo dućana, a ovi su krcati robom.

— Znaš, dedo, ti ćeš morati sainnom u grad, pa da ja to vidim i izaberem, što mi se dopada.

Sluša dedo, pa mu se čisto zamutio mozak i on je djetetu obećivao i brda i doline da će ga povesti i u grad, samo dok prode zima, jer sada je prevelik put i naveo slo drugih razloga, samo da ušutka i udobrovolti unuče.

Ali ovaj ne popušta, već tako danas, tako sutra, tako redom. Konačno se smirio uvjetno, da pristaje na polazak u grad, kad prođe zima, ali zato želi ovogodišnje božićno drvce na gradsko.

— Znaš, dedo, to t' mora biti sasvim drukčije . . . to t' mora imati staklinja, pa se to crveni, plavi, drugo j' opet od srebra, treće od zlata . . . Znaš, dedo, pa svičice . . . te se ne vežu predom, već ti moraš za svaku kupiti mali svićnjak i taj se ondakar ubode u borovu grančicu . . . tako prst dva od kraja . . . Pa ti ondakar . . . znaš, dedo mora biti sniga . . . puno sniga i taj se sipa na čitav bor . . . svuda . . . A to nije snig, onaj pravi, nego ti je to tako napravito . . . sve se to dobije u dučanu . . . sve . . . sam' ti to kupi, pa napravi . . . baš tako . . . bi' će to lipo . . . lipše nego lani . . .

I da je to sve. Ali danas Gjukica opiše bor ovako, sutra doda nešto novoga, a na koncu spomene i malo zvonce, pa kako se najprije upale svjećice i zazvoni, onda istom djeca idu u sobu, da vide, što im je donijeo Božić.

Ded-Andra u sto muka. On je odrastao u svoj svojoj jednostavnosti i daleko od gradske vreve i buke. Nije on zato bio divlji, pa da nije ništa znao i doživio, tek život je kraj njega prolazio jednostavno i izmjenjivao ono svakidašnje, od čega se živi i služi i „krua i ru'a“. Selo je njegovo punih 18 km od trgovišta, u kući je bilo najnužnije, a ono malo petroleja, žigica, lojenica, šećera i što je trebalo za veće i važnije dane, to si mogao dobiti i kod Jesenkovića, pa i Breinicha. Otkad su sagradili drum, pošao je i sam i dalje od sela, ali se i vraćao u selo, a novotarije su ostale u gradu. Tako je dočekao i šezdesetu, tako je dočekao i unukovo školovanje. A baš nekako, nekoliko mjeseci prije početka škole, umiroviše staroga učitelja, na njegovo mjesto došao mladi, pa tako ušao i njime novi duh u selo. Ovo je naročito djelovalo na Gjukicu i on preko noći odbacio sve, što je bilo staro, pa tako zašla čitava njegova mlada duša u novi svijet . . .

u drugo carstvo.

Ded-Andra volio dijete, pa mu zato i ugadao, gdje je mogao. I sada bi on, u ovo božićno vrijeme, rado i od srca, ma pravio si briga, kako će to sve izvesti i što je najglavnije, da li će to biti Gjukici po volji, da mu ugodi posvema.

I došao davno željeni dan. Dedo istresao dobrano kesu, pa nakupovao u susjednomu trgovištu D. M. mnogo toga i što je znao i što nije znao, za čega je. Nabavio i borić, pa da ga ne zatakne u kakovu staru šerpenju, napravio čamovi križ i tu ga usadio. Istina, malo je klimbatao, ali on si je i tu pomogao, pa metnuo na obe strane oveči kamen, samo da bude sve što čvršće. Izjutra je potjerao Gjukicu u „kujnu“, a sam zasukao rukave, pa drš uzduž i poprijeko. Najprije zgrabio svjećice. Muka je to za njega, ali neka znade dijete, da ima tko se za njega brine i da je Božić.

Svjećica je bilo raznobojnih i sve je on to redom utakao u male limene svjećnjake, koji su sličili naprstku, kroz čije je dno virila, mala čelična iglica. Ali zataknuti tu malenu iglicu u borovu granšicu nije laka stvar. Još da je to veće, pa da može zgrabiti čitavom šakom, išlo bi lako. Ovako on to uzme između dva prsta pa čim jače stisne, a to iskoči svjećica; ako opet jače porine iglicu, ona se savine, a svjećica naheri. I tako se čovjek muči, sve ga znoj oblijeva, a nije zatakao još ni jednu svjećicu. Konačno se uozbilji, stisne usne i odloži svjećice za kašnje.

— 'Oću ja najpreje ove trc frc i kako se to već zove.

A to su od pjenušastoga šećera razne zvjezdice, likovi i sve kao zafrkano i namotano. Lagano i krhko kao perce, pa samo što zgrabi i da će onda provući konac, a ono se stisne, razmrvi i razleti širom.

— Bože moj, Bože moj, nis' ja za take stvari . . . sve t' je to kô sapunica, a moji prsti tupi.

Ali on nije gubio vjeru u se i nastavio.

— Poče' ēu ja ovim kruglicama, ovim staklinjem.

A bilo ih je raznobojnih i sjajnih. Neke su glatke, neke opet nagrešpane i dugoljaste i kako već koja. Imao je dvije pune kutije, svaka sa šest papirnatih pretinaca. Najlakše mu je išlo od ruke i on izvuče pretince, a zatim pruži ruku za staklinjem.

— Sad Bože pomozi . . .

Uzme jedan, ogleda sa svih strana. Gleda bolje, a ono se odra-

zuje u njoj čitava soba i čitav bor.

— Baš lipo . . . bi' će veselja . . .

Konac je imao izrezan i nekako mu se učinio kao da je isprepletan srebrnastom žicom. Provuče kroz maleni prstenak, na vrhu staklinja, a onda zavije, u čvor. Do ovamo je išlo lako. Onda je stegnuo, dakako, prejako, onaj tanki držak pukne, staklinje iskoči.
— Kvrc . . . eto opet zla. Onda je došao kvrc dva i on u tili čač razlupao čitavu kutiju.

U to došlo i podne, on nije uradio ništa, a šteta svuda.

Vani je sipao snijeg i udarao na prozorna okna, a ded-Andra pustio i bor i ukras. Zapalio lulu i onako, bez misli, dimio . . . dimio . . . dimio . . . Kad je ispušio lulu, napunio drugu, onda treću i redom.

Gjukica postao nestrpljiv, pa kuc na vrata.

— Dedo, jesi l' ti već skoro gotov? Dugo ti to nešto prtljaš . . . dugo.

Dedo se trgne. Čas dva i pred njegovim očima preleti slika za slikom . . . sve staklinje . . . razni zafrkasti kolačići . . . svjećice . . . borić i sve drugo . . . sve tamo do pred godinu dana, kada je kitio još po staromu adetu. Ne promišljajući dugo, prikupi na jednu hrpu sve, što je još bilo čitavo, pa gurne pod bor, a zatim se naglo okreće i pode prema vratima.

— Gjukice, 'oš samo malo i . . . samo maličak i sve će biti u redu.

U kiljeru napipa oveću kotaricu, napuni orasima, jabukama, lješnjacima kalotinama itd., uzme vijenac smokava i nekoliko narandža, kupljenih baš za tu zgodu, zatim pod pazuh metne zamotak izabrane ražene slame, pa se povrati. Korpu prekrije i samo što migne na Gjukicu.

— 'Oš malo . . . samo 'oš malo.

Za kratko vrijeme i ded-Andrija pomeće, uz pomoć kudeljine pređe, sve na bor, a onda izvadi iz sanduka u klapko zamotanu tanku svjećicu. Ovo odmota i razreže u duljini pedlja, pa dōnjim dijelom omota oko borove grančice. Sto brže bolje prostre i na sredinu metne čašu meda, sa toliko češnjaka, koliko ih ima u kući, jedan dio slame razbacuje najprije po stolu, a zatim širom po sobi itd. Kada je sve bilo gotovo, zapali svjećice i zazvoni zvoncem. Vrata se otvore, a on sam zapjeva: Radujte se

narodi . . .

Tišina i mir.

Starica je naglje zatreptala trepavicomama, Gjukičina majka, puna gnuća, prihvatile pihev, a dijete stalo, stalo i gleda . . . i razočarano i iznenađeno. Oboje se u djetinjoj duši miješalo i međusobno borilo, pa je konačno prevladalo ugodno čuvstvo slave velikoga događaja.

Prvi se snašao ded-Andra. Uzeo unuče za ruku, pa prstom pokazao ispod bora.

— Evo tu . . . gledaj . . . ono tvo'e, što s' želio, a ovo . . . (pozakazujući na sām bor), to t' je naše starinsko . . . naše i zdravo kō zdrava jabuka.

Unuče je bacalo pogled, čas na bor, krcat darovima iz domaće baštne, čas opet na sjajno staklinje, vijenac smokava i krupne narandže. Oboje mu je bilo milo i dijete zagrlilo svojega dedu.

— Hvala ti, dedo, ima svašta . . . ima svega.

Te noći dugo se sigrao djed sa unukom. Bio je i sām dijete, uživajući, što još živi sve ono, što je lijepo i naše, a što je trajnije od svega, što mnogi drže za ljepše i bolje.

Bila je prava, sveta Badnja veče . . .

BETLEHEM

Zima pritisla, pa inje sve cakli po drveću, prozori zamrsnuti, a Dravom debeli led, kao ogledalo, sve bljeska na tracima zuba-toga sunca.

Moglo je biti izjutra, oko devet sati, a Milkoš, dječarac od kojih sedam godina, sav prozebao, žurio kroz dugi niz kestenovih aleja slavonskoga grada *** svojoj kući. Put je bio odugačak i njemu se činilo, da je kud i kamo duži. Bio je uzrujan i zapurašen u licu, uši se crvenili, a ono crnomanjasto lice skupilo se od zime. pa samo što provirkuju one žive oči, ispod nataknute seaskimske kape. Kada je, konačno, stigao do kuće, majka je već čekala na vratima, pa dijete brižljivo uvela u toplu kuhinju.

— No jesi li kupio? Pa je li . . .

Umjesto odgovora, mališ je zaplakao, sav nazebao, pa je sada započela ona poznata pripovijest.

Žena je djetetu uzela iz ruku papirnatni zavitak, skinula kapu, kabanicu i obuću, pa trla i zamrznute ruke i hladne noge. Hukala mu u lice i kao brižna majka toplila svojom, više ispačenom, nego staračkom rukom, kako to već znade samo mati i nitko drugi. Trajalo je to draganje dosta dugo, a mališ sve igra od zime i nazebina, pa kroz suze, padao iz brige u brigu.

A majka ponovno upita:

— No jesi li kupio?!

Umjesto pravoga odgovora, Milkoš je dohvatio zavitak i oprezno odmotao vanjski omotni papir, a onda još opreznije odmotao oveću šarenu ljepenku i rukama poravnovaoo oba kraja.

— Tu je . . . sve je tu . . . bi' će lijepo, samo da svršim.

I veseo i pun nekoga zadovoljstva, što je obojadisana mrežotina stigla u redu, odnosno, što ju je kupio, kako treba i donijeo neoštećenu, sa crvenim tankim prozirnim papirom, cikne od veselja. Zaboravio i na zimu i na suze, pa poskočio sa noge na nogu.

— Bi' će lijepo, vidi' ćeš, muci . . . to je ono, što sam si uvijek želio . . . sad samo, da to i izvedem, onako, kako treba.

Dječak zaokruži pogledom po ljepenci i prstom naglo pokaže u dno papira.

— Vidiš, evo, tu . . . ovako će izgledati Betlehem, kada bude gotov . . . baš ovako . . . o, Bože, kako će to biti lijep ukras čitave naše sobe!

Majka je natakla naočale pa zurkala i ovamo i onamo. Ona je raspoznavala boje, ma nikako, da se snađe u onoju šarenilu, koje je bilo ispresijecano mnoštvom bijelih trakova, pa umetnutim slikarijama, samo da se što bolje iskoristi opseg samoga papira. Opazio to mališ, pa se od srca nasmijao, a zatim uzeo sve u svoje ruke.

— Samo ti meni daj škare i malo brašna, pa da napravim „papa“ (ljepiva), a onda ćes da vidiš, kako se to radi . . .

Sluša žena, sluša i gleda, pa da ugodi djetetu, šušne po svojoj kotarici i napisa „makaze“, a onda uzme lonče i zagrabi u brašno. Međutim je dječarac skinuo u sobi sa stola svečani stônjak i sve poredao uzduž i poprijeko.

— Tako . . . tako.

I sada je započeo sam posao. Škarama je izrezao glavne stijene, pastire, ovce, sveta tri kralja, maloga Isusa, Mariju i Josipa, a najzadnje: veliku zvijezdu repaču i okno na stražnjoj stijeni. Ta mu je zadavala najviše brige, ali čim bi podmetnuo crveni prozirni papir, pa metnuo pred svjetlo, ono se sve zacrveni. To crvenilo imalo je svoj posebni čar i on je već unaprijed vidio i ono, čega nije zapravo ni bilo. Sad samo, da se sve i sastavi. U prvi mah uspio je preko očekivanja i sastavio, nakon preloma, samu betlehemsku štalicu, ali kad je trebalo zalijepiti dvije pobočne stijene, bilo je muke i pokore. Brašneno ljepilo slabo drži, a ovamo je bilo prerijetko, pa je trebalo dodati još brašna. Dodao je još brašna pa dobro zamutio. Mati je držala s jednoga kraja, a on opet s druge strane i tako su oboje čekali, da se ljepivo skruti. Kada je to bilo gotovo, onda je sve ostalo išlo mnogo lakše. Pitanje je jedino bilo, na čega će sve to pričvrstiti, pa da bude sve na okupu.

— Uzet ćemo poklopac od kutije . . . znaš one, gdje se drži kockasti šećer.

Bila je to crna, dosta čvrsta ljepenka, koja je imala jedno naročito svojstvo, da je upijala vodu iz brašnenastoga ljepiva, pa

se je samo ljepivo brzo skrutilo i držalo dosta čvrsto.
Milkoš je uživao.

Na sredini poklopca prilijepio je samo kućicu, koja je slikovito prikazivala betlehemsku štalicu, u srijedi postavi jaslice sa Malenim Djetetom, iza njih Mariju i Josipa, u dnu magarca i vola, a pred ulazom sveta tri kralja i pastire, a ovce kud koju . . . Povrh svega lepršala je zvijezda repača, a na zadnjol strani, dakle iza štalice, nalijepio crveni prozirni papir.

— Bože, kako je to lijepo! Sad samo još komadičak svjećice i sve će biti, kako treba . . .

Vrijeme je prolazilo i prvi sumrak ulazi. Dosta malena sobica, sa kuhinjom, pričinjala se još manjom. U štednjaku je gorila vatra, a ta je vatra grijala i sobu, gdje su vrata bila vazda otvorena. Danas je bilo mnogo toplije, jer se nije vratarilo, pa je u samoj sobi bilo mnogo ugodnije, dok je u kuhinji bilo prevruće. Radi samoga Badnjaka prenijela je majka svu žeravicu u sobnu peć, koja je zapremala, onim debelim i velikim petnjacima, čitav prostor od vratiju do pobočne stijene, gdje je bila dosta prostrana usjeklina, jedno dobrih pô metra visine od patosa. Jedan korak od peći pružio se dosta ukusan ležaj. Bila su to zapravo dva sastavljenia sanduka, prekrivena debelim šarenim ponjavcem, na kojem su, tik zida, bila naslonjena tri manja jastučka, ispunjena čijanim perjem. Stô, na sredini sobe, u tili su čas oboje pospremili i prostrli bijeli stônjak.

Milkoš je oprezno vukao svoj Betlehem i postavio na usjeklinu, između peći i zida, a majka brže bolje prostrla stô i pometala, kako već zahtijeva običaj od starine.

Dijete je mrljucnulo od svega, a očima samo što ne pojede svoj Betlehem.

Onda je zamolio majku i ona mu dala komadić lojenice, koju je postavio iza Betlehema i to iza okna, presvučenoga crvenim papirom. Najprije je lojenicu zapalio i jedno prst širine od papirnate zadnje stijene, dobro nakapao, a zatim brže u onaj rastaljeni loj utaknuo samu svijeću. Da iskuša čitavu stvar, majka je lampu utrnula, a istom onda je zapalio svijeću.

Njezin plamen titrao je i svijetlio vrlo jasnim plamenom, pa čitavu pozadinu rasvetljavao tako, da je svjetlo prolazilo kroz crveni papir, zapravo prozorno okno na štalici i rasvetljivao čitavu

ponutrinu te se je sasvim jasno vidilo sve do zadnje sitnice. Dječak je gledao i uživao, a gledala je i majka, pa se čudila ovoj ukusnoj i skladnoj majstoriji svojega djeteteta.

Milkoš je pjevuckao „O pastiri“, pa kada je bilo po njegovom sudu najljepše, majka je upalila svijetlo i pozvala sina na večeru... Poslije večere raspremila je svoj krevet, a dječaku namjestila ležaj na sofi. Budući da je bila umorna, a i inače slabunjava, ubrzo je zaspala, prepustajući, po dosadašnjemu običaju, da Milkoš utrne lampu. On je sa dosta vještine i opreznoslij najprije zavrnuo fitilj, a zatim lako, ali punim dahom punuo, povrh staklenoga valjka i petrolejsko svijetlo samo se, od sebe, utrnulo. Opazivši, da majka spava, nabrzo je upalio najprije lojenicu, iza Betlehema, a istom onda ugasio svijetlo. Da bolje vidi, promijenio je ležaj, pa je legao potruške onako, da je glavom gledao u rasvijetljeni Betlehem.

Gledao je . . . gledao . . . gledao . . .

Lojenica je žmirucavo titrala i njezini traci jače osvjetjavali, kroz crveni papir, svu ponutrinju, pa budući da je u sobi bio gusti mrak, izrazitije su iskakale sve šare papirnate štalice. Osobito se isticala svijezda, sa oduljim repom, čija se sjena vidila na suprotnom zidu u povećanom obliku i on opazi, kako biva još veća i veća. Prostor zida postao je premaßen i zvijezda najprije poprimi izgled crveno-žuti, zatim ono crvenilo isčezne, a žuta se boja pretvori u zlatnu.

— O, Bože, pa to je prava pravcata zvijezda, što titra i krijesi, pa kao da se pomiče . . . pomiče polako, ali stalnim putom. Najprije zaokruži s jednoga zida na drugi, pa kada je došla na staro mjesto, skrene koso i ravno na sredinu sobe. Otuda obasja sve unaokolo, a pregršt zlatnih trakova sune u Betlehem na malenoga Isusa. Njegove ručice ožive i kao da blagosilju, najprije Majku, a onda Othranitelja. U to rikne vô, a magarac oglasi mekše, nego inače svoj: i—â . . .

Zvijezda repača sije i baca sve na pregršti svoje zlatne trake, koje se odbijaju na čitavoj štalici, pa se slijevaju crvenim svijetlom, koje ulazi kroz prozorno okno. Ovaj crveno-zlatni sjaj, pa množina izrazitoga zvjezdano-g svijetla oživio čitav kraj, pa Milkoš nikako, da se snade. On vidi sve dobro i jasno, znade i što zapaža, samo se osjeća zaplašenim i kao da je sapet, pa nikako, da zakorakne,

već kuda je stigao, tu je i ostao. Pa dok se je prije bojao od svake živine, sada je uživao, kako se ovce motaju na sve strane, pa se počesto dogodi, da pogdjekoja protrči tik njegovih nogu, a druga i treća i četvrta stala baš kraj njega i on osjeća toplinu njezine vune. Čisto mu dapače godi ova toplina i on se ojunači, pa će bliže k jaslama.

Tamo su bili, na praznomu mjestu, tri kralja u bogatoj i blještavoj odori. On im nije mogao viditi obris lica, ali je sasvim dobro opazio, kako držu u rukama zlatne posude, a zadnji kandilo, pa se miris tamjana i izmirne ugodno širi nekim opojnim, ali zato osvježujućim mirisom. Više pastira prisluškuju razgovoru kraljeva i među se jedan drugoga hrabri.

— Rodio se Spasitelj Svijeta, pa je lijepo, što su ga nadarili i kraljevski ljudi.

Ili drugi:

— Mi smo svoje učinili prvi i onako, kako smo mogli . . . sirotinski, ali od srca, a sve na slavu Boga . . .

U to se jedan pastir okrene i zapazi Milkoša.

— Hodи, dijete, treba da si bliže . . . treba, da si pred nama, jer si u duši svojoj daleko bolji, nego što smo mi, koje je život zahvatio sa svim svojim opačinama . . . Hodи, dijete, treba da si bliže . . . treba, da si prvi kraj jaslica . . .

I dobroćudni pastir, sa progrušanom kosom na glavi te dugačkom bradom, nježno zagrli dječaka oko vrata, pa ga privuče k sebi. A Milkoš ga svojim crnim toplim očicama topлом zahvalnošću pogleda i čitavim tijelom priljubi starcu. Neka nadnaravna jakost uljegne u njega cijeloga, u glavu, prsa, ruke i u noge. Sve u njemu oživi, pa korak iskorači sam od sebe. Kada je došao iza tri kralja, starac ga povede na lijevo, tri kralja se pomaknu na desno i on klekne pred Novorođenče. Mali Isus mu pruži ručicu, Milkoš ju prihvati i osjeti neko umilno strujanje po čitavomu tijelu i brže bolje ju poljubi svom nježnošću, a zatim uzdigne svoje oči prema sjaju zvijezde, dok su mu usta sama od sebe progovorila glasno, odvažno i čvrstim glasom:

— Bože moj i Spasitelju čitavoga svijeta, budi nam vazda u pomoći!

I ne čekajući, što će tko reći na njegov usklik, zapjeva svojim drhtavim, ali svježim mladenačkim glasom „O, pastiri!“

On je pjevao nekim posebnim užitkom i u uvjerenju, da treba da pjeva, jer je to jedini način, kako će se u ovoj prigodi najdostojnije ponijeti i tako zahvaliti na sreći, koja mu je pala u dio. Svoj glas pojačao je u času, kada ga je potapštala, iza leđa, njegova majka, pa su zajednički slavili Hristovo rođenje.

To je potrajalo vrlo dugo . . . dugo . . . dugo.

Pjevajući tako se je zanijeo, da su mu se vjede otvarale i zatvarale, pa kada je to bivalo sve češće i on je nadalje pjevao zatvorenim očima, a onda otvorio . . . pred njim je stajalo dugo i nepregledno polje. Nad poljanom prosuo se gusti tamno-plavi mrak, kroz koji se iskrilo more sitnih zvjezdica, vrhu kojih je dostonstveno sjala velika zvijezda repača, čiji je trak omotao u polukrug u čitavo nebo.

— Majko! Majko! Majko!

Bio je to glas ushićenja, ali i glas molbe, krik završetka mlađenачke pjesme.

U tili čas dječija se majka probudi, zapali brže bolje svjetiljku, pa brižljivo baci svoje oko na Milkoševu postelju.

Tu je dječarac onako sanen, stajao raširenim rukama i nepomično gledao pred se.

Mati pristupi bliže.

— Milkošu moj, da nijesi možda što sanjao . . . pa . . . Milkošu moj...

Dijete se probudi.

— Majčice, znaš . . . Betlehem.

Žena, misleći da joj sin spominje svoj vlastiti Betlehem, kojega je izrezao iz papira i sačinio za blage božićne dane, pogleda prema peći . . . pogleda bolje i pozornije, a pogledalo i samo dijete . . .

Vani je bila sveta badnja večer. Nebo je zvjezdano, a snijeg i inje cakli. Zima ciča, pa stvari pucketaju u sobi.

Milkoš gleda nijemo majku, a majka gleda nijemo svojega sina.

— Šuti, dijete, kupit će ti drugi, veći, još ljepši . . . odmah sutra . . . još danas.

A između peći i zida stajala je ogarina i čitava hrpa skrućene voštanice, koja, kad je dogorila, prebacila stijenj prema papirnatoj stijeni sa crvenim papirom, ovaj zahvatilo dalje i tako je izgorio čitav Betlehem.

Do temelja . . .

ŽIVOT IZ POČETKA . . .

Tunica Martinov Gjakićev silno se ponosio svojim sinom Nikicom, pa je to na sva usta raznosio i po kući i po čitavomu selu.

— To t' pametno dite . . . ne rodi toga. Šta on zna, ne zna ni bač-Tadaja, ma da je najpametniji u Dōnjoj maloj, a da i ne govorim o Dōnjoj širokoj . . .

Ljudi su to slušali ali nijesu čuli ništa, ma da je glas Tunice dopirao svuda i u svako vrijeme.

Nikićina mati bila je bolešljiva, pa ne da dijete nikuda. Kada je ona u kući, onda je njezin sinčić pravo roblje.

— Šta j' opet s tobom? Šta j' ovo? Šta s' gurnuo ono tamo na ormanu — a?!

Dok je dijete bilo tamo ispod pete, lako su to njime natezali i ovamo i onamo, kao lutkom, koja sluša i onda, kada ne treba da sluša. Ma kada je Nikica prešao šestu, pa tamo stao prelaziti u sedmu i njemu počela rasti krila, onda je bilo teško i samomu Tunici, a pogotovo snaš-Ankeni.

— Kô da j' vrag u njega ušo . . . ne će on slušati, pa da ga upravo ubiješ . . . baš tako.

Ded-Luka bio je raspoložen, pa je lupao i po sinu i po snajki.

— Pa šta vi mislite, da j' dite mačka, pa se to nogom gurka iz čoška u čoše . . . onako, kako ti i kadir ti treba i ne treba . . . E-he-ê . . . da j' lako postaviti dite na noge, bili b' i vas dvoje bolje od i samoga Nikice, a ovako . . .

I sada je starac mudrovaо više sām sobom, govorio i odgovarao sebi, a sve popratio obim rukama.

— Nij' to tako dobro i to ne vodi dobru. Ditetom treba početi malim, a baratati kao velikim, jere su oni danas pametniji, nego kada smo mi bili mali . . . jesu, bome.

I sada je, ded-Luka, dokazivao onako na tenane, obzirom na prilike i vremena u samome sebi. Kada je on bio dječarac, bila je škola nekakova čatrlja, a danas je to palača. Onda je bila sva mudrost, da su učili a-be-cedu i nešto računati, pa tko je naučio, znao je,

a tko nije, nije, pa nikomu ništa. Batina je bila glavna knjiga, a danas svako dijete ima po više knjiga, pa i druge stvari.

— E pa i time baratati, nije to baš mačji kašalj.

A ipak to nijesu shvaćali svi njegovi ukućani iako su baš oni prošli i doživili to novo vrijeme.

Zato nije bilo ništa neobičnoga, pa čim se Nikica samo okrenuo, a ono već zagrmi i apa i maja:

— Dok ti samo podeš u školu . . .

Ili:

— Alaj će tebeka vučitelj . . .

Ili:

— Naprašit' će on tebi gaće, da će sve pucati koža . . . 'oče, brate, pa ćeš ti biti meklji od pamuka.

A Nikica to sluša i samo što bulji nijemo preda se. Isprva nije zapravo ni slušao, a još manje posvećivao pažnji osobi, na koju se sve to odnosi. Kašnje, kada je od vršnjaka čuo, kako se pojedinci hvale, da će oko „Miolja“ u školu, „pa da j' tamo velika strogoća“, Nikica se trgnuo, pa školu zamijenio nekom tako velikom kućom, u kojoj nema ni početka ni svršetka, a učitelja si predstavljaо kao kakovu rutavu grdosiju, koja ćulom lomata lijevo i desno, pa kada zamahne, a ono sve pucaju one male glavice, dok prsti se gniječe i padaju kao orasi sa drveta. Još da je on smio izići, otišao bi do škole, pa da sve to pogleda, makar izdaleka, pa makar samo da se nalukne kroz okno ili vratiju, ali ovako, vječito u sobi ili pod paskom maje, primao je za gotovo sve ono, što je čuo povremeno od svojih vršnjaka. A oni su pravili od buhe — slona, od miša — velikoga zmaja sa sedam glava i sedam vatrenih jezika . . .

U to se bližila druga pola sedme godine njegovoga života i prečesto pau govor i na upis u školu.

— Drugi mjesec... mora' ću da odem, pa da čujem, što i kako je.

— Treba, treba, japa s', pa ko će, ako ne's.

Itd.

Nikica se primakao, pa da čuje i da mu ništa ne izbjegne. U tren oka i oboje baci pogled na dijete, pa kao dogovoren:

— Šta s' došo . . . kô te j' zvo—ô?!

A dijete vično ovakovim riječima, samo što se okreće, pa put pod noge.

To opet nije bilo dobro.

— Zar ti tako?! Ne znaš li ti pozdraviti, pa onda, da . . . alaj će tebeka, samo dok ti podeš u školu, pa dopaneš vučiteljevih šaka i njegove brezovače.

Došao tako i prvi školski dan.

Uoči toga uzrujaо se Nikica, pa odlučio ujutro rano pobjeći ma kuda, samo da ne mora u školu.

U sebi je mislio :

— Ne c' on mene, jok!

Smišljeno, odlučeno. Nikomu nije kazao ništa, već preko običaja otisao ranije u kiljer, pa onako neizut, legao i glavu zavukao pod petaru. Nije prošlo ni pô sata, a Nikica se našao u školi, gdje je djece kao mravi. Tu ti to cika i buka. Oni stariji poskoće sa mjesta naprijed u drugu klupu, a onda kao zvrk opet natrag. Reduze brišu tablu, zatvaraju prozore, a jedna reda po učiteljevom stolu veliku neku tintarnicu, pa imenik i što već treba. Marljivi daci vade svoje torbice, pa dok jedan prelistava po vježbanki, drugi azbuče po knjizi, treći zagleda u računicu, pa ti škraba kojekakove cifre i tako redom.

Nikica to sve gleda, pa ne zna što bi, ni kuda bi. Kako je zakoračio preko praga, tako je stao, pa nikud i nikamo. Isprrva mu se dopalo sve to i on nije znao, kud bi prije zagledao; da li na one lijepе slike ražnih životinja, što vise na zidu ili na one velike karte, gdje su plave i šarene kojekakove ispremiješane crte i krivulje, velike i male točke i kojekakove risarije, koje nikako da shvati, čemu i zašto to sve. Pa onda ona raspodjela sjedala. Imat u prvima klupama, kao i u zadnjima i velikih i malenih dječaka i djevojčica. Sve on to gleda, pa bi rado zakoraknuo među njih, samo ne zna, kamo spada, ne zna, koje je njegovo mjesto . . .

U to zazvoni školsko zvono jedanput, dvaput, triput.

Onaj osinjak postepeno se smirivao i konačno smirio.

— Ide . . .

— Svi na mesto . . .

— Marš!

Nikica se obeznani. Nije ništa ni vidio ni čuo. Noge su mu počele klecati i neki veliki strah ušao u njegove kosti.

— Joj, mene, sadikar će biti . . .

I on u duhu već vidi golijata sa kvrgastom čulom. Njega će

dakako prvoga, jer nije na mjestu.

— Joj, mene, joj mene . . .

I dijete zadršće kao šiba na vodi, zubima zavokoče, pa mu se i čeljust i čitavo lice sve trese od pritajenoga straha.

Dijete se obezumilo. Onaj torbak, što je držao u ruci, neosjećajno izmili iz ruku, padne na patos, pa se razleti sve širom; a pernica otvori i oni komadići pisaljke sa ostalim priborom otkotrlja uzduž i poprijeko. Da ne pane, naslonio se na ormar, pa sada što bude, nek bude . . .

Učitelj je bio u srednjim godinama, pa čim je zakoračio na školski prag, zapazi zbumenoga dječaka. Ovaj opet zinuo od čuda, kad mu je došao na oči čovjek, lijepo rijeden i bez buđe.

Ilija Grgičević pristupi djetetu, pa desnicom pruži prema Nikici i zastane na lijevom ramenu.

— Gle, gle: ti si valjda novajlija, pa ne znaš, kamo spadaš.

A mališ se skutrio u se, pa iako je dobro vidio, da učitelj nije nikakova nadnaravna grdosija i da ne vitla batinom po zraku, još je uvijek čekao, da plane, pa da onda udari po njemu.

— No, no; a što si to prosuo knjige; valjda si se potepao — à?! Ajd, ajd; pokupi to lijepo, pa ćeš mi onda kazati, kako te kod kuće zovu.

I učitelj se sagne, pa će djetetu pomoći kupiti razbacane stvari. Kupi on i Nikica se ojunačio, pa kupi i dijete. Trajalo to kratko vrijeme, a onda učitelj, onako od milja, zahvatio dječakovu šiju, pa ga malko pogurne naprijed.

— Hajde, sinko, sad ēu ja tebi naći lijepo jedno mjesto, tamo u prvim klupama. Hajde ti samo samnom, pa kada se ti malo okučiš, bit će ti već lijepo . . .

U to ga zdrmala maja.

— Ajd, ajd . . . treba ustati!

Nikica se probudio, pa zaboravio, ne samo, što je bilo dalje, nego i na svoju večernju odluku u stvari bježanja od kuće.

Brzo se obukao, pa najprije dedi:

— Ded-Luka, ded-Luka . . . ti si imao pravo . . . baš ti . . .

I dijete zagrlilo starca, pa sve skakuće od veselja

U tili čas, pa se je tu našao i Tunica i snaš-Ankena, pa gledaju kako razdragano dijete ljubi ded-Luku i istodobno redi se i sprema za školu. Ne gleda Nikica ni na lijevo, ni na desno, već sve igra

od pritajene žurbe, pa da što prije pode.

Otac i maja počeli opet po staromu, a Nikica ništa. Tek, kada su izlanuli onu, da će ga učitelj, pa samo dok pode u školu itd., itd., a dijete odreza onim svojim prostodušjem, da je baš sve naopako.

— Jok, nij' tako, već je baš drukčeje. Nij' vučitelj rutavi golijat, već je on čovik . . . lip čovik . . . , i sve je njegovo lipo . . . sve . . . baš sve.

Tako je i bilo.

Drugi dan probudio se Nikica još o ponoći, pa ti ne da mira ni ocu ni maji.

— A je l' već vrime za školu ?!

I tako je počeo novi život i u kući i u djetinjoj duši.

Život iz početka . . .

SVEUČILIŠTE
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
GRADSKA I SVEUČILIŠNA
KNJIŽNICA OSIJEK

ZAKLJUČNA RIJEČ

Kada je prvi arak ove knjige odštampan, odlučio sam, radi svoje 30-god. književnikovanja, uvrstiti i one pripovjeti i novele, koje su izvan okvira sela, pa sam zato i dao naslov knjizi na vanjskoj strani omota: Zvono u vodi i drugi zapisi, koji je daleko širega značenja, iako kraći od onoga na strani 3.

Na strani 4, pomutnjom su izostavljena neka imena prevodioca mojih „Zapisaka sa sela“ i to na česki: O. F. Babler, na ruski: Nikolaj Nikolajević Bahtin, a na njemački: I. Klug, M. A. (Hary Weingruber) i Eugen Mautner.

19. XII. 1931

R. F. Magjer

SADRŽAJ

Zvono u vodi	5
Kada se popravlja kuća	14
Borić i maslak	19
Po badnjak	28
Dvije slike	36
Kada se vraćaju lastavice	42
Istina u priči	51
Uskrs	62
Na pustari „Gložđe“	66
Bila je prava, sveta Badnja veče	77
Betlehem	84
Život iz početka	90
Zaključna riječ	95
Sadržaj	96

886.2-3

MAG

Z

CIJENA 25 DINARA